

1/2025
Бюлетень

Верховенство **ПРАВА ПРАВА** ЛЮДИНИ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Публікацію підготовлено в межах та за підтримки проєкту Ради Європи «Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади», який імплементується Відділом програм співробітництва Ради Європи.

Автори текстів та іншого матеріалу несуть виключну відповідальність за міркування, висловлені в цій публікації. Такі міркування не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків публікації (до 500 слів) за умови некомерційного використання, збереження цілісності тексту, контексту та надання повної інформації, яка жодним чином не повинна вводити читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Необхідно обов'язково зазначити джерело тексту: «© Рада Європи, рік видання». Усі інші запити щодо відтворення або перекладу цієї публікації або будь-якої її частини мають адресуватися Директорату комунікацій Ради Європи (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int). Переклад рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) у цій публікації не є офіційним перекладом. Рішення мовою оригіналу та офіційні переклади, за наявності, доступні в базі даних HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int/>). Важливо пам'ятати, що для застосування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні судових справ необхідно ознайомитися з повним текстом рішення Суду.

Над текстом видання працювали:
Ірина Кушнір, менеджерка проєкту Ради Європи «Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади»;
Валентина Кумеда, національна консультантка проєкту Ради Європи

Оформлення обкладинки, дизайн та верстка:
Марія Жукевич.

Фото / картини: Сергій Ткаченко (громадський діяч, художник, старший співробітник проєкту Ради Європи в Україні «Підтримка демократичних післявоєнних виборів в Україні — Фаза II»).

© Рада Європи, 2025

COUNCIL OF EUROPE

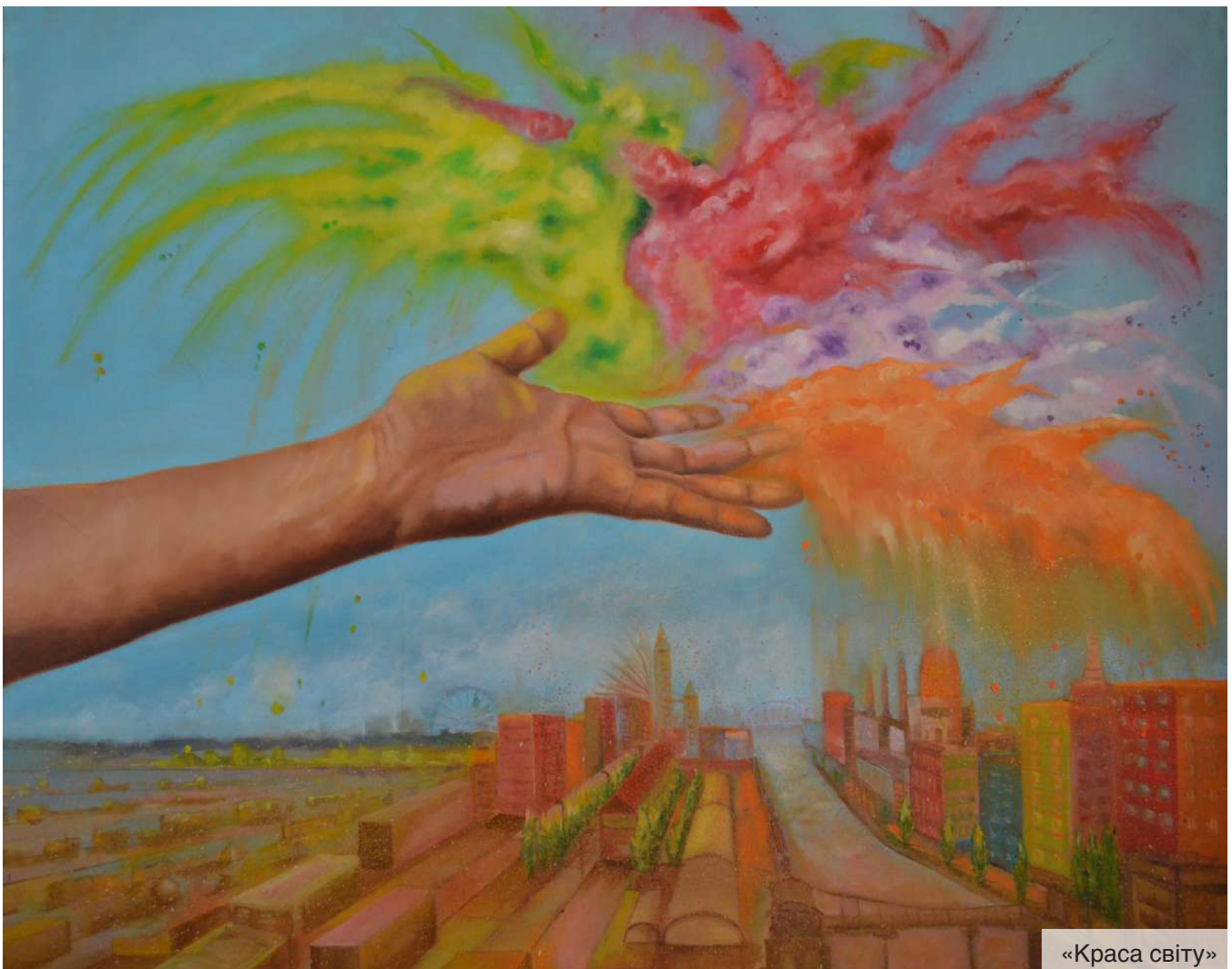
CONSEIL DE L'EUROPE

Зміст

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України за період 01.01.2025 — 31.03.2025.....	4
1. Рішення Європейського суду з прав людини.....	5
2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними.....	42
II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.01.2025 — 31.03.2025.....	47
III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)	80
Сепперн проти Естонії.....	81
IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини.....	93
Єдність судової практики в контексті практики ЄСПЛ – Микола Гнатовський, Суддя Європейського суду з прав людини (Діалогова платформа «Єдність судової практики: спроба переосмислення», Львів, грудень 2024 року).....	94
V. Показчик справ, вказаних у розділах I та II.....	95

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

за період 01.01.2025 — 31.03.2025

«Краса світу»

1. Рішення Європейського суду з прав людини

1. Федерація профспілкових організацій Чернігівської області проти України (*Federation of Trade Unions of Chernihiv region v. Ukraine*) від 09.01.2025, заява № 40633/15

Організація-заявник створена у грудні 1990 року як об'єднання профспілок Чернігівської області. У її статуті зазначено, що вона була правонаступницею Чернігівської обласної ради профспілок — профспілкової організації, створеної ще за радянських часів.

У 2002 році організація-заявник отримала свідоцтво про право власності на будівлю, побудовану за радянських часів Чернігівською обласною радою профспілок, і використовувала її для розміщення Навчально-методичного центру.

У 2011 році прокурор подав позов до господарського суду про визнання недійсним права власності заявника та повернення будівлі у державну власність (в особі Фонду державного майна України). Прокурор стверджував, що до 1990 року всі радянські профспілки були загальносоюзними громадськими організаціями, які підпорядковувалися загалом Всесоюзній центральній раді професійних спілок. Посилаючись на Постанову № 2268, прокурор стверджував, що Верховна Рада України передала Фонду державного майна України все належне колишнім загальносоюзним громадським організаціям майно. Таким чином, спірна будівля належала державі і не могла бути законно зареєстрована як майно заявника.

Справу кілька разів переглядали, при цьому суди доходили різних висновків. Остаточним рішенням Вищого господарського суду України було задоволено вимоги прокурора про повернення спірного майна державі, а право власності організації-заявника було визнано недійсним. Проте, оскільки організація-заявник використовувала будівлю у передбачених статутом цілях, які відповідали інтересам суспільства, вона вважалася «правомірним користувачем державного майна», і підстав для витребування будівлі не було.

• ЄСПЛ визнав порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції:

1. Оскільки ця справа фактично та юридично була схожою на справу [Фонд «Батьківська турбота» проти України](#), висновки Суду стосовно законності

втручання залишалися релевантними до ситуації заявника. Посилання Уряду на практику Верховного Суду за період із 2018 до 2020 року на підтвердження існування усталеної національної практики з відповідних питань підлягало відхиленню, адже жодним чином не стосувалося справи організації-заявника, яка розглядалась задовго до цього. На думку Суду, навіть якщо поточну національну практику можна вважати усталеною та послідовною, досі не було ухвалено спеціального закону щодо статусу майна колишніх радянських профспілок, попри те, що Конституція України вимагала, щоб правовий режим власності визначався виключно законом.

2. Профспілкова організація використовувала спірну будівлю для своєї безпосередньої статутної діяльності, яка, безсумнівно, служила інтересам суспільства. Постановою Вищого господарського суду України спірна будівля була залишена у користуванні заявника саме з цієї причини. Уряд, своєю чергою, не продемонстрував, як держава після відновлення права користування будівлею мала намір використовувати її. Навіть якщо відповідне майно дійсно було державною власністю і держава намагалася повернути своє право на нього, вона знала або повинна була знати про реєстрацію права власності організацією-заявником щонайменше з 2002 року, однак не вживала жодних заходів протягом 9 років з того часу. У сукупності ці міркування викликали серйозні сумніви щодо існування суспільного інтересу у позбавленні заявника його майна.

3. На думку Уряду, заявник не міг стверджувати, що він законно володів спірною будівлею, оскільки мав знати, що будівля належала державі. Проте заявник вважав себе законним власником майна на підставі договору 1990 року і того факту, що згідно з його статусом, який належним чином зареєстрований органами державної влади, він був правонаступником колишньої радянської обласної ради профспілок. Крім того, у національній практиці існувала певна непослідовність щодо статусу власності радянських профспілок, яка була спричинена відсутністю чіткого законодавчого регулювання цього питання.

4. Заявник десятиліттями використовував будівлю для здійснення своєї статутної діяльності. І жодного разу у період із 1990 року до 2002 року або під час процедури реєстрації органи державної влади не виявляли можливих проблем відносно статусу будівлі. Таким чином, не можна було вважати, що заявник не був добросовісним власником. У зв'язку з цим Суд наголосив, що ризик будь-якої помилки органу державної влади має покладатися на саму державу, а помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавленої особи.

5. У справі [Фонд «Батьківська турбота» проти України](#) фонд-заявник міг продовжувати використовувати майно навіть після визнання недійсним договору купівлі-продажу та права власності на нього. Проте Суд встановив порушення у зазначеній справі, оскільки не був переконаний, що визнання недійсним права власності фонду-заявника було єдиним можливим варіантом для держави відновити

свої права на спірне майно. Він не вбачав підстав відходити від такого висновку і у цій справі, в якій Вищий господарський суд України залишив за організацією-заявником право користування будівлею. До того ж Суду не було надано пояснення щодо правового режиму, яким регулювалося подальше використання організацією-заявником будівлі, та гарантій такого режиму. У будь-якому випадку після визнання недійсним права власності організація-заявник більше не могла користуватися тим самим набором прав, які мала раніше як зареєстрований власник будівлі. Крім того, вона не могла б скористатися будь-якими схемами відшкодування за знищене майно.

Розгляд питання про розмір справедливої сатисфакції відкладено.

Ключові слова: право на вільне володіння майном, майно радянських профспілок, відсутність законодавчого регулювання статусу майна, принцип пропорційності.

2. Корольов та інші проти України (*Korolyov and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 11882/22, 6672/23, 34107/23, 34555/23, 36290/23, 40417/23, 40420/23, 40444/23, 42320/23, 42466/23, 42719/23, 229/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Дніпровській установі виконання покарань № 4, Вінницькій установі виконання покарань № 1, Ладизинській виправній колонії № 39, Чернігівському слідчому ізоляторі, Сумському слідчому ізоляторі, Полтавській установі виконання покарань № 23 (переповненість, пасивне паління, неналежна температура, відсутність свіжого повітря, цвіль або бруд у камері, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність туалетних засобів, низька якість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, гризуни та комахи в камері тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою першого заявника у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (4 р. 9 міс. та

2 дн.), нездійснення провадження з належною ретельністю під час періоду тримання під вартою, а також **п. 5 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з тим, що ефективне право на відшкодування шкоди за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції не передбачено у національній правовій системі.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі першого заявника — 5 р. 10 міс. та 27 дн., перша інстанція; восьмого заявника — 5 р. 10 міс. та 25 дн., перша інстанція) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9800 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро, 4700 євро, 5500 євро, 9800 євро, 4300 євро, 5000 євро, 7500 євро та 3200 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-дванадцятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування судових витрат та інших витрат першому та восьмому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк, тривалість тримання під вартою.

3. Ніколаєнко проти України (*Nikolayenko v. Ukraine*) від 09.01.2025, заява № 59342/19

Заявник відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі за вбивство з 2001 року. Стверджуючи, що кримінальну справу щодо нього було сфальсифіковано, він подав скаргу на органи досудового розслідування, вимагаючи порушення кримінального провадження за цим фактом. Під час розгляду Деснянським районним судом м. Чернігова скарги заявника його утримували в металевій клітці. Уряд зазначав, що деякі зали засідань у суді обладнані скляними кабінами, але у відповідні дати вони були зайняті у зв'язку з проведенням у них інших засідань.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з триманням заявника у металевій клітці під час судових засідань. Суд повторив, що тримання особи у металевій клітці під час судового розгляду — з огляду на його об'єктивно принизливий характер, несумісний із нормами цивілізованої поведінки,

які є характерною ознакою демократичного суспільства — становить собою приниження людської гідності у порушення ст. 3 Конвенції. Згідно з попередньою практикою Суду тримання підсудних у металевих клітках під час судових засідань було стандартною практикою в Україні, яка не передбачала здійснення оцінки існування будь-яких реальних і конкретних ризиків для безпеки у залі суду. Хоча заявник дійсно відбував покарання у вигляді довічного позбавлення волі за вбивство, Уряд не надав доказів, що в залі суду існував реальний і конкретний ризик для безпеки, щоб тримати заявника у металевій клітці, або суд дійсно здійснив оцінку існування такого ризику.

Розмір сатисфакції: 3000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: умови тримання засудженого у залі суду, металева клітка у залі суду.

4. Орлов та інші проти України (*Orlov and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 8134/22, 7050/23, 7054/23, 9717/23, 9815/23, 15960/23, 22598/23, 25369/23, 25848/23, 25854/23

Скарги заявників стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1, Замковій установі виконання покарань № 58, Житомирській установі виконання покарань № 8, Криворізькій установі виконання покарань № 3, Ладижинській установі виконання покарань № 39, Черкаському слідчому ізоляторі (відсутність свіжого повітря, неналежна температура, камера заражена паразитами / гризунами, ненадання належної медичної допомоги, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність туалетних засобів, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, цвіль або бруд у камері, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або обмежений доступ до питної води,

відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі, відсутність або недостатнє природне освітлення, пасивне паління тощо).

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро, 6800 євро, 5800 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро та 7500 євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди першому-десятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою.

5. Твердохлебова проти України (*Tverdokhlebova v. Ukraine*) від 16.01.2025, заява № 15830/16

У 2011 році Броварська районна державна адміністрація виділила Д. земельну ділянку площею 1,8 га для ведення особистого селянського господарства. Згодом Д. розділив земельну ділянку на дві частини (1,62 га і 0,18 га) та змінив

цільове призначення, а саме для індивідуального садівництва.

У 2013 році заявниця придбала меншу з двох земельних ділянок згідно з договором купівлі-

продажу (вартість близько 18 000 доларів США).

Через рік міжрайонний прокурор звернувся до суду з позовною заявою про скасування розпорядження про виділення спірної земельної ділянки Д. та визнання його права власності на неї недійсним, а також визнання недійсними договору між Д. і заявницею та її права власності. Прокурор стверджував, що спірна земельна ділянка була розташована в межах села, а тому райдержадміністрація не могла нею розпоряджатися. Апеляційний суд задовольнив вимоги прокурора, посилаючись на інше провадження стосовно першої (більшої) земельної ділянки (але між іншими сторонами), у якому на підставі висновків судової земельно-технічної експертизи було встановлено, що спірна земельна ділянка була розташована в межах села. Суд визнав право власності заявниці недійсним і повернув земельну ділянку у власність селищної ради.

Заявниця подала касаційну скаргу, стверджуючи, серед іншого, що її не було поінформовано про судові провадження, про яке вона дізналася лише після ухвалення рішення апеляційним судом, а згідно з матеріалами справи повістки надсилалися за неіснуючою адресою, які були повернуті суду як не вручені. Касаційний суд залишив рішення апеляційного суду без змін.

Пізніше заявниця подала позов до Д. щодо повернення сплачених за земельну ділянку коштів, який був задоволений судом (відкрито виконавче провадження).

• З судових рішень та доводів сторін, наданих Суду, вбачалося, що адресою заявниці була вказана «вулиця Красовського, 6, м. Бровари, Київська область». Ця адреса використовувалась для листування з нею. У зв'язку з цим, по-перше, всупереч твердженням заявниці, зазначена адреса дійсно існувала на час подій (хоча вулиця була перейменована). Однак будівля за цією адресою — це багатоквартирний будинок. Тобто для доставлення листа або повістки необхідно було також вказувати номер квартири. По-друге, заявниця стверджувала, що її зареєстрована адреса була у м. Київ. Відповідна адреса була вказана у договорі купівлі-продажу земельної ділянки, який оскаржував прокурор. Уряд не надав інформації чи документів або пояснень щодо використання неправильної адреси, як і пояснень, чому суди, виявивши, що їхні листи та повістки не були доставлені, не спробували скористатися будь-якими іншими способами сповіщення для повідомлення заявниці про провадження, хоча такі можливості були не тільки доступними для них, а й вжиття таких заходів від них вимагалось.

У зв'язку з цим Суд був вражений фактом, що касаційний суд не надав чіткої відповіді на докладні та доречні аргументи заявниці щодо цього питання, або, зрештою, на її аргументи по суті справи, висунуті вперше під час провадження — стосовно, *inter alia*, твердження, що суди нижчих інстанцій неправильно застосували норми законодавства і залишили без уваги деякі докази, які стосувалися фактів справи. Стаття 338 Цивільного процесуального кодексу України у редакції, чинній на час подій, передбачала, що рішення судів першої та/або апеляційної інстанцій можуть бути скасовані, а справа направлена на новий розгляд, у випадку порушення норм процесуального права, що унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

• Щодо аргументу Уряду про те, що заявниця не вказала, як її відсутність вплинула на розгляд справи, Суд нагадав, що з точки зору Конвенції заявник не має доводити, що його відсутність у судовому засіданні фактично нашкодила або вплинула на результат провадження, оскільки така вимога позбавила б змісту гарантії ст. 6 Конвенції.

• Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні суди не забезпечили повідомлення заявниці про провадження у цій справі, а тому вона була позбавлена можливості представити свої аргументи під час розгляду справи в судах нижчих інстанцій. І таку ситуацію не було виправлено під час касаційного провадження.

Отже, **мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.**

• Проте Суд **не встановив порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції**. Зокрема, визнання недійсним права власності заявниці на земельну ділянку дійсно становило втручання в її майнові права. Втручання було законним і спрямоване на забезпечення інтересів місцевої громади та її мешканців.

• У контексті пропорційності Суд повторив, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції вимагає існування для будь-якого втручання розумного зв'язку пропорційності між застосовними засобами та метою, якої прагнули досягти. Цей справедливий баланс буде порушено, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар. У цьому контексті Суд нагадав про особливу важливість принципу «належного урядування». Цей принцип, як правило, не повинен перешкоджати органам державної влади виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість. Однак необхідність виправлення старої помилки не повинна непропорційно втручатися у нове право, яке було набуто особою, яка добросовісно покладалася на законність дій

державного органу. Ризик будь-якої помилки органу державної влади має покладатися на саму державу і помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті скасування помилково наданого права власності принцип належного урядування може не лише покласти на органи державної влади обов'язок діяти невідкладно при виправленні своєї помилки, а й вимагати виплати колишньому добросовісному власнику належної компенсації або іншого виду відповідного відшкодування.

- Так, право власності Д. на спірну земельну ділянку, її поділ та зміна цільового призначення і, зрештою, продаж у 2013 році та право власності заявниці були належним чином оформлені органами державної влади. Вбачалося, що органи влади не виявили порушень, які пізніше встановили суди щодо місця розташування та права розпорядження відповідною земельною ділянкою, хоча саме вони повинні були за допомогою наявних процедур забезпечити ефективний захист інтересів держави. Крім того, жодного разу під час провадження не стверджувалося, що заявниця діяла недобросовісно чи без належної ретельності. Таким чином, Суд вважав, що за помилку, яка призвела до визнання права власності заявниці недійсним, несла відповідальність держава або органи державної влади.

- Недолік у порядку розпорядження земельною ділянкою мав вирішальне значення, яке, таким чином, призвело до визнання недійсним як первинного виділення, так і всіх подальших правочинів щодо цієї земельної ділянки. Таке визнання недійсним права власності є нормальним наслідком визнання правочину недійсним.

- Водночас заявниця придбала спірну земельну ділянку за договором купівлі-продажу у приватної

особи, а не безпосередньо у держави. Отже, після визнання недійсним первинного виділення земельної ділянки Д. вона повинна була вимагати відшкодування шкоди саме від нього, що вона успішно зробила. Їй було присуджено суму, яку вона сплатила Д., у повному обсязі, скориговану за обмінним курсом, який діяв на день ухвалення рішення.

- Хоча заявниця стверджувала, що присуджена сума не була виплачена і відкрите виконавче провадження було закрито, вона не надала детальних пояснень у зв'язку із цим. Вона також не висувала окремої скарги до Суду щодо невиконання цього рішення. При цьому відповідальність держави за стягнення заборгованості між приватними особами поширюється лише на участь органів державної влади у виконавчому провадженні.

- До того ж у 2021 році заявниця ініціювала процедуру безоплатного отримання земельної ділянки в цьому ж районі.

- За таких обставин, хоча причини визнання недійсним права власності заявниці на спірну земельну ділянку виникли з вини органів державної влади, Суд дійшов висновку, що втручання у право заявниці за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не порушувало вимоги дотримання справедливого балансу між правами особи та суспільними інтересами.

Розмір сатисфакції: 3600 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: рівність і змагальність судового процесу, належне інформування про судові провадження, направлення судових повісток за помилковою адресою, право на мирне володіння майном, добросовісний набувач майна, принцип належного урядування.

6. Косов та інші проти України (*Kosov and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 15959/23, 16599/23, 22610/23, 22808/23, 35312/23, 35378/23, 35623/23, 8285/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Житомирській установі виконання покарань № 8, Криворізькій установі виконання покарань № 3, Криворізькому слідчому ізоляторі (переповненість, пасивне паління, неналежна температура, відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє природне освітлення, цвіль або бруд у камері, обмежений доступ до питної води, відсутність туалетних засобів, низька якість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності

під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, гризуни та комахи в камері тощо), а також інших порушень Конвенції.

- **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою **та ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

- **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою другого заявника у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (2 р. 5 міс. та 26 дн.),

наведення судами під час здійснення провадження підстав, що з часом стали неналежними, а **також п. 5 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з тим, що ефективне право на відшкодування шкоди за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції не передбачено у національній правовій системі.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою другого заявника у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (4 р. 2 міс. та 28 дн., перша інстанція) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7500 євро, 6300 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7300 євро, 7500 євро, 7500 євро та 3400 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-восьмому заявникам відповідно, 250 євро відшкодування судових та інших витрат другому заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість провадження, розумний строк, тривалість тримання під вартою.

7. Старжинська та інші проти України (*Starzhynska and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 30464/23, 30598/23, 31676/23, 31683/23, 35869/23, 35872/23, 36284/23, 943/24, 944/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1, Черкаському слідчому ізоляторі, Чернігівському слідчому ізоляторі, Чернівецькому слідчому ізоляторі (переповненість, відсутність свіжого повітря, пасивне паління, цвіль або бруд в камері, камера заражена паразитами / гризунами, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність туалетних засобів, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або недостатнє електричне освітлення тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою першої та другого заявників у зв'язку з відсутністю відповідних і достатніх підстав для тримання під вартою (тривалість тримання по 2 р. 3 міс. та 16 дн.) (конкретні недоліки: наведення судами підстав, які з часом стали неналежними, нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи). Також **визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з тим, що ефективне право на відшкодування шкоди за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції не передбачено у національній правовій системі.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9800 євро, 9800 євро, 6400 євро, 5900 євро, 3800 євро, 3800 євро, 5600 євро, 2400 євро та 7500 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першій-дев'ятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування судових витрат першій та другому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою.

8. Нев'ядомський та інші проти України (*Nevyadomskyy and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 6391/24, 9163/24, 10133/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого заявника — 8 р. 9 міс. та 24 дн., перша інстанція; другого — 13 р. та 3 міс., три інстанції, третього — 10 р. та 1 міс., три інстанції).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на

відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 3600 євро, 4200 євро та 2400 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.

9. Шемякін та інші проти України (*Shemyakin and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 23951/17, 23953/17, 24798/17, 80455/17, 82729/17, 16131/18, 28937/20, 21564/23

Заявники скаржилися на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника — 9 р. 9 міс. та 19 дн., три інстанції; другого — 10 р. та 2 дн., три інстанції; третьої — 10 р. та 6 дн., перша інстанція; четвертого — 10 р. та 1 д., перша інстанція; п'ятого — 7 р. 10 міс. та 16 дн., три інстанції; шостого — 7 р. 3 міс. та 9 дн., три інстанції; сьомого — 10 р. та 2 дн., перша інстанція; восьмого — 10 р., перша інстанція).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та

порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 2400 євро, 2400 євро, 4200 євро, 4200 євро, 1200 євро, 900 євро, 4200 євро та 4200 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-восьмому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

10. Жабинець проти України (*Zhabynets v. Ukraine*) від 16.01.2025, заява № 16706/16

Заявник скаржився на надмірну тривалість цивільного провадження (7 р. 1 міс. та 7 днів, три інстанції).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю цивільного провадження (7 р. 1 міс. та 7 днів, три інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному

законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 900 євро відшкодування *моральної шкоди* заявнику.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

11. Воленшчак та інші проти України (*Volenshchak and others v. Ukraine*) від 16.01.2025, заяви № 1696/18, 13576/18, 23227/18, 47089/18, 7835/19, 42596/23, 154/24, 2873/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість цивільних проваджень (у справі першої заявниці — 9 р. 7 міс. та 16 дн., перша інстанція; другого — 9 р. 2 міс. та 21 дн., три інстанції; третьої — 10 р. та 1 дн., перша інстанція; четвертого — 8 р. 6 міс. та 19 дн., три інстанції; п'ятого — 9 р. 6 міс. та 18 дн., три інстанції; заявникам за шостою заявою — 6 р. 1 міс. та 12 дн., три інстанції; сьомою — 6 р. 1 міс. та 25 дн., три інстанції; восьмою — 4 р. 11 міс. та 8 дн., перша інстанція).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 4200 євро, 1800 євро, 4200 євро, 1800 євро, 2400 євро, 500 євро, 500 євро та 1500 євро відшкодування *моральної шкоди* за першою-восьмою заявами відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

12. Меліхов та інші проти України (*Melikhov and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 19681/21, 35124/23, 38260/23, 10379/24, 12547/24, 15103/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість кримінальних проваджень (у справі першого заявника — 4 р. 3 міс. та 2 дн., перша інстанція; другого — 5 р. 7 міс. та 9 дн., дві інстанції; третьої — 15 р. 3 міс. та 19 дн., дві інстанції; четвертого — 3 р. 8 міс. та 3 дн., перша інстанція; п'ятого — 8 р. 6 міс.

та 11 дн., три інстанції; шостого — 9 р. 1 міс. та 28 дн., перша інстанція).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність

у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 1200 євро, 1500 євро, 6000 євро, 1200 євро, 1800 євро та 3600 євро відшкодування

матеріальної та моральної шкоди першому-шостому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.

13. Багатий проти України (*Bagatty v. Ukraine*) від 23.01.2025, заява № 14748/24

Заявник скаржився на відсутність відповідних і достатніх підстав для тримання під вартою (строк тримання під вартою — 10 міс. 1 д.).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з відсутністю відповідних і достатніх підстав для тримання під вартою (наведення судами підстав, які з часом стали неналежними; строк тримання

під вартою — 10 міс. 1 д.).

Розмір сатисфакції: 2000 євро відшкодування *моральної шкоди* та 250 євро відшкодування *судових та інших витрат*.

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою.

14. Сverdlova та Шевченко проти України (*Sverdlova and Shevchenko v. Ukraine*) від 23.01.2025, заява № 73596/13

Київська міська державна адміністрація затвердила програму святкування Дня Києва, яке було заплановано на 25 травня 2013 року.

У квітні та травні 2013 року перша та друга заявниці відповідно повідомили адміністрацію про свій намір організувати 25 травня 2013 року «Марш Рівності» — публічний захід на підтримку прав ЛГБТІ. Захід планувалося провести у центральній частині міста, з орієнтовною кількістю учасників понад 500 осіб. Адміністрація попросила другу заявницю змінити маршрут проведення маршу. У зв'язку з відмовою адміністрація звернулася до суду з адміністративним позовом про встановлення обмеження на проведення всіх масових заходів у відповідний день у центральній частині міста. Позов було задоволено. Суд встановив, що кілька інших організацій збиралися проводити заходи у центрі міста того ж дня, зокрема й релігійні. За таких обставин адміністрація не змогла б забезпечити громадський порядок, внаслідок чого між учасниками різних заходів могли виникнути конфлікти та сутички. Згідно з твердженнями заявниць єдиною організацією, чий запланований маршрут збігався з їхнім, було «Об'єднання віруючих Української Правовірної Греко-Католицької Церкви». Одна із заявниць оскаржила рішення суду, однак безуспішно.

«Марш Рівності» відбувся 25 травня 2013 року за маршрутом, який відрізнявся від запланованого. За день до того організатори змінили маршрут для забезпечення безпеки учасників. Лише учасники, які зареєструвалися на спеціальному вебсайті, були повідомлені про зміну маршруту та змогли

взяти участь у марші. Інші не були поінформовані про зміни та не відвідали захід. У марші взяло участь близько 60 осіб замість кількох сотень, як планувалося спочатку. Заявниці не брали участі в марші (першу не повідомили про зміну маршруту, а друга заявниця хвилювалася за свою безпеку).

• **Визнано порушення ст. 11 Конвенції**, оскільки положення законодавства, на які посилався суд у цій справі, не відповідали вимогам Конвенції щодо якості закону. Зокрема, ст. 39 Конституції України та ст. 182 Кодексу адміністративного судочинства України, взяті окремо чи в сукупності, не становили достатню законну підставу для встановлення обмеження права на свободу зібрань (див. рішення у справі [Черемський проти України](#)).

• **Відхилено як необґрунтовану скаргу** в частині стверджуваного порушення **ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 10 та ст. 11 Конвенції**. Адміністративний суд заборонив усі масові заходи в центрі міста 25 травня 2013 року — як ті, що були заплановані на підтримку ЛГБТІ-спільноти, так і спрямовані проти неї. При цьому заявниці не надали доказів, що суд ставився упереджено до ЛГБТІ-спільноти, і Суд не міг припускати існування інших мотивів, окрім прямо зазначених у постанові суду. Таким чином, Суд не вважав, що така постанова була вмотивована упередженістю.

• **Визнано порушення ст. 13 Конвенції**. Зокрема, Суд зазначив, що для ефективного реалізації права на свободу мирних зібрань важливо, щоб застосовне законодавство передбачало розумні строки, протягом яких органи державної влади повинні діяти, ухвалюючи відповідні рішення.

Поняття ефективного засобу юридичного захисту передбачало, що заявниці повинні були мати можливість подати апеляційну скаргу на постанову від 23 травня 2013 року до дати запланованої події. Суд не вбачав підстав вважати, що суди були зобов'язані законом розглянути апеляційні скарги заявниць у визначений строк до запланованої дати проведення маршу. Таким чином, заявниці були позбавлені ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргою на порушення їхнього права на свободу мирних зібрань.

Розмір сатисфакції: по 6000 євро відшкодування *моральної шкоди* та 2400 євро відшкодування *судових та інших витрат* кожній заявниці.

Ключові слова: право на свободу мирних зібрань, законність обмеження права на свободу мирних зібрань, ефективні засоби юридичного захисту у справах щодо оскарження заборони проведення мирних зібрань.

15. Івченко та інші проти України (*Ivchenko and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 25790/23, 30592/23, 40041/23, 40439/23, 40452/23, 5369/24, 8632/24, 12189/24, 14262/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1, Криворізькій установі виконання покарань № 3, Кропивницькому слідчому ізоляторі, Харківському слідчому ізоляторі, Черкаському слідчому ізоляторі, Чортківській установі виконання покарань № 26 (переповненість, цвіль або бруд у камері, відсутність туалетних засобів, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або обмежений доступ до душі, камера заражена паразитами / гризунами, відсутність свіжого повітря тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою першого та другого заявників у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (2 р. 10 міс. та 10 дн.; 5 р. 9 міс. та 2 дн. відповідно; конкретні недоліки: обґрунтування на стандартних підставах без аналізу ризиків або можливості застосування альтернативних запобіжних заходів;

не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів, нездійснення провадження з належною ретельністю під час тримання під вартою, наведення судами підстав, які з часом стали неналежними).

• **Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції** за заявою другого заявника у зв'язку з тим, що ефективне право на відшкодування шкоди за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції не передбачено у національній правовій системі.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою другого та 7 р. та 5 дн., перша інстанція; 4 р. 1 міс. та 9 дн., перша інстанція відповідно) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9100 євро, 5400 євро, 5300 євро, 7500 євро, 5000 євро, 1700 євро, 1500 євро, 9800 євро та 4400 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-дев'ятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* першому та другому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

16. Резнік проти України (*Reznik v. Ukraine*) від 23.01.2025, заява № 31175

Перший заявник, адвокат, уклав договір із ДП «Інформаційний центр» про надання юридичних послуг, відповідно до умов якого йому були передані 107 оригіналів фінансово-господарських документів, укладених підприємством із різними

контрагентами у період із 2002 року до 2013 року, для вивчення та аналізу в закріплених у цьому договорі межах. Відповідно до матеріалів справи заявник не отримував жодних інших документів від підприємства. У вересні 2013 року Міністерство

внутрішніх справ України розпочало кримінальне провадження щодо керівництва підприємства. У зв'язку з цим підприємство звернулося до адвоката з вимогою повернути документи, про що було складено акти прийняття-передачі. Згодом за клопотанням заступника Генерального прокурора України суд виніс ухвалу про надання дозволу на проведення обшуку за місцем реєстрації та проживання першого заявника з метою пошуку документів, а також електронних носіїв, що стосувалися фінансово-господарської діяльності ДП «Інформаційний центр» і близько тринадцяти інших підприємств.

Під час обшуку у житлі першого заявника, який відбувся за участю членів його родини, представників Ради адвокатів та понятих, було вилучено електронні носії і кілька чистих аркушів із відтисками печаток сторонніх підприємств, не згаданих в ухвалі про обшук.

Заявники (перший заявник, його батьки та брат) стверджували, що обшук був незаконним, виходив за межі ухвали та призвів до вилучення предметів, не пов'язаних із кримінальним провадженням.

Скарги першого заявника на незаконність обшуку та вилучення, а також клопотання про повернення вилучених речей залишилися без задоволення. Кримінальне провадження щодо дій правоохоронців було закрито за відсутністю ознак будь-яких правопорушень. Вилучені носії даних повернули першому заявнику лише у 2016 році.

- ЄСПЛ постановив, що обшук житла першого заявника, вилучення його документів і пристроїв зберігання даних й направлення їх на експертизу для визначення того, чи містили вони будь-яку скайп-переписку або інтернет-листування, становило втручання в його право на повагу до приватного життя, житла та кореспонденції, захищених ст. 8 Конвенції. Таке втручання мало легітимну мету, зокрема, запобігання вчиненню злочинів.

- Що стосується законності, Суд залишив це питання відкритим. Зазначалося, що незважаючи на важливі зміни в чинній національній нормативно-правовій базі, а саме ухвалення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», досі існували серйозні сумніви щодо якості процесуальних гарантій для захисту адвокатської таємниці в контексті обшуку загалом і, зокрема, обшуків із вилученням електронних пристроїв зберігання даних. Зокрема, Суд зазначив:

1) концепція адвокатської таємниці досі сформульована досить широко і в загальних термінах;

2) законодавство конкретно не передбачало законних винятків, які б дозволяли втручання органів досудового розслідування у професійну адвокатську таємницю. Уряд також не навів прикладів з практики, які б роз'яснювали точну сферу дії ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Тому залишилося незрозумілим, зокрема, чи забороняє вона вилучення документів, на які поширюється адвокатська таємниця, за усіх обставин;

3) права представників Ради адвокатів, які брали участь в обшуку, як вбачалося, не перевищували прав будь-яких інших учасників обшуку, і обмежувалися, по суті, постановкою запитань і наданням коментарів чи заперечень, які не вимагали від виконавців обшуку вжиття конкретних подальших дій. Не існувало порядку, за допомогою якого судовий чи інший орган, незалежний від органу досудового розслідування, оперативно розглядав би будь-які суперечки між представниками Ради адвокатів та виконавцями обшуку, аби ухвалити рішення про можливість вилучення та розкриття органу досудового розслідування конкретного документа;

4) національне законодавство не передбачало конкретної процедури чи гарантій стосовно перевірки електронних носіїв даних, які могли б запобігти розкриттю органу досудового розслідування відомостей електронного листування, захищених адвокатською таємницею. У зв'язку з цим хоча питання аналізу та розділення конфіденційних і неконфіденційних документів, безсумнівно, важливе у контексті друкованих копій документів, воно набуває ще більшого значення, коли конфіденційний вміст становить частину більшого блоку даних, що зберігаються в цифровому форматі. Навіть якщо відповідний адвокат чи його представник були присутні під час обшуку, швидке відокремлення під час обшуку конкретних електронних файлів, на які поширюється адвокатська таємниця, від тих, на які вона не поширюється, може виявитися складним завданням. Питання процесуальних гарантій, які могли б забезпечити достатньо цілеспрямований аналіз, однаково доречне за обставин, коли аналіз проводиться не на місці обшуку, а замість цього носії даних вилучаються та/або їхній вміст копіюється;

5) винесення ухвали про обшук *ex parte* та відсутність права на оскарження ухвали про обшук до його проведення, як такі, не є несумісними зі ст. 8 Конвенції. Водночас Суд враховує, чи існували процесуальні можливості оскарження, принаймні ретроспективно, законності обшуку або його проведення.

• У контексті необхідності в демократичному суспільстві Суд встановив, що перший заявник став суб'єктом обшуку лише як адвокат підозрюваного, і нічого в матеріалах не свідчило, що він сам був причетний до стверджуваних неправомірних дій. Відповідно, органи державної влади мали бути особливо пильними при визначенні існування альтернатив проведенню обшуку, за допомогою яких вони могли б отримати необхідні докази, і, якщо таких не було, бути особливо точними та ретельними у визначенні обсягу обшуку та предметів, які підлягали вилученню. При цьому перший заявник повернув усі документи, отримані від підприємства, причетного до кримінального провадження, приблизно за два місяці до винесення ухвали про обшук. Цей факт був належним чином відображений у письмових документах, які зберігало підприємство та були доступні працівникам міліції. Проте в ухвалі про обшук не було наведено достатнього обґрунтування для виправдання висновку, що «документи щодо програмного забезпечення» або будь-які інші документи, які стосувалися розслідування, все ж могли залишатися у заявника. Водночас ухвала про обшук надала правоохоронним органам дуже широкі повноваження для пошуку будь-яких документів, які стосувалися «фінансово-господарської діяльності» великої кількості підприємств й осіб, а також для вилучення різноманітних електронних носіїв даних без надання конкретних вказівок, як будь-який конфіденційний документ, який міг бути виявлений на цих носіях або іншим чином у приміщеннях заявника, мав бути захищений у контексті такого вилучення.

• Однак широкі межі дії ухвали про обшук на практиці не супроводжувалися достатніми процесуальними гарантіями, зокрема:

1. Працівники міліції провели оскаржуваний обшук у присутності самого першого заявника, двох понятих і трьох представників Ради адвокатів, які брали активну участь і подали коментарі та заперечення. Проте такі заперечення не були ефективними. Представники Ради адвокатів не мали повноважень перешкоджати працівникам міліції вилучати будь-які предмети, які ті вважали необхідними. Також не вбачалося, що представник Ради адвокатів або будь-який інший незалежний спостерігач мав який-небудь контроль над подальшим аналізом документів на електронних носіях, які були вилучені з дому заявника без перевірки їхнього вмісту.

2. Після вилучення електронні носії були направлені на експертизу зовнішнім технічним експертам, які мали ідентифікувати та видобути, додатково до всіх перелічених в ухвалі про обшук документів, будь-які документи щодо ширшого переліку підприємств

і осіб, а також будь-яку кореспонденцію й видалені елементи. Хоча перший заявник не стверджував, що з електронних носіїв було видобуто будь-який документ, сам факт вилучення, зняття електронних пристроїв адвоката, які потенційно могли містити такі документи, та надання доступу до них посадовим особам без жодного зовнішнього нагляду чи інших необхідних гарантій, на думку Суду, становив непропорційне втручання в права заявника за Конвенцією.

• Таким чином, без наявності належних гарантій обшук не міг бути виправданий як «необхідний в демократичному суспільстві» у цій справі.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції.**

• Щодо наявності засобів юридичного захисту Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року, як і Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року, не передбачав можливості оскарження ухвали про обшук. На момент подання заяви до Суду кримінальне провадження, у межах якого було винесено оскаржувану ухвалу, перебувало на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим, по-перше, застосування засобів юридичного захисту, наведених у Кодексі адміністративного судочинства України, на які посилався Уряд, було неможливим, поки тривало відповідне кримінальне провадження. З цих же підстав Суд вважав необґрунтованим розгляд засобів юридичного захисту, передбачених ч. 2 ст. 303 та ч. 3 ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України, оскільки їхня доступність обумовлювалася направленням справи до суду. По-друге, перший заявник скористався гарантіями, передбаченими ч. 1 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України, сфера дії якої обмежувалася можливістю власника вилучених речей клопотати про їхнє повернення, якщо він міг довести, що вони були вилучені з порушенням закону або без належного обґрунтування. Однак його скарги на обґрунтування ухвали про обшук і законність дій працівників міліції (включаючи привілеї захисника та клієнта), окрім пов'язаних із вилученням його речей, були залишені без розгляду.

• Нарешті, Уряд не навів жодних прикладів практики чи будь-яких інших доказів, які б доводили, що заявник міг отримати відшкодування у зв'язку з його скаргами через ініціювання окремого цивільного провадження (інакше, ніж у контексті вимоги відшкодування за порушення в порядку ч. 1 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України, про що йшлося вище). Не вбачалося, що у справі заявника суддя в цивільному провадженні міг перевірити підстави, на яких ґрунтувалася ухвала про обшук, або оцінити законність чи обґрунтованість дій працівників міліції під час

обшуку, проведеного в контексті поточного кримінального провадження.

За таких обставин Суд **визнав порушення ст. 13 Конвенції у поєднанні зі ст. 8 Конвенції** за скаргою першого заявника.

- Скарги інших заявників щодо стверджуваного незаконного та необґрунтованого обшуку в їхньому житлі усупереч ст. 8 Конвенції Суд **відхилив як явно необґрунтовані**. Доводи цих заявників не свідчили про наявність *prima facie* проявів того, що вони зазнали страждань або незручностей такого масштабу та характеру, які відрізняються від

тих, яких зазвичай зазнають під час проведення обшуку члени сім'ї особи, щодо якої виноситься ухвала про обшук.

- Інші скарги також було відхилено.

Розмір сатисфакції: 6000 євро *моральної шкоди* першому заявнику, 3450 євро відшкодування *судових та інших витрат* на рахунок захисника першого заявника.

Ключові слова: обшук офісу / житла адвоката, вилучення електронних носіїв, процесуальні гарантії захисту адвокатської таємниці під час обшуку, належні засоби юридичного захисту.

17. Березовський проти України (*Berezovsky v. Ukraine*) від 23.01.2025, заява № 2083/24

У 2013 році заявник отримав тяжкі тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (травми живота, грудної клітки, стегна, голови; було проведено операцію на шлунку та стегні, а також видалено селезінку). За фактом дорожньо-транспортної пригоди було порушено кримінальне провадження, заявнику було надано статус потерпілого. Упродовж кримінального провадження працівники міліції провели перевірки, допитали заявника та свідків, провели різноманітні судові експертизи, зокрема, судово-медичну, автотехнічну та трасологічну. Провадження чотири рази закривали у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення, без повідомлення заявника, однак постанови були скасовані як передчасні та необґрунтовані. Провадження триває.

Ключові моменти: права заявника як потерпілого не були належним чином захищені; розслідування

було розкритиковано самими національними органами влади за недостатню ефективність; відсутність реальних спроб слідчих органів провести ретельне розслідування; неодноразове повернення справи на додаткове розслідування внаслідок невжиття слідчими достатніх заходів.

- **Визнано порушення п. 1 ст. 2 Конвенції** у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування дорожньо-транспортної пригоди, що становила загрозу життю, до якої не були причетні представники держави.

Розмір сатисфакції: 6000 євро відшкодування *моральної шкоди* та 250 євро відшкодування *судових та інших витрат*.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, ефективне розслідування.

18. Щегольков та інші проти України (*Shchegolkov and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 31916/23, 3758/24, 9064/24, 12689/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість тримання їх під вартою. Деякі заявники також висунули інші скарги за положеннями Конвенції.

- **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (за скаргою першого заявника — 3 р. 5 міс. та 24 дн.; другого — 1 р. 7 міс. та 17 дн.; третьої — 3 р. 1 міс. та 18 дн.; четвертого — 2 р. 8 міс. та 7 дн.; конкретні недоліки: нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи та з часом стали неналежними, не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів для забезпечення явки у судові засідання під час розгляду справи).

- **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою першого та третьої заявників у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (4 р. 11 міс. та 12 дн., перша інстанція; 4 р. 8 міс. та 3 дн., перша інстанція відповідно) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

- Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 2800 євро, 1100 євро, 2500 євро та 1700 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-

четвертому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* першому, другому та четвертому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

19. Легачов та інші проти України (*Legachov and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 29773/23, 37877/23, 38202/23, 40037/23, 40611/23, 40976/23, 40981/23, 4626/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі (переповненість, відсутність або обмежений доступ до душі, цвіль або бруд у камері, відсутність свіжого повітря, відсутність або обмежений доступ до питної води, низька якість питної води, відсутність туалетних засобів, відсутність або погана якість постільної білизни, пасивне паління, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою другого, третього та п'ятого заявників у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (5 р. 1 міс. та 23 дн.; 5 р. 3 міс. та 20 дн.; 5 р. 1 міс. та 23 дн. відповідно; конкретні недоліки: спільні для декількох осіб рішення про тримання під вартою, наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом

стали неналежними, здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою другого, третього, п'ятого та сьомого заявників у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (за заявою другого заявника — 6 р. 1 міс. та 8 дн., дві інстанції; третього — 5 р. 3 міс. та 20 дн., перша інстанція; п'ятого — 6 р. 1 міс. та 8 дн., дві інстанції; сьомого — 6 р. 4 міс. та 26 дн., дві інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 6700 євро, 9800 євро, 9800 євро, 3800 євро, 9800 євро, 7500 євро, 9800 євро та 7500 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-восьмому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* другому, третьому та п'ятому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

20. Політун та інші проти України (*Politun and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 7037/23, 9995/23, 10254/23, 10378/23, 11109/23, 11113/23, 15957/23, 18431/23, 22906/23, 22952/23, 25847/23, 31850/23, 36173/23, 13182/24

Скарги заявників стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1, Городищенській виправній колонії, Житомирській установі виконання покарань № 8, Замковій установі виконання покарань № 58, Криворізькій установі виконання покарань № 3, Ладизинській установі виконання покарань № 39, Менській виправній колонії № 91 (відсутність свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, двоярусні ліжка, камера заражена паразитами / гризунами, цвіль або бруд у камері, відсутність

приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність туалетних засобів, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість продуктів харчування, низька якість питної води, відсутність або обмежений доступ до душі, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі тощо).

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність

у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 5600 євро, 5000 євро, 5200 євро, 5000 євро, 7500 євро, 6100 євро, 6400 євро,

7500 євро, 6400 євро, 6100 євро, 4900 євро, 7500 євро, 4100 євро та 1100 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди*, а також компенсації судових та інших витрат першому-чотирнадцятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання.

21. Коптелов та інші проти України (*Koptelov and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 30406/17, 11163/22, 28853/22, 13548/23, 13578/23, 33449/23, 4629/24, 9945/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість цивільних проваджень (у справі першого заявника — 11 міс. та 23 дн., перша інстанція; другого — 5 р. 8 міс. та 13 дн., три інстанції; третього — 7 р. та 13 дн., перша інстанція; четвертої — 6 р. та 8 дн., три інстанції; п'ятого — 11 р. 2 міс. та 12 дн., три інстанції; шостого — 7 р. 4 міс. та 23 дн., перша інстанція; сьомого — 8 р. 7 міс. та 5 дн., три інстанції; восьмої — 7 р. 1 міс. та 5 дн., три інстанції).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних

проваджень та порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 4200 євро, 500 євро, 2400 євро, 300 євро, 3000 євро, 2400 євро, 1300 євро та 900 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-восьмій заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

22. Тепляков та інші проти України (*Teplyakov and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 53982/22 та 42053/23, 22901/23, 22959/23, 34799/23, 40460/23, 42497/23, 272/24, 5139/24, 12296/24, 13467/24, 13476/24, 14278/24, 14375/24, 14379/24, 14406/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Дніпровській установі виконання покарань № 4, Житомирській установі виконання покарань № 8, Замковій виправній колонії № 58, Запорізькому слідчому ізоляторі, Кропивницькому слідчому ізоляторі, Новгород-Сіверській установі виконання покарань № 31, Роменській виправній колонії № 56, Солонянській виправній колонії № 21, Чернігівському слідчому ізоляторі (переповненість, відсутність свіжого повітря, пасивне паління, цвіль або бруд у камері, камера заражена паразитами / гризунами, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність туалетних засобів, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, низька якість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або обмежений доступ до душі тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у

національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (за заявою першого заявника — 2 р. та 6 міс.; четвертого — 3 р. 3 міс. та 6 дн.; шостого — 1 р. 6 міс. та 3 дн.; сьомого — 3 р. та 1 міс.; конкретні недоліки: нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (за заявою четвертого заявника — 4 р. 11 міс. та 12 дн., перша інстанція; п'ятого — 7 р. 2 міс. та 21 д., три інстанції; шостого — 5 р. 1 міс. та 10 дн., перша інстанція; сьомого — 3 р. та 1 міс., перша інстанція; тринадцятого — 9 р. 4 міс. та 20 дн., дві інстанції; чотирнадцятого — 9 р. 4 міс. та 21 дн., дві інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

- Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 5200 євро, 7500 євро, 7500 євро, 3100 євро, 9800 євро, 5000 євро, 8700 євро, 7500 євро, 6100 євро, 7300 євро, 7500 євро, 7500 євро, 9800 євро, 9800 євро та 5600 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-п'ятнадцятому заявникам відповідно, по 250 євро

відшкодування *судових та інших витрат* першому, четвертому, шостому та сьомому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

23. Райченко та інші проти України (*Raychenko and others v. Ukraine*) від 23.01.2025, заяви № 64144/17, 73161/17, 2625/18, 13534/18, 15644/18, 17260/18, 45063/18, 9754/19, 28702/19, 46770/19, 62677/19, 2868/20, 7974/20, 9206/21

Заявники скаржилися, головним чином, на непропорційні стягнення у справах щодо порушення митних правил — конфіскацію незадекларованої готівки та накладення штрафу.

- **Визнано порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції** у зв'язку з непропорційними стягненнями у справах щодо порушення митних правил. Зокрема, у справах заявників було конфісковано незадекларовану готівку, що перевищувала дозволений ліміт, та накладено штраф. У справі *Яремійчук та інші проти України* Суд вже встановлював порушення щодо аналогічних питань і не вбачав підстав відступати

від відповідних висновків у цій справі.

Розмір сатисфакції: 10 400 євро, 4687 євро, 12 855 євро, 46 495 євро, 14 947 євро, 90 323 євро, 90 191 євро, 58 500 євро, 4825 євро, 16 784 євро, 2060 євро, 4083 євро, 6505 євро, 11 002 євро та 58 847 євро відшкодування *матеріальної шкоди* першому-п'ятнадцятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових витрат* всім заявникам, окрім першого, третього, п'ятого та одинадцятого заявника.

Ключові слова: порушення митних правил, пропорційність стягнення у митних справах.

24. ТОВ «Укркава» проти України (*Ukrkava, TOV v. Ukraine*) від 06.02.2025, заява № 10233/20

У 2011 року підприємство-заявник уклало з банком кредитний договір, який було забезпечено договором іпотеки. Згідно з умовами договору іпотеки у разі невиконання кредитних зобов'язань банк міг звернути стягнення на заставне майно після вчинення виконавчого напису нотаріуса у строк десять років, замість встановленого законом однорічного строку. У 2016 році банк висунув вимогу про повне погашення кредиту. Підприємство-заявник не виконало вимогу. Через 1,5 роки нотаріус вчинив виконавчий напис на договорі іпотеки на вимогу банку. Заявник звернувся до суду з позовом про визнання виконавчого напису недійсним, серед іншого, у зв'язку з порушенням встановленого законом строку. Суд першої інстанції, якого підтримав апеляційний суд, задовольнили позов, оскільки ст. 88 Закону України «Про нотаріат» передбачала однорічний строк на вчинення виконавчого напису нотаріуса. Під час касаційного провадження справу було передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Велика Палата Верховного Суду, як суд касаційної інстанції, що забезпечує однакове

застосування законодавства, скасувала рішення судів нижчих інстанцій і ухвалила рішення не на користь підприємства-заявника. Колегія суддів дійшла таких висновків: 1) строки в ст. 88 Закону України «Про нотаріат» не могли бути змінені за домовленістю сторін, а лише в законодавчому порядку; 2) загальний трирічний строк позовної давності як для фізичних, так і для юридичних осіб був безпосередньо пов'язаний зі строком звернення до нотаріуса щодо вчинення виконавчого напису; відмінність їхньої правової природи не мала значення, строки мали бути однаковими; 3) хоча з 1995 року строк позовної давності був однаковим для фізичних та юридичних осіб, ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» не була приведена у відповідність до чинного цивільного законодавства; нове законодавство визначає строк позовної давності залежно від характеру вимог, тоді як попереднє — за суб'єктною ознакою сторін угоди; 4) встановлення однорічного строку для юридичних осіб і трирічного строку для фізичних осіб для звернення за вчиненням виконавчого напису на кредитному договорі було дискримінаційним. У підсумку Велика Палата Верховного Суду постановила, що строк для

звернення за вчиненням виконавчого напису мав становити три роки, незалежно від суб'єктного складу сторін. У справі компанії-заявника це означало, що банк отримав виконавчий напис нотаріуса в межах відведеного строку.

У 2020 році Конституційний Суд України визнав, що ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» відповідає Конституції України. Зокрема, суд постановив, що встановлюючи різні строки для вчинення виконавчого напису залежно від кола учасників правовідносин, Верховна Рада України діяла у межах своїх виключних законодавчих повноважень щодо організації та діяльності нотаріату згідно зі ст. 92 Конституції України, а оскаржуване законодавче положення було чітким, зрозумілим та однозначним, тому виключало можливість його довільного трактування.

Однак після цього Велика Палата Верховного Суду відмовила у перегляді постанови, зауваживши, що Конституційний Суд України не дійшов висновку про неконституційність ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат», тому підстав для перегляду за виключними обставинами остаточної постанови суду не було.

- ЄСПЛ повторив, що право на справедливий судовий розгляд має тлумачитися у світлі Преамбули до Конвенції, в якій проголошується, що верховенство права є частиною спільної спадщини Договірних Держав. Одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, гарантує певну стабільність правових ситуацій і сприяє довірі громадськості до судів. З іншого боку, постійні суперечливі судові рішення можуть створити стан правової невизначеності, що може підірвати довіру громадськості до судової системи, тоді як така довіра, безсумнівно, є однією з основних складових держави, заснованої на верховенстві права. Крім того, наявна невідповідність принципу юридичної визначеності, закріпленому в Конвенції, якби національні суди могли ухвалювати рішення, що суперечать закону, і таким чином тлумачити положення національного права непередбачувано, ґрунтуючись на абстрактних твердженнях, що виходять за межі будь-якої розумної свободи судового розсуду. Однак вимоги юридичної визначеності та захисту законної довіри громадськості не створюють права на послідовність судової практики. Розвиток судової практики сам собою не суперечить належному здійсненню правосуддя, оскільки відмова від динамічного та еволюційного підходу може перешкоджати реформам або вдосконаленню.

- У цій справі Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що строк для звернення за

вчиненням виконавчого напису для всіх суб'єктів повинен бути однаковим, хоча ст. 88 Закону України «Про нотаріат» була чіткою і однозначною: якщо обидві сторони у провадженні були юридичними особами, строк становив один рік, тоді як у всіх інших випадках строк становив три роки.

- Суд зауважив, що ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» не надавала можливості для тлумачення тривалості відповідного строку, оскільки як підприємство-заявник, так і банк були юридичними особами. Цей висновок також підтвердив Конституційний Суд України, який встановив, що ч. 1 ст. 88 Закону України «Про нотаріат» була конституційною і виключала можливість її довільного трактування. Крім того, сторони не припускали, що існували різні тлумачення цього положення до відповідної постанови Великої Палати Верховного Суду. За цих обставин і з огляду на чіткий текст закону оскаржувана зміна тлумачення більше нагадувала поправку до закону, аніж врегулювання розбіжностей у судовій практиці.

- Уряд стверджував, що постанова у справі підприємства-заявника мала корисний наслідок, сприявши внесенню змін до Закону України «Про нотаріат». Проте, беручи до уваги розподіл повноважень між Верховною Радою України і судовою владою, а також між різними судовими органами, Суд не підтримав ідею, що відмова вищого судового органу загальної юрисдикції України застосувати визнаний Конституційним Судом України однозначним і таким, що виключає можливість його довільного трактування, закон, була законним засобом спонукати законодавця до внесення до нього змін.

- Не виключалося, що навіть у ситуації усталеної практики з відповідного питання вищий суд може правомірно змінити тлумачення, якщо це виправдано важливими міркуваннями та якщо воно застосоване з належним урахуванням його впливу на вже існуючі ситуації. Основною причиною, наведеною Великою Палатою Верховного Суду, була різниця строків ініціювання цивільних проваджень і строків звернення за вчиненням виконавчого напису згідно із Законом України «Про нотаріат» та бажаність однакового підходу на цій підставі. Проте не було зазначено будь-які серйозні несприятливі наслідки, які виникли, незважаючи на існування різних строків протягом понад двох десятиліть, для обґрунтування такої радикальної зміни тлумачення. Не вбачалося, що позицію Великої Палати Верховного Суду було одностайно або переважно підтримано більшістю науковців у галузі права. Верховний Суд також не розглянув наслідки нового тлумачення для існуючих ситуацій і, таким чином, для юридичної визначеності.

• Таким чином, Велика Палата Верховного Суду по-новому розтлумачила чіткий і однозначний однорічний строк, встановлений парламентом для вчинення виконавчих написів нотаріусами на документі, якщо сторонами провадження були юридичні особи, у спосіб, що суперечив самій нормі, і зробила це без будь-якої вагомої причини та без урахування впливу зміни тлумачення на юридичну визначеність. Відповідно, нове тлумачення однозначних положень ст. 88 Закону України «Про нотаріат» зробило результат

провадження непередбачуваним і суперечило принципу юридичної визначеності.

• Отже, **мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції**.

Підприємство-заявник не вимагало справедливої сатисфакції.

Ключові слова: непередбачуване тлумачення законодавства Великою Палатою Верховного Суду, принцип юридичної визначеності, не врахування впливу змін тлумачення законодавства на юридичну визначеність.

25. Гайдасhevський проти України (*Gaydashevskyy v. Ukraine*) від 06.02.2025, заява № 11553/21

У 2020 році поліція склала протокол про адміністративне правопорушення щодо заявника за керування автомобілем у стані наркотичного сп'яніння. Протокол ґрунтувався на медичному висновку, відповідно до якого стан наркотичного сп'яніння заявника було встановлено за допомогою експрес-тесту на шість видів наркотичних речовин. Протокол був складений за стандартною формою, а розділ, присвячений результатам лабораторних досліджень, був перекреслений.

Суд першої інстанції розглянув справу за відсутності сторін і визнав заявника винним, наклав штраф та позбавив його водійських прав строком на один рік. Заявник оскаржив рішення та надав апеляційному суду лист медичного закладу про те, що лабораторне дослідження біологічних зразків заявника не проводилося (отриманий на запит адвоката заявника). Він стверджував про проведення лише поверхневого огляду, що не відповідало нормам законодавства. При цьому апеляційний суд із власної ініціативи направив запити до медичного закладу. У відповідь було надано медичний висновок та повідомлено, що експрес-тест, про який ішлося у цьому висновку, був «лабораторним дослідженням» і заявник мав позитивний результат на амфетамін і марихуану. У підсумку апеляційний суд залишив у силі рішення суду першої інстанції.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції**. По-перше, апеляційний суд, який мав юрисдикцію розглядати питання права та фактів, провів слухання, але не викликав ні прокурора, ні поліцейського, який склав протокол про адміністративне правопорушення. У результаті позицію обвинувачення проти заявника на слуханні не підтримала жодна сторона.

По-друге, до матеріалів справи були долучені докази за запитом апеляційного суду з його

власної ініціативи, зокрема акт медичного огляду та пояснення його змісту, складені відповідним медичним закладом (на відміну від ситуації у справі [Фігурка проти України](#)).

По-третє, заявник стверджував, що медичний огляд на стан сп'яніння не відповідав встановленим національним нормам (відповідній інструкції), тому його вину не було доведено допустимими доказами. Згідно із законодавством висновки медичних оглядів на стан сп'яніння, які не відповідали вимогам нормативних актів, мали вважатися недійсними. Проте вбачалося, що апеляційний суд розглядав питання лабораторного дослідження як вирішальне і відклав судові засідання до отримання відповідного підтвердження від медичного центру у відповідь на власні запити. Таким чином, апеляційний суд із власної ініціативи шукав ключові докази не на користь заявника і використовував їх у своєму рішенні, щоб спростувати аргументи, висунуті захистом. При цьому жоден інший учасник адміністративного провадження не був присутній, щоб просити суд провести таку перевірку чи зібрати докази. Здійснивши пошук таких доказів за власною ініціативою та визнавши заявника винним на підставі них, апеляційний суд створив враження плутанини між ролями прокурора та судді, а тому дав підстави для законних сумнівів щодо безсторонності суду за об'єктивним критерієм. З огляду на їхній характер сумніви щодо об'єктивної безсторонності апеляційного суду у цій справі не могли вважатися сумісними зі ст. 6 Конвенції.

Заявник не висував вимогу щодо справедливої сатисфакції.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, безсторонність суду за об'єктивним критерієм, збір доказів за ініціативою суду.

26. Денисюк та інші проти України (*Denysyuk and others v. Ukraine*) від 13.02.2025, заяви № 22790/19, 23896/20, 25803/20 31352/20

Троє заявників були об'єктами негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема прослуховування телефонних розмов та аудіо- і відеоспостереження.

Перший заявник обвинувачувався в участі у масштабній корупційній схемі та зловживанні службовим становищем на посаді колишнього голови обласної державної податкової адміністрації. Його було заарештовано у 2018 році. Державне бюро розслідувань порушило кримінальне провадження за заявою заявника про незаконність застосованої до нього негласної слідчої (розшукової) дії. Він стверджував, зокрема, що у нього були підстави вважати, що аудіо- та відеоконтроль проводилися під час тримання його під вартою. Протягом цього періоду його відвідували переважно захисники та лікарі, спілкування з якими охоронялося таємницею і не підлягало контролю. Проте кримінальне провадження було закрито за відсутністю складу в діянні складу кримінального правопорушення. Здійснення контролю було визнано законним.

Що стосується другого заявника, таємне спостереження проводилося в межах розслідування Національним антикорупційним бюро України справи щодо реалізації масштабної корупційної схеми із закупівлі товарів для державного підприємства у сфері залізничного транспорту. Другий заявник підозрювався у пособництві у реалізації такої схеми через зловживання службовим становищем під час перебування на посаді позаштатного радника Голови Адміністрації Президента України. Заявнику було відмовлено у розкритті інформації про тип, обсяг, тривалість та інші відомості про негласні слідчі (розшукові) дії, зокрема й того, чи охоплювали вони прослуховування його спілкування із захисниками (заявник стверджував, що такі дані не містились у розкритих йому матеріалах). Зокрема, було повідомлено, що всі зібрані під час оскаржуваних дій матеріали були знищені як такі, що не використовувались як докази, а також з огляду на таємний характер запитуваних документів та інформації.

Третього заявника таємно прослуховували у рамках розслідування Спеціальної антикорупційної прокуратури щодо масштабної схеми привласнення державних коштів та легалізації (відмивання) грошових коштів, до якої були причетні низка державних службовців і керівників групи компаній «К.». Йому також не було надано відповідну інформацію з тих же підстав. Національний суд не встановив порушень у зв'язку з цим.

Четвертий заявник був адвокатом другого, третього заявників та С. Т., щодо яких здійснювалися негласні слідчі (розшукові) дії. Він стверджував, що неодноразово обговорював справи та надавав своїм клієнтам юридичні консультації телекомунікаційними мережами. Оскільки до цих клієнтів застосовувалося зняття інформації з телекомунікаційних мереж, його спілкування з ними могло прослуховуватися органами досудового розслідування, що становило порушення адвокатської таємниці. Однак його скарги до органів влади з цього приводу не мали успіху.

• **ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції** щодо усіх заявників у контексті різних обставин за їх скаргами.

і) Щодо розкриття ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій

• Суд наголосив, що, розглядаючи клопотання суб'єктів щодо розкриття ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно них, органи державної влади повинні встановити належний баланс між інтересами цих осіб у відстоюванні їхніх прав за ст. 8 Конвенції та інтересами суспільства у виявленні та переслідуванні тяжких злочинів. Особам, які перебувають під контролем, за замовчуванням, повинен бути наданий доступ до відповідних документів, якщо тільки не існує вагомих підстав для відмови. У цій справі національні органи влади відмовили заявникам у доступі до ухвал щодо них лише на тій підставі, що вони були «засекречені». Не було жодних ознак того, що рішення про залишення таких ухвал засекреченими після завершення відповідного розслідування і знищення отриманих матеріалів були результатом встановлення балансу між відповідними конкуруючими інтересами. При цьому, у зв'язку з відмовою Уряду надати копії відповідних ухвал у справах другого та третього заявників, попри конкретні прохання, Суд не зміг встановити їхній зміст.

• За таких обставин, беручи до уваги п. 1 Правила 44С Регламенту Суду, згідно з яким Суд може робити такі висновки, які він вважає доцільними, якщо сторона не надає доказів або інформації, які він вимагає, у Суду не було підстав для висновку, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо заявників були ухвалені у результаті належного та детального судового розгляду, який відображав збалансований підхід до конкуруючих інтересів, як того вимагає Конвенція та застосовне національне законодавство.

ii) Щодо застосування негласних слідчих (розшукових) дій до заявників

• Суд підкреслив, що ст. 8 Конвенції надає привілейований статус будь-якому листуванню та обміну повідомленнями між захисником і його клієнтами, незалежно від їхньої мети. Навіть якщо спілкування захисників із їхніми клієнтами не становить, строго кажучи, юридичну консультацію, вони все ж мають право на такий посилений захист. Як наслідок, будь-які правові положення, що стосуються заходів таємного спостереження, які потенційно порушують професійну адвокатську таємницю, повинні відповідати особливо суворим вимогам щодо чіткості та точності, щоб вважатися «законними».

• Суд розробив мінімальні гарантії, які мають бути встановлені законом задля запобігання зловживанням службовими повноваженнями у випадках, коли захищені таємницею матеріали були отримані через проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме:

1. Закон повинен чітко визначати обсяг професійної адвокатської таємниці та вказувати, як, за яких умов і ким проводиться розмежування конфіденційних та неконфіденційних матеріалів. Неприпустимо, щоб це завдання покладалося на представника органу виконавчої влади без нагляду з боку незалежного органу влади.
2. Законодавчі положення щодо ознайомлення, використання та зберігання отриманого матеріалу, щодо запобіжних заходів, яких необхідно вживати під час передачі матеріалу іншим сторонам, а також щодо обставин, за яких записи можуть або повинні бути видалені або матеріал знищений, повинні забезпечувати достатні гарантії для захисту конфіденційного за законом матеріалу. Зокрема, національне законодавство має досить чітко встановлювати та визначати: (i) процедури звітування незалежному наглядовому органу для розгляду випадків, коли матеріали, що підпадають під професійну адвокатську таємницю, були отримані в результаті негласних слідчих (розшукових) дій; (ii) процедури безпечного знищення такого матеріалу; (iii) умови, за яких вони можуть зберігатися та використовуватися в кримінальному провадженні та розслідуваннях правоохоронних органів; та (iv) процедури їх безпечного зберігання, поширення та подальшого знищення, як тільки вони більше не потрібні для будь-яких дозволених цілей.

• Так, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає захист професійної адвокатської таємниці, яку вважають

такою, яка охоплює будь-яку інформацію, якою обмінюються захисник та його клієнт у межах їхніх професійних відносин. Частиною 5 ст. 258 Кримінального процесуального кодексу України заборонено втручання в приватне спілкування між захисником та його клієнтом у контексті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому правило за ст. 255 Кримінального процесуального кодексу України, яке вимагає негайного знищення зібраного під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії матеріалу, щойно він буде кваліфікований як невідповідний меті такого збору (тобто притягнення до відповідальності за вчинений злочин), саме собою не суперечить Конвенції. Оскільки другий і третій заявники стверджували, що їм слід було надати можливість отримати доступ і ознайомитися з цими матеріалами в повному обсязі до їх знищення, Суд вважав, що така вимога поклала б на органи державної влади, серед іншого, зобов'язання зберігати особисту інформацію заявників довше, ніж це було необхідно для початкової мети збору, що суперечило б принципу мінімізації даних, закріпленому в міжнародних документах з питань захисту персональних даних. Водночас у заявників міг бути законний інтерес в отриманні копії постанови прокуратури про знищення матеріалів прослуховування, а також акту знищення, які, як і ухвали суду про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо них, залишалися засекреченими без будь-яких конкретних пояснень з боку органів державної влади.

• Суд також визнав обґрунтованими занепокоєння заявників щодо відсутності чітких і загальнодоступних правил стосовно перегляду та знищення матеріалів прослуховування. Хоча відповідні положення частково містилися в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їхніх результатів у кримінальному провадженні від 2012 року, вона не встановлювала конкретних гарантій для захисту адвокатської таємниці. Ані з матеріалів справи, ані з зауважень Уряду не вбачалося, що в національному законодавстві існували будь-які інші загальнодоступні інструменти, які передбачають конкретні гарантії, що мають застосовуватися, чи процедури, яких слід дотримуватися у випадках, коли органи державної влади випадково перехоплюють конфіденційну розмову підозрюваного з його захисником під час отримання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж способом прослуховування телефонних розмов, аудіоконтролю чи іншої подібної слідчої дії. Це залишало відкритим питання, яким чином матеріали прослуховування мають бути визначені

як такі, що стосуються конфіденційного спілкування адвоката з клієнтом, оброблені та знищені для виконання вимог ч. 5 ст. 258 Кримінального процесуального кодексу України.

- Крім того, з матеріалів вбачалося, що суди, які надавали дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не мали повноважень контролювати їхнє виконання та не отримували інформації про результати. Всі рішення щодо обробки зібраних матеріалів ухвалювали працівники правоохоронних органів під наглядом прокурорів. ЄСПЛ не було надано доказів існування достатньо незалежного органу державної влади, здатного контролювати обробку інформації та запобігати зловживанням з боку правоохоронних органів службовими повноваженнями, які здійснювалися таємно.

- Таким чином, відповідне національне законодавство не надало заявникам достатніх гарантій для забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій у їхніх справах згідно зі ст. 8 Конвенції.

iii) Щодо повідомлення та доступність постфактум засобів юридичного захисту

Стаття 253 Кримінального процесуального кодексу України встановлювала правило за замовчуванням, яке зобов'язує правоохоронні органи повідомляти суб'єктів про застосування до них негласних слідчих (розшукових) дій протягом дванадцяти місяців з моменту припинення відповідних дій, але не пізніше моменту направлення кримінальної справи до суду. На думку Суду, таке положення становило важливу процесуальну гарантію для захисту прав особи за ст. 8 Конвенції. Проте у цій справі Суд вважав, що можливість заявників відстояти свої права за ст. 8 Конвенції була значно обмежена з огляду на необґрунтовані відмови органів державної влади надати доступ до судових ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

По-перше, жодна з процедур, визначених у ч. 2 ст. 303 і ч. 3 ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України, на які посилався Уряд, не може бути застосована незалежно, оскільки суб'єкти негласних слідчих (розшукових) дій мають дочекатися, коли буде призначено підготовчі засідання у їхніх кримінальних провадженнях, перш ніж подавати відповідні скарги. Така вимога потенційно може призвести до непередбачуваних затримок. При цьому у цій справі будь-яка потенційна ефективність зазначених засобів юридичного захисту вже була скомпрометована тривалістю відповідного провадження.

По-друге, обсяг питань, які вирішуються

кримінальним судом у підготовчому засіданні, як визначено ст. 315 Кримінального процесуального кодексу України, не включає конкретних повноважень, наданих суддям для перевірки законності чи необхідності дій працівників правоохоронних органів у зв'язку з негласними слідчими (розшуковими) діями, не кажучи вже про будь-які повноваження щодо перегляду обґрунтування, наведеного слідчими суддями під час санкціонування таких слідчих дій. Спроби другого та третього заявників застосувати наведені в ч. 2 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України процедури виявилися неефективними на практиці: скарги другого заявника були долучені до матеріалів справи без їхнього розгляду у підготовчому засіданні; у справі третього заявника у задоволенні подібних скарг було відмовлено, оскільки вони були визнані такими, що не відповідали предмету підготовчого засідання; Вищий антикорупційний суд України не вважав себе компетентним розглядати на будь-якій стадії провадження скарги, пов'язані з такими слідчими діями, окрім тих, що стосувалися потенційної недопустимості отриманих доказів. Таким чином, Суд дійшов висновку, що передбачена ч. 2 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України процедура не відповідала вимогам «ефективного засобу юридичного захисту» для розгляду скарг заявників за ст. 8 Конвенції по суті. Щодо ч. 3 ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України, окрім зазначених вище міркувань, не вбачалося, як заявники могли нею скористатися, враховуючи, що їм було відмовлено в доступі до тих самих ухвал, щодо яких вони теоретично могли подати заперечення за цією нормою.

- З огляду на вказане, Суд вважав, що застосовне національне законодавство не містило достатніх процесуальних гарантій, аби забезпечити заявникам ефективну можливість перевірити, *post factum*, законність і необхідність проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримати відшкодування шкоди у зв'язку з будь-якими стверджуваними порушеннями їхніх прав за ст. 8 Конвенції під час винесення ухвал та проведення таких негласних дій.

- Щодо четвертого заявника (адвоката), оскільки його скарга стосувалася структурних недоліків у чинному законодавстві загалом, мало місце втручання у його право на повагу до приватного життя під час телефонних розмов із клієнтами. Суд повторно наголосив, що гарантії, передбачені українським законодавством, були недостатніми у зв'язку з цим. Матеріали, що підпадають під адвокатську таємницю, могли бути перехоплені випадково, і четвертий заявник не мав можливості захистити свої права за допомогою відповідних

засобів юридичного захисту, передбачених законодавством. Висновки Суду щодо скарг інших заявників були актуальними також і до скарги цього четвертого заявника щодо стверджуваного втручання в його конфіденційне спілкування з клієнтами. Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції**.

• Суд постановив, що **держава не дотрималася своїх зобов'язань за ст. 38 Конвенції**, оскільки Уряд, пославшись на Закон України «Про державну таємницю», відмовився надати запитовані документи та не запропонував жодних альтернатив для виконання свого обов'язку співпрацювати з Судом.

• Суд також постановив, що встановлення порушень саме собою становить достатню справедливую сатисфакцію будь-якої моральної шкоди, якої зазнали заявники.

Розмір сатисфакції: 6000 євро *відшкодування судових та інших витрат на рахунок адвокатського об'єднання*.

Ключові слова: таємне спостереження, доступ до ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, перехоплення спілкування адвоката з клієнтами, процесуальні гарантії від зловживань під час здійснення негласних (розшукових) слідчих дій, процесуальні гарантії захисту у випадку перехоплення адвокатської таємниці, принцип законності.

27. Індило проти України (*Indylo v. Ukraine*) від 13.02.2025, заява № 71056/14

У 2010 році син заявників святкував день народження у студентському гуртожитку та, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, порушував громадський порядок. Охоронець гуртожитку звернувся до працівника міліції П., який проживав у тому ж гуртожитку та, хоча не перебував на службі, після кількох спроб заспокоїти затримав сина заявників за злісну непокору законній вимозі працівника міліції і доставив до відділку разом із другом. У відділку було складено протокол про адміністративне правопорушення. Відповідно до офіційних матеріалів під час перебування у відділку син заявників, перебуваючи у стані сильного алкогольного сп'яніння, в певний момент спробував спертися на стіл, але спіткнувся і впав спиною на підлогу, внаслідок чого втратив свідомість. Черговий викликав швидку медичну допомогу. Медичні працівники допомогли сину заявників прийти до тями, швидко оглянули голову (оскільки він пручався), однак ознак тілесних ушкоджень не виявили, тому дійшли висновків про відсутність підстав для його госпіталізації. Після цього сина заявників силою через опір помістили до камери. За версією органів влади, вночі він кілька разів падав на підлогу камери, після чого його стан різко погіршився. Вранці повторно викликали швидку допомогу, яка констатувала його смерть. Згідно зі свідченням смерть настала внаслідок перелому кісток черепа та крововиливу під оболонки і в тканини головного мозку, що виникли внаслідок контакту з тупим предметом.

Було відкрито кримінальне провадження. Суд звільнив працівника міліції К., чергового працівника відділку, від кримінальної відповідальності за фактом службової недбалості через допущення незаконного затримання та тримання під вартою

сина заявників на підставі Закону України «Про амністію у 2011 році», оскільки у К. на утриманні був неповнолітній син. Працівника міліції П. (який доставив сина заявників до відділку) було визнано винним за ч. 2 ст. 365 Кримінального кодексу України та обрано йому покарання у вигляді позбавлення волі на строк п'ять років з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах на строк два роки. Однак суд звільнив його від відбування покарання з випробуванням із іспитовим строком на два роки. Суд першої інстанції встановив, що П. умисно перевищив межі своїх службових повноважень, помістивши сина заявників під варту без погодження з черговим працівником та його начальником. Крім того, П. силою затягнув сина заявників до камери проти його волі та залишив на підлозі в камері, що становило таке, що принижувало гідність, поведження.

Апеляційний суд повернув справу до прокуратури, оскільки не було розслідувано безпосередньо смерть сина заявників, а також було допущено низку недоліків (відеозаписи з камер відеоспостереження у відділку міліції не були належним чином досліджені під час розслідування; не була перевірена ймовірність службової недбалості лікарів швидкої медичної допомоги; судово-медична експертиза у справі не надала відповіді на декілька суттєвих питань, а саме щодо походження тілесних ушкоджень). Пізніше суд першої інстанції ще раз повернув справу на дорозслідування. Було проведено низку слідчих дій, експертиз. У підсумку слідчий перекваліфікував справу на умисне нанесення сину заявників тяжких тілесних ушкоджень за ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України,

оскільки: численні судово-медичні експертизи не встановили механізм утворення черепно-мозкової травми; точний час отримання ушкоджень не був визначений, що вказувало на можливість завдання ушкоджень до моменту доправлення сина заявників до відділку; розслідування не виявило доказів причетності працівників міліції до їх заподіяння.

• **Визнано порушення ст. 2 і ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті**, оскільки розслідування не відповідало критерію ефективності:

- 1) розслідування подій почалося лише через десять днів після смерті сина заявників, і з самого початку воно стосувалося лише службової недбалості та перевищення службових повноважень працівниками міліції;
- 2) кримінальне правопорушення було перекваліфіковане на умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень лише через вісім років;
- 3) національні суди двічі повертали справу до прокуратури для додаткового розслідування у зв'язку з непроведенням усіх необхідних слідчих дій для встановлення причини смерті сина заявників;
- 4) станом на 2018 рік, тобто через понад 8,5 років після смерті сина заявників, розслідування усе ще не було завершеним; його загальна тривалість не була виправдана обставинами справи;

5) деякі важливі обставини залишилися невстановленими, а саме: причина смерті сина заявників, причина отриманих ним тілесних ушкоджень, механізм утворення черепно-мозкової травми та зв'язок між діями працівників міліції та лікарів швидкої медичної допомоги, з одного боку, та смертю сина заявників, з другого.

• **Визнано порушення ст. 2 і ст. 3 Конвенції в матеріальному аспекті.** Зокрема, син заявників помер внаслідок тілесних ушкоджень, яких у нього не було до прибуття у відділок. Суд вважав, що проведене на національному рівні розслідування було настільки неефективним і залишило стільки важливих питань без відповіді, що неможливо було встановити справжні обставини смерті сина заявників. Також не вдалося встановити, чи була надана йому медична допомога належною. Ненадання органами досудового розслідування пояснення щодо отриманих ним тілесних ушкоджень і його смерті під час тримання під вартою свідчила про невиконання ними свого обов'язку нести відповідальність за поведінку із сином заявників під час тримання під вартою і, таким чином, не знімала покладений на них тягар доведення.

Розмір сатисфакції: 40 000 євро відшкодування *моральної шкоди* та 3000 євро відшкодування *судових та інших витрат*.

Ключові слова: поведінка з особою під час перебування під контролем держави, ефективність розслідування щодо поведінки з особою та її смерті під час перебування під контролем держави.

28. Білий проти України (*Bilyy v. Ukraine*) від 13.02.2025, заява № 59945/18

На момент подій заявник був засуджений рішенням суду першої інстанції за вбивство та очікував апеляційного розгляду справи.

У 2016 році під час ознайомлення з матеріалами справи в приміщенні суду він отримав тілесні ушкодження. За його словами, чотири офіцери конвою принижували його, забрали їжу, обприскали сльозогінним газом і вдарили, внаслідок чого він впав і травмував голову. Дружина, яка почула крик чоловіка, викликала швидку допомогу, однак медичним працівникам не було дозволено надати допомогу через стверджену агресивну поведінку заявника. Допомогу було надано лише після дзвінка дружини одному з керівників відділку поліції, коли викликали ще одну швидку медичну допомогу. Згідно з доповідною запискою працівників конвою заявник сам себе травмував, навмисно вдарившись головою об металеву решітку, а конвоїри надали першу домедичну допомогу.

Відповідно до висновку службової перевірки заявник завдав собі тілесні ушкодження самостійно. Працівників конвою допитали й вони підтвердили цю версію подій.

За скаргою дружини заявника було відкрито кримінальне провадження, яке неодноразово закривали за відсутністю складу кримінального правопорушення, однак поновлювали за рішенням суду. В останній постанові про закриття зазначалося про випадки травмування заявником себе до описаних подій та його запальну вдачу.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції в матеріальному аспекті.** Заявник, перебуваючи під контролем працівників поліції, отримав потенційно серйозне тілесне ушкодження (рана голови, яка потребувала накладання швів), у зв'язку з чим не було надано правдоподібного пояснення. Відповідно, держава несла відповідальність

за нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження з ним.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті.** Заявник висунув достовірне твердження про жорстоке поводження на національному рівні, що призвело до виникнення зобов'язання органів влади провести ефективне розслідування. Однак вбачалося, що розслідування на національному рівні не вказувало на серйозні зусилля встановити відповідні факти, зокрема: 1) слідчий виніс три ідентичні постанови про закриття провадження, попри критику суду; 2) заявнику не було надано процесуальний статус потерпілого, і не було вжито жодних слідчих дій для перевірки

його твердження; 3) слідчий посилався лише на версію подій працівників конвою, не намагаючись перевірити її достовірність; 4) не було зрозуміло, хто ж саме викликав заявнику швидку медичну допомогу та за яких обставин.

Розмір сатисфакції: 15 000 євро відшкодування *моральної шкоди* заявнику, 1000 євро відшкодування *судових та інших витрат* на рахунок представника заявника.

Ключові слова: поводження з особою під час перебування під контролем держави, жорстоке поводження, поводження, що принижує гідність, ефективне розслідування.

29. Мартирисян проти України (*Martyrosyan v. Ukraine*) від 13.02.2025, заява № 10838/24

Заявник скаржився на надмірну тривалість тримання його під вартою.

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (3 р. 5 міс. та 13 дн., конкретні недоліки: наведення судами підстав, які з часом стали неналежними; не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів; нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час

розгляду справи; здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою).

Розмір сатисфакції: 2200 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* та 250 євро відшкодування *судових та інших витрат*.

Ключові слова: тривалість тримання під вартою, розумний строк, обґрунтованість тримання під вартою.

30. Снопов проти України (*Snopov v. Ukraine*) від 27.02.2025, заява № 60716/16

У 2010 році в Автономній Республіці Крим прокурор подав скаргу на рішення суду, яким заявника було виправдано у справі про адміністративне правопорушення, пов'язаного з керуванням транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння. Хоча скаргу було подано з порушенням встановленого строку, апеляційний суд поновив такий строк без наведення конкретних підстав для такого рішення. У результаті розгляду справи апеляційний суд скасував постанову суду першої інстанції, визнав заявника винним та позбавив його права керування транспортними засобами строком на один рік. Ані заявник, ані прокурор не були присутніми у засіданні апеляційного суду. Верховний Суд України відхилив скаргу заявника, оскільки постанова апеляційного суду оскарженню в касаційному порядку не підлягала. При цьому суд першої інстанції, у приміщенні якого зберігалися матеріали справи, повідомив заявника, що протокол засідання апеляційного суду не вівся.

• ЄСПЛ зазначив, що відповідно до його усталеної практики, коли апеляційний суд має

здійснити всебічну оцінку питання щодо вини або невинуватості, він не може зробити цього без безпосереднього розгляду доказів, наданих обвинуваченим особисто з метою довести, що він не вчиняв дій, які, як стверджується, є кримінальним правопорушенням. Такі ж принципи були застосовні й у справі про адміністративне правопорушення проти заявника. Згідно зі ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення апеляційний суд був зобов'язаний повідомити заявника про дату та час проведення засідання не пізніше ніж за три дні. Однак у постанові апеляційного суду були відсутні будь-які вказівки, що заявник чи його захисник, були повідомлені про скаргу прокурора чи судові засідання, або що суд взагалі розглядав питання щодо інформування заявника чи наявності підстав для розгляду справи за його відсутності.

З огляду на вказане, а також беручи до уваги лист суду першої інстанції щодо відсутності у справі протоколу засідання апеляційного суду, наявні у Суду матеріали містили достатньо вагомих доказів про те, що заявник не був поінформований

про апеляційний розгляд справи і, відповідно, відсутності можливості представити свою позицію.

Отже, мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з недотриманням принципу рівності сторін під час провадження в апеляційному суді.

Розмір сатисфакції: 3000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: принцип рівності сторін, повідомлення про судовий розгляд, повідомлення про скаргу протилежної сторони у справі.

31. Петрук та інші проти України (*Petruk and others v. Ukraine*) від 06.03.2025, заяви № 636/24, 9210/24, 20151/24

Заявники скаржилися на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого заявника — 6 р. 5 міс. та 23 дн., три інстанції; другої — 5 р. 4 міс. та 4 дн., перша інстанція, третього — 11 р. 11 міс. та 24 дн., три інстанції).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному

законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 500 євро, 1500 євро та 3600 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.

32. Войтенко та інші проти України (*Voytenko and others v. Ukraine*) від 06.03.2025, заяви № 34181/23, 35709/23, 40671/23, 580/24, 581/24, 589/24, 836/24, 5113/24, 14274/24, 15736/24, 17364/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі, Криворізькій установі виконання покарань № 3, Роменській виправній колонії № 56, Хмельницькому слідчому ізоляторі, Черкаському слідчому ізоляторі (переповненість, цвіль або бруд у камері, відсутність свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, камера заражена паразитами / гризунами, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність туалетних засобів, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або обмежений доступ до душу, тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою першого заявника у зв'язку з надмірною

тривалістю тримання під вартою (9 р. 1 міс. та 8 дн.; конкретні недоліки: відсутність належного розгляду можливості застосування альтернативних запобіжних заходів; недостатня ретельність з боку органів влади; недостатнє обґрунтування тримання під вартою під час розгляду справи).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою третього заявника у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (7 р. 8 міс. та 22 дн., три інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9800 євро, 5000 євро, 4800 євро, 1300 євро, 1300 євро, 3200 євро, 6700 євро, 7000 євро, 4900 євро та 6500 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-десятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* першому та третьому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

33. Мкртчян та інші проти України (*Mkrtychyan and others v. Ukraine*) від 06.03.2025, заяви № 34801/23, 7240/24, 10337/24

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (заявою першого заявника — 3 р. 3 міс. та 8 дн.; другого — 3 р. 3 міс. та 3 дн.; третього — 3 р. 10 міс. та 21 дн.; конкретні недоліки: наведення судами підстав, які з часом стали неналежними; під час здійснення провадження у справі не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів для забезпечення явки у судові засідання; нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи; використання припущень у зв'язку з відсутністю будь-яких обґрунтованих підстав щодо ризиків втечі або перешкоджання правосуддю під час розгляду справи; спільні для декількох осіб рішення про тримання під вартою).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою першого заявника у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (5 р. та 23 дн.) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 2700 євро, 2000 євро та 2500 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-десятому заявникам відповідно, 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* першому заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

34. Кондратьєв та інші проти України (*Kondratyev and others v. Ukraine*) від 06.03.2025, заяви № 42508/23, 42511/23, 5046/24, 5326/24, 5342/24, 7151/24, 7153/24, 7156/24, 7717/24, 8944/24, 10461/24, 10995/24, 13171/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1, Дніпровській установі виконання покарань № 4, Житомирській установі виконання покарань № 8, Миколаївському слідчому ізоляторі, Роменській виправній колонії № 56, Черкаському слідчому ізоляторі, Чортківській установі виконання покарань № 26 (переповненість, цвіль чи бруд у камері, відсутність свіжого повітря, камера заражена паразитами / гризунами, пасивне паління, відсутність приватності під час користування туалетом, проживання в камерах разом із засудженими з інфекційними захворюваннями, неналежна температура, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою першого та другого заявників у зв'язку з

надмірною тривалістю тримання під вартою (4 р. 10 міс. та 12 дн. у обох справах; конкретні недоліки: нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** за заявою першого та другого заявників у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (4 р. 10 міс. та 12 дн. у обох справах, перша інстанція) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 6400 євро, 6400 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро, 5300 євро, 4600 євро, 7500 євро, 7500 євро, 7500 євро, 4 000 євро, 7500 євро та 7500 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-тринадцятому заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* першому та другому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

35. Токар проти України (*Tokar v. Ukraine*) від 06.03.2025, заява № 38268/15

У 2011 року заявник звернувся із заявою про отримання закордонного паспорта. Відділ громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб Управління Міністерства внутрішніх справ України (Відділ) відмовив у видачі документа, оскільки в інформаційно-комп'ютерній системі Міністерства внутрішніх справ України містилась інформація, що у 1997 році щодо заявника було порушено кримінальну справу у зв'язку з ухиленням від сплати податків та застосовано підписку про невиїзд, а інформація про результати провадження та її закриття була відсутня.

Заявник оскаржив відмову до адміністративного суду, стверджуючи, що у 1997 році до нього дійсно застосовували підписку про невиїзд у кримінальній справі за іншим обвинуваченням (одержання хабаря), яку згодом було закрито. Він вимагав витребувати документи за його справою, а також виправити дані в інформаційно-комп'ютерній системі Міністерства внутрішніх справ України. Під час судового провадження управління Міністерства внутрішніх справ України не надало документів із матеріалів справи заявника. Стверджувалося, що справу про ухилення від сплати податків було об'єднано з іншою справою (про отримання хабаря) та направлено до суду для визначення підсудності. Прокуратура повідомила про відсутність у її володінні інформації щодо справи заявника, оскільки матеріали були знищені у зв'язку із закінченням встановленого законом строку зберігання.

У 2013 року суд першої інстанції визнав відмову у видачі паспорта правомірною та відмовив у задоволенні позову. Однак апеляційний суд скасував постанову та задовольнив позов заявника. Він зазначав, що підставою для обмеження свободи пересування заявника був факт обрання запобіжного заходу, підтверджений відповідним процесуальним документом, а не наявність інформації про існування такої підстави, при цьому органи державної влади не зняли із себе тягаря доведення і не надали доказів правомірності відмови. Таким чином, суд визнав відмову незаконною, зобов'язав видати паспорт та видалити з бази дані про підписку про невиїзд. Рішення було виконано.

Однак у 2015 році касаційний суд скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення першої інстанції, зазначивши, що відмова у видачі закордонного паспорта була обов'язковою до закінчення кримінального провадження або скасування відповідного запобіжного заходу.

Водночас у 2013 році управління Міністерства

внутрішніх справ повідомило заявнику, що у провадженні його органу досудового розслідування справа про ухилення від сплати податків, яка, вочевидь, мала бути передана до суду у 1997 року, ніколи не перебувала, а відповідний суд поінформував, що ніколи не отримував такі матеріали.

- ЄСПЛ повторив, що захід, яким особі відмовляють у використанні документа, який дозволив би їй залишити країну за її бажанням, становить втручання в її права у розумінні ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

- У контексті законності, рішення про відмову у видачі паспорта заявнику мало законні підстави, а саме: ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та пп. 3 п. 22 Постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.1995 № 231, якими було передбачено, що у видачі закордонного паспорта могло бути відмовлено, якщо стосовно відповідної особи була порушена кримінальна справа. При цьому заявник стверджував, що кримінальна справа за обвинуваченням в одержанні хабаря, у зв'язку з якою до нього була застосована підписка про невиїзд, була закрита в 1997 році, і він ніколи не був підозрюваним у справі щодо ухилення від сплати податків, інформацію про яку було внесено до інформаційно-комп'ютерної системи Міністерства внутрішніх справ України та на яку посилалися органи державної влади. Водночас у матеріалах справи не було відомостей, а Уряд не вказував, що Відділ, який відмовив у видачі паспорта, зробив будь-які спроби перевірити твердження заявника з метою встановлення, чи була актуальною згадана в інформаційно-комп'ютерній системі кримінальна справа, і чи не була вона уже закрита станом на 2011 рік, коли він подав відповідну заяву. Відмова державного органу заявнику була прийнята автоматично. У зв'язку з цим Суд нагадав, що автоматична заборона на в'їзд чи виїзд суперечить зобов'язанням органів державної влади за ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

- Що стосується судового перегляду, апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та визнаючи відмову у видачі паспорта свавільною, провів всебічну оцінку всіх наявних елементів. Ба більше, заявник зміг отримати закордонний паспорт і внести зміни до бази даних міліції на підставі рішення апеляційного суду.

- Однак рішення апеляційного суду було скасоване касаційним судом, який відхилив скаргу заявника, ґрунтуючи таке рішення виключно на формальній законності дій державного органу щодо відмови

у видачі паспорта. Тобто встановивши, що міліція не мала інформації про результати кримінального провадження щодо заявника, суд підтвердив заборону. Той факт, що органи розслідування не змогли надати актуальну інформацію про кримінальне провадження та представити будь-які докази того, що воно дійсно тривало на момент подання заявником заяви про видачу паспорта, як того вимагає законодавство, не вплинув на його висновки. До того ж касаційний суд узагалі не розглянув питання пропорційності втручання в конкретному контексті справи заявника.

• За таких обставин Суд дійшов висновку, що заявник був позбавлений можливості скористатися достатніми процесуальними гарантіями для запобігання ризику зловживання владою з боку органів влади і, таким чином, був

позбавлений необхідного захисту від свавілля, який надається йому принципом верховенства права в демократичному суспільстві.

• Відповідно, втручання у право заявника на свободу пересування не було «передбачене законом». Отже, **мало місце порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції**.

Розмір сатисфакції: 2000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: відмова у видачі закордонного паспорта на підставі даних про кримінальне провадження, підстави для відмови у видачі закордонного паспорта, принцип законності, процесуальні гарантії, свавілля, верховенство права.

36. Гнездов проти України (*Gnezdov v. Ukraine*) від 06.03.2025, заява № 68596/11

Скарга заявника стосувалася незаконного тримання його під вартою.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з незаконним триманням під вартою (конкретні недоліки: свавільне тримання під вартою з огляду на те, що національний суд не встановив строк тримання під вартою та не надав належного обґрунтування для нього; звільнення з-під варти із затримкою на 2 дн.).

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 2600 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: тримання під вартою, встановлення строку для тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, звільнення з-під варти.

37. Буткевич та Закревська проти України (*Butkevych and Zakrevska v. Ukraine*) від 13.03.2025, заява № 59884/13

Справа стосувалася заборони судом усіх демонстрацій перед будівлею Офісу Генерального прокурора України з 17 вересня до 31 грудня 2012 року, а також з 1 березня до 30 квітня 2013 року відповідно до ст. 39 Конституції України та ст. 182 Кодексу про адміністративне судочинство України.

У зв'язку з цим у 2012 році *першому заявнику* було відмовлено у проведенні демонстрації на знак протесту проти звинувачень, висунутих щодо певної особи, а також проти екстрадиції певної групи осіб. Заявник подав скарги на рішення про заборону, одну з яких було відхилено як необґрунтовану, по іншій — призупинено провадження, оскільки міська рада відкликала заборону у той час як справа вже перебувала на розгляді касаційного суду.

У 2013 році *друга заявниця* повідомила міську адміністрацію про намір провести демонстрацію на знак протесту проти порушення кримінальної справи щодо правозахисника. У відповідний день

працівники міліції зупинили захід та доставили її до відділку, де утримували три години та змусили скласти письмову заяву щодо подій. Проти заявниці було порушено кримінальну справу за ст. 3821 Кримінального кодексу України, але згодом закрито з огляду на відсутність складу злочину. Оскарження заборони проведення демонстрації було безуспішним, а розгляд скарги на незаконне затримання триває.

• Відхилені як неприйнятні скарги в частині щодо заборони на проведення демонстрацій (мирних зібрань) у 2012 році, оскільки заяву було подано до Суду поза межами належного строку звернення.

• **Визнано порушення ст. 11 Конвенції** за заявами обох заявників щодо подій у 2013 році. Зокрема, проаналізувавши положення законодавства, на якому ґрунтувалося рішення національного суду щодо заборони проведення демонстрацій (мирних зібрань), Суд дійшов висновку, що вони

не відповідали вимогам Конвенції щодо якості закону. У справі *Черемський проти України* Суд вже постановляв, що ст. 39 Конституції України та ст. 182 Кодексу про адміністративне судочинство України, окремо або разом, не становили достатньої правової підстави для введення обмежень права на свободу мирних зібрань. Підстав відступати від такого висновку у цій справі не вбачалося.

• **Визнано порушення ст. 13 у поєднанні зі ст. 11 Конвенції** за заявами обох заявників. По-перше, Суд зазначив, що скарги, подані заявниками після дат, на які були заплановані демонстрації, не могли виправити ситуацію, відповідно, вони не могли вважатися ефективним засобом юридичного захисту. По-друге, заявники не мали можливості ефективно оскаржити рішення про заборону демонстрацій у 2013 році, оскільки дізналися про них більш ніж через два тижні. До того ж розгляд скарги другої заявниці на незаконне затримання продовжувалося понад 10 років, що також не могло вважатися ефективним засобом юридичного захисту.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з відсутністю правових підстав для затримання другої заявниці. Після затримання, у відділку другій заявниці було пояснено, що проти неї було порушено кримінальну справу за ст. 3821 Кримінального кодексу України. Однак сам факт існування кримінальної справи не міг бути підставою для її затримання. Уряд не зазначив законних підстав та обґрунтування тримання другої заявниці під вартою і не надав Суду жодних документів із цього приводу.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 5900 євро та 9800 євро відшкодування *моральної шкоди* першому та другій заявникам відповідно, 2400 євро відшкодування *судових та інших витрат* другій заявниці.

Ключові слова: право на свободу мирних зібрань, якість закону, ефективні засоби юридичного захисту, арешт особи, арешт.

38. Вячеславова та інші проти України (*Vyacheslavova and others v. Ukraine*) від 13.03.2025, заяви № 39553/16, 52632/16, 53467/16, 59339/17, 59531/17, 76896/17, 47092/18

Справа стосувалася подій в м. Одеса. З початку протестів у кінці 2013 року ситуація у місті була напруженою: відбувалися сутички між прихильниками та противниками «Майдану», які мали власні загони самооборони.

У цьому контексті футбольні вболівальники оголосили про проведення 2 травня 2014 року маршу «За єдину Україну» перед матчем, який мав відбутися в другій половині того ж дня. Незабаром після цього в соціальних мережах почали з'являтися «антимайданівські» дописи, в яких захід називали нацистським маршем і закликали людей запобігти його проведенню та масових заворушень. Водночас у день заходу в центр міста та на стадіон було направлено обмежену кількість правоохоронців відповідно до стандартного плану дій на випадок надзвичайних ситуацій під час футбольного матчу. Коли відбулися масові зіткнення між промайданівськими й «антимайданівськими» активістами правоохоронці не втручалися, хоча застосовувалася вогнепальна зброя. У центрі міста загинули шестеро людей. Згодом прихильники «Майдану» розгромили наметове містечко «антимайданівських» активістів, розміщене неподалік, внаслідок чого останні сховалися у будинку профспілок. Обидві сторони жбурляли коктейлі Молотова один в одного, у результатів цього будівля загорілася.

Попри численні виклики, пожежники не прибули на місце. Рятуючись, люди вистрибували з будівлі. Лише через певний час регіональний керівник пожежної служби нарешті наказав відправити на місце події пожежні машини. Внаслідок пожежі загинуло 42 особи, ще десятки отримали травми.

Подальші розслідування склалися з численних взаємопов'язаних кримінальних проваджень. Залежно від того, чи стосувалися розслідування приватних осіб, правоохоронців чи працівників пожежної служби, їх ведення доручалося різним органам, які, як вбачалося, не координували свої дії. Частина підозрюваних втекли. Деякі були зрештою звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. У деяких випадках справи були передані до суду, однак досі перебувають на розгляді. Єдиною справою, що була завершена остаточним судовим рішенням, була справа щодо заступника голови регіональної міліції, який був засуджений за співучасть в організації масових заворушень заочно, оскільки втік до Росії.

Заявники — це 25 найближчих родичів деяких із тих, хто загинув, а також 3 особи, які вижили під час пожежі.

• При розгляді скарг заявників ЄСПЛ врахував низку викликів і соціальну напругу, які мали місце в державі, зокрема у м. Одеса кілька місяців поспіль

до відповідних подій. Він також звернув увагу, що сутички в м. Одеса 2 травня 2014 року розпочалися з нападу групи «антимайданівських» активістів на прихильників «Майдану» під приводом, що останні планували знищити наметове містечко «Куликове поле», хоча прихильники «Майдану» не відхилялися від запланованого маршруту і не зробили жодного кроку в напрямку Куликового поля. При цьому, як було встановлено державними органами, один із високопоставлених чиновників Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області, який брав безпосередню участь у процесі ухвалення рішень до та під час подій, а після втік до Росії, щонайменше надавав різну підтримку «антимайданівському» руху в м. Одеса або, щонайбільше, вступив у змову з «антимайданівськими» активістами з метою організації масових заворушень. Крім того, хоча революція на Майдані призвела до змін у органах державної влади на високому рівні, особовий склад Міністерства внутрішніх справ України, який вже до цього пасивно спостерігав за насильством щодо прихильників «Майдану» та журналістів, зокрема, 19 лютого 2014 року, залишався той же. За таких обставин ризик насильницьких зіткнень міг виникати, серед іншого, через можливу змову між працівниками міліції та «антимайданівськими» активістами, а отже, здатність нового українського уряду управляти цим ризиком була значно обмеженою.

- У межах загального управління ризиками в контексті соціальної напруженості, першочерговим обов'язком держави була наявність регуляторних та адміністративних норм, розроблених для забезпечення ефективного стримування загроз праву на життя, зокрема через забезпечення відповідного та функціонального переліку превентивних заходів, спрямованих на забезпечення громадської безпеки.

Зокрема, було відомо про існування наказу начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області від 17 квітня 2014 року, який передбачав такі запобіжні заходи. Проте за відсутності копії цього документа в матеріалах справи або будь-яких інших відомостей Суд не міг оцінити належність чи ефективність відповідних заходів.

При цьому інформація, яка стала відома органам державної влади, була достатньою для підтвердження існування реальної та безпосередньої загрози життю, особливо враховуючи, що було відомо як про час, місце зустрічі та запланований маршрут мирної ходи за єдністю, так і розташування наметового табору прихильників «Антимайдану» (інформація була повідомлена Службою безпеки України,

Управління по боротьбі з кіберзлочинністю Головного управління Міністерства внутрішніх справ України також виявило публікації щодо можливих масових заворушень).

З цього моменту, окрім наявності загальних нормативно-правових та адміністративних превентивних норм, обов'язком держави (державних органів) також було впровадження належних превентивних та захисних оперативних заходів з метою забезпечення посиленої безпеки у визначених громадських місцях, раннього виявлення та стримування будь-яких спроб провокацій, а також забезпечення належної готовності правоохоронних підрозділів до нейтралізації будь-яких таких провокацій якомога оперативніше та з мінімальним ризиком для життя. Однак нічого не було зроблено. Навпаки, Уряд визнав, що працівники міліції проігнорували вказану інформацію та попереджувальні сигнали і готувалася до звичайного футбольного матчу. Не було зроблено жодних зусиль для направлення підкріплення, а також жодних значущих спроб запобігти зіткненню.

- Крім того, місцеві прокурори, правоохоронці та військові зустрічалися з заступником Генерального прокурора України того ж дня (2 травня 2014 року), щоб обговорити існуючі виклики громадського порядку в регіоні, але більшу частину часу або весь час були недоступні для зв'язку (існували різні версії опису цих обставин). У будь-якому разі Суд визнав поведінку та пасивність цих посадових осіб незрозумілими. Отже, хоча можливості органів влади запобігти насильницьким зіткненням, безсумнівно, були обмеженими, не було жодних доказів того, що вони зробили все, що можна було розумно очікувати від них для їх запобігання.

- При цьому, пасивність працівників міліції під час сутичок була доведеним фактом. Дійсно, працівники міліції: залишалися пасивними, коли «антимайданівці» наблизилися та напали на прихильників «Майдану» без очевидної причини; не відреагували на перше смертельне вогнепальне поранення, завдане прихильнику «Майдану»; бачили, як проросійський активіст стріляв у напрямку прихильників «Майдану», стоячи поруч із працівниками міліції, а згодом покинув місце події в тому ж транспортному засобі, що й високопоставлений працівник Головного Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області. До того ж деякі працівники міліції носили червону клейку стрічку на передпліччях, подібну до тієї, що носили деякі протестувальники «Антимайдану». На думку Суду, відсутність реальних спроб з боку міліції зупинити першу хвилю насильства проти прихильників «Майдану», а також явні ознаки можливої змови

між міліцією та «антимайданівськими» активістами, були однією з причин, якщо не головною, хвилі насильства у відповідь. Крім того, виявилось, що після початку зіткнень не було введено жодного спеціального плану дій на випадок масових заворушень.

- У контексті вжиття заходів з порятунку, згідно із законодавством, Державна служба з надзвичайних ситуацій України була зобов'язана направити дві пожежні автоцистерни на Куликове поле, щойно надійшли перші телефонні дзвінки щодо займання наметів. Після загострення ситуації зі спалахом пожежі в будинку профспілок і перших дзвінків до диспетчерської служби, було необхідно посилити застосовні заходи, однак нічого не робилося приблизно протягом сорока хвилин, тоді як численні очевидці продовжували телефонувати. При цьому начальник служби був присутній на місці події та особисто спостерігав за подіями, а бригада пожежників перебувала лише за 650 метрів. Єдиною причиною затримки була вказівка начальника служби нічого не робити без його чіткого наказу. Обґрунтування, надане ним щодо такого рішення під час службового розслідування, не витримувало критики. Повідомлялося, що пожежники зіткнулися з перешкодами та погрозами від деяких агресивних активістів, проте у численних загальнодоступних фото- та відеодоказах нічого не свідчило про те, що вони мали реальні затримки у виконанні своїх обов'язків, коли нарешті прибули на місце події. Водночас Суд також вказав на тривалу бездіяльність працівників міліції, які не забезпечили оперативну та безпечну евакуацію з будинку профспілок.

- Таким чином, ЄСПЛ **визнав порушення ст. 2 Конвенції в матеріальному аспекті** у зв'язку з тим, що держава не доклала усіх зусиль, яких можна було б обґрунтовано очікувати від неї з метою запобігання насильству в м. Одеса 2 травня 2014 року та припинення цього насильства після його виникнення, а також не забезпечила своєчасне вжиття заходів з порятунку осіб, які опинилися в пастці вогню в будинку профспілок (усупереч своїм позитивним зобов'язанням).

- Що стосується належного проведення розслідування, Суд вважав, що слідчі органи не доклали достатніх зусиль для належного збереження, збору й оцінки речових доказів, судових експертиз, показань очевидців, фото- та відеодоказів. Наприклад, замість того, щоб розмістити по периметру працівників міліції для охорони відповідних територій центру міста та забезпечити негайний огляд місця подій компетентними працівниками, перше, що зробили органи державної влади після подій, було направлення працівників комунальної служби з

прибирання та обслуговування для ретельного очищення цих територій. Найперший огляд місця подій, який був проведений тільки майже через два тижні, не дав і навряд чи міг дати будь-які суттєві результати. Аналогічно, будинок профспілок залишався вільно доступним для громадськості протягом 17 днів після подій.

- Серйозні упущення були також відзначені в забезпеченні та оцінці криміналістичних доказів. Деякі важливі докази ніколи не були досліджені (наприклад, вилучена куля з тіла одного із загиблих), а деякі важливі висновки за результатами судової експертизи були складені лише нещодавно або експертизи все ще тривали через вісім років після подій.

Хоча існували численні фото- та відеодокази як щодо зіткнень у центрі міста, так і щодо пожежі в будинку профспілок, Суду не було надано достатніх відомостей щодо того, як слідчі органи опрацьовували відповідні докази і чи докладали вони справжніх зусиль для встановлення всіх винних осіб. Не було проведено судової портретної експертизи фото- та відеодоказів, які відображали, як конкретні особи стріляли під час зіткнень і брали участь у побитті жертв пожежі поблизу будинку профспілок.

- Суд також зазначив серйозні недоліки в розслідуванні щодо різних осіб та їхньої ролі в подіях. Наприклад, кримінальне розслідування щодо прихильника «Майдану», підозрюваного у стрілянині по «антимайданівських» активістах, припинялося чотири рази з однакових підстав, незважаючи на критику судів.

Що стосується розслідування щодо 19 активістів, які виступали проти «Майдану», підозрюваних в організації та участі в масових заворушеннях, воно характеризувалося численними серйозними процесуальними недоліками, а також постійним ігноруванням органами досудового розслідування запитів і вказівок суду першої інстанції, зокрема: 1) сторона обвинувачення не надала суду першої інстанції оригінальних фото- та відеодоказів або відповідних висновків балістичної експертизи; 2) речові докази були визнані недопустимими на тій підставі, що вони були зібрані особами, які не входили до складу групи слідчих, або вони були задокументовані з порушенням чинних процесуальних норм; 3) сторона обвинувачення допитала лише одного працівника міліції та жодного футбольного вболівальника, причетного до подій 2 травня 2014 року. Суд першої інстанції зазначив, що у зв'язку з настільки значною неповнотою та недоліками розслідування він був змушений шукати альтернативні джерела інформації.

У зв'язку з цим Суд зазначив, що процесуальні помилки незворотного характеру, допущені

органами досудового розслідування без будь-якого правдоподібного пояснення, окрім їхньої явної некомпетентності, є достатніми, щоб все розслідування було несумісним зі стандартами Конвенції.

- Крім того, Суд вважав, що розслідування на національному рівні характеризувалися різними затримками та значними періодами незрозумілої бездіяльності або навіть пасивності, а також що загальна тривалість провадження була надмірною. Наприклад, кримінальне провадження щодо регіонального керівника пожежної служби не розпочинали протягом майже двох років після подій, і він продовжував нести службу до закінчення контракту, після чого втік до Росії. Повідомлення про підозру регіональному керівнику Міністерства внутрішніх справ України було оголошено лише майже через рік. Справа залишалася на стадії судового розгляду в суді першої інстанції близько восьми років, після чого його було звільнено від кримінальної відповідальності на підставі закінчення строку давності. Провадження щодо окремих осіб та працівників міліції були також порушені через кілька років, незважаючи на низку наявних фото- і відеодоказів. Хоча деякі розслідування все ще залишалися незавершеними, закінчення строку давності вже позбавило їх будь-якої можливої користі і, отже, будь-якої потенційної ефективності.

- Щодо участі жертв або їхніх найближчих родичів та громадського контролю, Суд підкреслив, що з огляду на серйозність подій право на правду належить не тільки потерпілим та їхнім сім'ям, а й широкій громадськості, яка має право знати, що сталося. Уряд не спростував аргументи заявників про те, що вони не були належним чином поінформовані про хід розслідувань. Суд неодноразово встановлювали, що слідчі органи неправомірно відхиляли клопотання заявників про надання їм процесуального статусу потерпілих або взагалі їх не розглядали.

- Суд дійшов висновку, що, з огляду на масштаби насильства та кількість жертв, участь прихильників двох протилежних політичних таборів у контексті значної соціальної та політичної напруги, а також загрозу загальної дестабілізації ситуації, влада повинна була зробити все, що в її силах, щоб забезпечити прозорість і реальний громадський контроль за розслідуванням.

Натомість не було запроваджено ефективної комунікаційної політики, внаслідок чого частина інформації була незрозумілою й суперечливою, а також надавалася нерівномірно і з недостатньою регулярністю. Суд зазначив, що спотворення подій у м. Одеса зрештою стало інструментом російської пропаганди щодо війни, яку Російська Федерація веде проти України з лютого 2022 року.

Посилений громадський контроль за відповідними розслідуваннями, які проводили українські органи влади, міг би допомогти ефективно протидіяти цій пропаганді.

- Суд також вважав, що розслідування не було незалежним. З огляду на докази участі правоохоронців у масових заворушеннях 2 травня 2014 року, розслідування загалом мало б бути проведено органом, повністю незалежним від правоохоронних органів. Однак цього не сталося. Розслідування дій пожежної служби також не було інституційно та практично незалежним, враховуючи ієрархічні відносини між цими органами державної влади.

- З огляду на вказані обставини Суд дійшов висновку, що органи влади не провели ефективного розслідування подій у м. Одеса 2 травня 2014 року.

Отже, мало місце порушення ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті.

- Суд також постановив, що було **порушення ст. 8 Конвенції** за скаргою першої заявниці у зв'язку із затримкою у видачі тіла її батька для поховання. Остання слідча дія з впізнання відбулася, коли судово-медичний експерт дійшов висновку, що череп трупа міг належати батьку першої заявниці. На відповідний час це було єдине тіло, яке досі вважалося невпізнаним. При цьому, хоча перша заявниця декілька разів впізнавала його як свого батька (один раз разом із матір'ю та іншою родичкою), слідчий продовжував зберігати його без будь-яких подальших дій протягом щонайменше чотирьох місяців. Тільки завдяки втручання Голови Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй в Україні тіло було видано для поховання. Суд вважав, що утримання трупа органом державної влади протягом вказаного строку було позбавлене будь-якої легітимної мети.

- Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: по 15 000 євро відшкодування моральної шкоди сім'ям чотирьох із загиблих осіб, по 12 000 євро — трьом заявникам, по 15 000 євро — тринадцятьом заявникам, 6200 євро відшкодування *судових та інших витрат* першій заявниці, 4500 євро відшкодування *судових та інших витрат* за скаргами чотирьох заявників на рахунок неурядової організації.

Ключові слова: право на життя в матеріальному та процесуальному аспекті, реальний та безпосередній ризик для життя, докладення державою усіх можливих очікуваних зусиль для запобігання насильству, масові заворушення, оперативність та ефективність розслідування, інформування громадськості про розслідування, видача тіла загиблого родича, принцип законності.

39. Дердін проти України (*Derdin v. Ukraine*) від 13.03.2025, заява № 59204/13

Заявник є головним редактором і видавцем журналу «Все про охорону праці». Він написав статтю про Асоціацію «Укрексперт» (об'єднання юридичних осіб, яке надавало послуги у галузі промислової безпеки і використання та охорони надр).

У статті заявник стверджував, що асоціація діяла як орган сертифікації у період із 1998 по 2006 рік, але Антимонопольний комітет України заборонив таку діяльність через порушення конкуренції та непрозоре ціноутворення. Попри це, асоціація продовжила виконувати сертифікацію та атестацію, не маючи законних повноважень і не перебуваючи у реєстрах Національного агентства з акредитації України. Крім того, він зазначав про зловживання і можливі корупційні правопорушення у зв'язку зі збором членських внесків та стверджував про інші дії, що суперечили законодавству.

Асоціація звернулася з позовом про спростування низки вказаних заявником фактів. Суд першої інстанції відхилив позов, але апеляційний суд скасував таке рішення та зобов'язав заявника спростувати відповідні відомості у найближчому випуску журналу. У відкритті касаційного провадження було відмовлено.

- ЄСПЛ постановив, що рішення судів становили втручання в право заявника за ст. 10 Конвенції. Таке втручання було передбачено законом і мало легітимну мету захисту репутації або прав інших осіб.
- Що стосується необхідності в демократичному суспільстві Суд повторив, що існує різниця між репутацією юридичної особи та репутацією фізичної особи як члена суспільства. Тоді як останнє може мати наслідки для чистоти гідності, перше позбавлене цього морального виміру. У цій

справі суд першої інстанції відхилив позов асоціації, оскільки твердження заявника були оціночними судженнями. Однак апеляційний суд скасував цей висновок, зазначивши, що «твердження заявника не були оціночними судженнями», а «факти, на яких [заявник] ґрунтував свої оціночні судження, [не були] беззаперечними». Проте Суд зауважив, що з аргументації апеляційного суду було незрозуміло, чи вважав він твердження заявника твердженнями щодо фактів чи оціночними судженнями. Висновки апеляційного суду фактично були взаємовиключними. У зв'язку з цим Суд нагадав, що коли суди не розрізняють оціночні судження та твердження щодо фактів, це є невибірковим підходом до оцінки висловлювання, і *per se* несумісним із свободою вираження поглядів, яка є фундаментальним елементом ст. 10 Конвенції. Крім того, апеляційний суд не розглянув контекст, в якому були зроблені заяви, мету публікації статті, статус заявника як головного редактора та видавця журналу, а також суспільного інтересу у діяльності асоціації-позивача (забезпечення промислової безпеки та охорони надр). Ба більше, апеляційний суд не здійснив спроб збалансувати конкуруючі інтереси сторін. Таким чином, національні суди не застосували стандарти, узгоджені з принципами за ст. 10 Конвенції і не надали відповідних та достатніх підстав для виправдання втручання.

Отже, **мало місце порушення ст. 10 Конвенції**.

- Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 2000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, оціночні судження та факти, різниця між оціночними судженнями та фактами, не застосування судом стандартів за ст. 10 ЄКПЛ.

40. Оніщенко проти України (*Onishchenko v. Ukraine*) від 20.03.2025, заява № 33188/17

Скарга заявника стосувалася того факту, що тривалість відповідного цивільного провадження була несумісною з вимогою «розумного строку» та у заявника не було ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим.

- **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю цивільного провадження (17 р. 7 міс. та 26 днів, дві інстанції) та **порушення**

ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 7800 євро відшкодування моральної шкоди заявнику.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

41. Семчук та інші проти України (*Semchuk and others v. Ukraine*) від 20.03.2025, заяви № 42589/23, 42595/23, 42603/23, 8495/24, 8634/24, 8636/24, 12699/24, 12706/24, 15202/24, 15205/24, 15206/24, 15382/24

Скарги заявників стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Криворізькій установі виконання покарань № 3 (переповненість, відсутність свіжого повітря, камера заражена паразитами / гризунами, цвіль або бруд у камері, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі, відсутність туалетних засобів, низька якість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до питної води тощо).

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Розмір сатисфакції: 4700 євро, 7500 євро, 7500 євро, 1500 євро, 1700 євро, 1500 євро, 2200 євро, 4900 євро, 7500 євро, 4700 євро, 4700 євро та 2900 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першій-дванадцятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою.

42. Хоменко та інші проти України (*Khomenko and others v. Ukraine*) від 20.03.2025, заяви № 37710/23, 37719/23, 37736/23, 777/24, 1870/24

Скарги заявників здебільшого стосувалися неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі (переповненість, цвіль чи бруд у камері, відсутність свіжого повітря, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або погана якість постільної білизни, пасивне паління, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність туалетних засобів, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або неналежна якість гігієнічних засобів, відсутність або недостатня кількість прогулянок на свіжому повітрі тощо), а також інших порушень Конвенції.

• **Визнано порушення ст. 3 Конвенції** у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявою четвертого заявника у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою (6 р. 10 міс. та 22 дн.; конкретні недоліки: нестійкість і повторюваність аргументації, яку використовували суди під час розгляду справи; наведення судами підстав, які з часом стали неналежними, нездійснення провадження з належною ретельністю під час

тримання під вартою, використання припущень у зв'язку з відсутністю будь-яких обґрунтованих підстав щодо ризиків втечі або перешкоджання правосуддю, ненадання оцінки особистого становища заявника щодо зменшення ризику вчинення повторного правопорушення, змови чи втечі).

• **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (за заявою першого заявника — 5 р. 9 міс. та 21 дн., дві інстанції; четвертого — 6 р. 10 міс. та 22 дн., перша інстанція; п'ятої — 8 р. 8 міс. та 21 дн., три інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

• Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9800 євро, 6100 євро, 4700 євро, 4800 євро та 9800 євро відшкодування *матеріальної та моральної шкоди* першому-п'ятій заявникам відповідно, 250 євро відшкодування *судових та інших витрат* четвертому заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

43. Тимошенко проти України (*Tymoshenko v. Ukraine*) від 20.03.2025, заява № 26951/23

Скарга заявника стосувалася наявності недоліків у провадженні щодо перегляду законності тримання заявника під вартою.

• **Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з недоліками у процедурі перегляду законності тримання під вартою (зокрема, скарги

заявника було розглянуто через 20 дн., 1 міс. та 13 дн., 1 міс. та 16 дн., 2 міс. та 4 дн. після подання).

Розмір сатисфакції: 500 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: тримання під вартою, тривалість розгляду скарг на тримання під вартою.

44. Рева та інші проти України (*Reva and others v. Ukraine*) від 27.03.2025, заяви № 68519/12, 5810/13, 32912/13

У 2012 році напередодні чемпіонату Європи з футболу, що проводився в Україні, у м. Дніпро сталася серія вибухів, у результаті яких багато перехожих отримали тілесні ушкодження. Ці вибухи вважалися терористичним актом. Трьох заявників було заарештовано за підозрою в причетності до подій. Суд ухвалив рішення про попереднє ув'язнення заявників, посилаючись на тяжкість висунутих проти них звинувачень і ризик того, що вони можуть втекти і перешкоджати розслідуванню або продовжувати свою злочинну діяльність. Оскарження цього рішення було безуспішним. Суди неодноразово продовжували тримання під вартою. Згодом щодо першого та третього заявників обвинувачення були зняті за відсутністю доказів, а другого заявника було засуджено до позбавлення волі.

При цьому у період 2012–2013 років посадові особи органів прокуратури, Служби безпеки України та Віцепрем'єр-міністр зробили публічні заяви, які поширювали різні медіа, про хід розслідування та наявність доказів про вчинення підозрюваними злочину (імена не розголошувалися). Хід розслідування також широко висвітлювався в медіа, зокрема, у двох документальних фільмах, знятих у 2012 році, в яких, як стверджувалося, були вказані імена заявників, показані їхні обличчя, та вони були названі виконавцями терористичного акту. Позови про дифамацію були відхилені.

• **Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції** за заявами всіх заявників у зв'язку із триманням їх під вартою після закінчення строку дії відповідної ухвали суду до дня, коли суд першої інстанції розглянув питання про продовження такого заходу (8–9 днів).

• **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** за заявами всіх заявників у зв'язку з триманням їх під вартою на підставі рішень суду першої інстанції, які не містили жодних мотивів і не встановлювали строку продовження тримання під вартою (у випадку першого та третього заявників — 1 р. 4 міс. та 3 дн.; другого — 2 р. 7 міс. та 10 дн.).

• **Не встановлено, що держава мала нести відповідальність за п. 2 ст. 6 Конвенції.** По-перше, у скарзі заявники здебільшого посилалися на публікації в медіа, які ґрунтувалися переважно на офіційній інформації або заявах правоохоронних органів, які брали участь у розслідуванні, або інших високопосадовців. Однак Суд не був переконаний, що джерела медіа, на які посилалися заявники, були простим дослівним відтворенням (або прямим цитуванням) будь-якої частини такої офіційної інформації. По-друге, п. 2 ст. 6 Конвенції не може перешкоджати органам державної влади інформувати громадськість про триваюче розслідування, але вимагає, щоб вони робили це з усією обережністю та обачністю, необхідними для дотримання презумпції невинуватості. У цій справі заяви державних посадових осіб, на які посилалися заявники, не містили їхніх імен і загалом були сформульовані стримано. Щодо заяви одного із народних депутатів, який розкрив імена заявників, наявні матеріали не вказували на те, що він мав будь-який зв'язок із розслідуванням або обіймав будь-яку серйозну посаду в Уряді, яка давала йому можливість впливати на розслідування або громадську думку. До того ж він не висловлював думки щодо вини заявників, а говорив про сумніви у їхній причетності до терористичного акту та здатності вчинити цей злочин. Таким чином, були відсутні підстави вважати, що відповідна заява могла спонукати громадськість вважати заявників винними та заздалегідь вплинути на оцінку фактів компетентним судовим органом.

Розмір сатисфакції: по 2300 євро відшкодування моральної шкоди першому та третьому заявникам, 1500 євро відшкодування судових та інших витрат на рахунок захисника третього заявника.

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, презумпція невинуватості, інформування громадськості про розслідування.

45. Головчук проти України (*Golovchuk v. Ukraine*) від 27.03.2025, заяви № 16111/19, 4737/21

У 2008 році заявницю було обрано на посаду судді Вищого адміністративного суду України безстроково. Після судової реформи у 2016 році вона взяла участь у конкурсі на посаду у новому Верховному Суді, зокрема в Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду. Хоча вона була визнана такою, що підтвердила свою здатність здійснювати правосуддя на посаді судді, проте посіла 46-те місце в списку кандидатів на 30 вакантних посад. Заявниця оскаржила результати конкурсу в суді, але позов було відхилено. Пізніше Вища кваліфікаційна комісія суддів України рекомендувала перевести її до Одеського апеляційного адміністративного суду, але цього не відбулось у зв'язку з припиненням діяльності Вищої ради правосуддя, яка до цього не розглянула таку рекомендацію. Відтоді інших рекомендацій чи рішень щодо переведення заявниці до іншого суду не було.

У 2018 році заявниця взяла участь у конкурсі до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, але безуспішно.

У період із 2019 до 2023 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України не виконувала своїх функцій у зв'язку з тим, що не було призначено складу її членів.

Статус, розмір винагороди та пільги судді Вищого адміністративного суду України зберігалися відносно заявниці до її відставки у 2024 році.

• ЄСПЛ **визнав порушення ст. 8 Конвенції**, оскільки втручання у право заявниці не відповідало вимозі законності для цілей Конвенції. По-перше, Суд вважав, що приватне життя заявниці було значною мірою порушене тим, що вона не могла виконувати обов'язки судді. Відповідно до законодавства три касаційні суди, зокрема і Вищий адміністративний суд України, де працювала заявниця, підлягали ліквідації, а судді цих судів мали право брати участь у конкурсі на посади у новому Верховному Суді, відбір до якого здійснювався на конкурсній основі. Таким чином, судді трьох ліквідованих касаційних судів не могли очікувати автоматичного переведення до нового Верховного Суду, найвищого загального суду в судовій системі. Однак із Конституції України вбачалося, що заявниця мала право залишатися суддею, якщо не було жодних виняткових підстав для дострокового припинення повноважень, передбачених ст. 126.

Після внесення змін до Конституції у 2016 році до таких підстав було включено відмову судді від переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя працював,

а також відмову від проходження чергової оцінки компетентності, професійної етики та доброчесності або незадовільний результат такої оцінки. Заявниця не відмовлялася від переведення як такого і виконала вимогу щодо проходження оцінки під час першого конкурсу до нового Верховного Суду. Відповідно, її суддівський мандат, включаючи статус, права та гарантії судді, був збережений.

По-друге, заявниця дійсно не досягла успіху у двох конкурсах. Проте стосовно таких ситуацій реформа 2016 року прямо передбачала переведення суддів до інших судів. У поєднанні з тим фактом, що заявниця підтвердила свою здатність здійснювати правосуддя на посаді судді, це свідчило, що закон не передбачав ситуації, в якій особа в подібному становищі не отримала б нового судового призначення. Отже, національне законодавство слід було тлумачити таким чином, що заявниця мала право на таке призначення, що відповідало принципу незмінюваності суддів — ключовому елементу для збереження незалежності судової влади та довіри громадськості до судової системи. При цьому в період із грудня 2017 року по грудень 2023 року питання про переведення заявниці до суду нижчої інстанції повністю перебувало в компетенції Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя. Заявниця не мала реальної можливості втрутитися в цей процес і могла лише погодитися або не погодитися з тим, що було запропоновано. Але відповідні органи не зробили жодної пропозиції про переведення заявниці до іншого суду протягом такого досить тривалого періоду: спочатку — через ліквідацію апеляційного суду, який розглядався як альтернатива для заявниці; певний період — із невідомих причин; і нарешті — через призупинення функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. За жодну з цих подій заявниця не несла відповідальності. Ба більше, з формулювання законодавства не було зрозумілим, чи могла вона ефективно оскаржити бездіяльність у її справі, оскільки скарга могла бути подана лише на пропозицію про переведення. Подальше рішення заявниці про звільнення не змінювало того факту, що протягом 6 років вона не могла здійснювати суддівські повноваження через те, що національні органи влади не перевели її до іншого суду. Таким чином, ситуацію, в якій опинилася заявниця, було важко поєднати з принципом юридичної визначеності та незалежності судової влади.

• Суд також **визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо права заявниці на доступ до суду**. Національне законодавство не надавало

заявниці можливості подати позов для оскарження фактичного позбавлення її суддівських повноважень, і не було об'єктивних підстав для позбавлення її доступу до суду з погляду необхідності забезпечення незалежності судової влади.

Розмір сатисфакції: 5000 євро відшкодування моральної шкоди та 3000 євро відшкодування судових та інших витрат.

Ключові слова: принцип незмінюваності суддів, неможливість виконувати повноваження судді, невиконання органами влади вимоги про переведення судді до іншого суду у зв'язку із судовою реформою, доступ до суду, принцип юридичної визначеності та незалежності судової влади.

46. Білявська проти України (*Bilyavska v. Ukraine*) від 27.03.2025, заява № 84568/17

У 1997 році заявниця успадкувала від своєї покійної матері будинок у Київській області. Згідно з твердженнями заявниці вона проживала в будинку тривалий час з моменту його будівництва до переїзду в м. Київ. У місті Київ вона володіла квартирою разом із своєю повнолітньою донькою та сином (у кожного у власності перебувало по 1/3 частки неподільної квартири).

У 2004 році з дозволу заявниці, як заявлялося, донька та син переїхали до будинку разом з їхніми чоловіками / дружинами та малолітніми дітьми. Заявниця стверджувала, що це був тимчасовий захід, доки її син і донька не вирішать питання щодо придбання власного житла.

Коли вона також переїхала до будинку у 2010 році спільне проживання виявилось складним. Відбувалися постійні сварки; діти виділили їй невелику кімнату площею 9 кв. м. і не дозволяли вільно пересуватися будинком або вільно користуватися кухнею чи ванною кімнатою; без дозволу здійснили перепланування та встановили замки на всіх дверях. Через рік вона мусила повернутися до квартири. Згідно з твердженнями заявниці вона не могла мирно проживати також і у квартирі, оскільки її син заборгував банку за кредитним договором, і на його частку було накладено арешт, тобто вона могла бути продана для покриття цього боргу в будь-який момент. Заявниця подала низку скарг та позов про виселення доньки і сина (разом із сім'ями) з будинку та зобов'язання їх переїхати до квартири у м. Київ, однак безрезультатно.

• ЄСПЛ визнав порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції з огляду на такі обставини:

1. Заявниця посилалася на ст. 116 та ст. 157 Житлового кодексу України 1983 року, які допускали виселення членів сім'ї в певних випадках, та на низку статей Цивільного кодексу України щодо прав власника майна та способів їхнього захисту, зокрема й ст. 386 та ст. 405. Однак національні суди зосередилися лише

на положеннях Житлового кодексу України та ухвалили рішення не на користь заявниці. У судових рішеннях не було надано жодного пояснення, чому вони не розглянули позов у контексті положень Цивільного кодексу України, на які заявниця прямо та послідовно посилалася. Не було зазначено, чи слід було вважати один із цих кодексів *lex specialis* щодо іншого або незастосовним з якоїсь причини.

2. Відповідно до Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 2014 року суди мали досліджувати правову природу справи і не могли відхиляти позов на тій підставі, що позивач посилався на положення законодавства, які не були застосовними у його справі. Крім того, зазначалося, що правовідносини, які виникали у зв'язку з проживанням власника житла разом із членами його сім'ї, мали розглядатись як сервітут, а тому застосуванню підлягали норми Цивільного кодексу України, а не Житлового кодексу України. Враховуючи, що Постанови Пленуму Верховного Суду є авторитетними рекомендаціями для судів нижчих інстанцій, вбачалося, що національні суди повинні були належним чином врахувати Цивільний кодекс України, незалежно від того, чи посилалася на нього заявниця. Однак ні національні суди, ні Уряд у своїх зауваженнях не надали жодного пояснення, чому такий підхід не був застосований. При цьому нещодавня практика Верховного Суду підтверджувала його актуальність.

3. Вирішивши застосувати положення Житлового кодексу, а саме ст. 116, національні суди виходили з того, що для виселення необхідне одночасне виконання двох умов: систематичне порушення правил співжиття та застосування заходів запобігання чи інших заходів громадського впливу, які виявилися безрезультатними. Суди посилалися на скарги заявниці до поліції та неуспішні провадження у справах про адміністративні правопорушення, але дійшли висновку, що заявниця не довела, що обставини відповідали зазначеним умовам для виселення.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду 1985 року «систематичним» могло вважатися навіть «повторне» порушення (тобто два рази) правил спільного проживання, і при розгляді цієї категорії справ могли враховуватися різні заходи попередження та заходи громадського впливу. Хоча національні суди посилалися на цю Постанову, із наведеного ними обґрунтування не вбачалося, чому численні скарги заявниці до поліції не могли вважатися ознакою «систематичного» порушення. Не було також пояснень, чому попередження, оголошені поліцією сину та доньці заявниці (за перешкоджання у доступі до будинку та зміну замків), не могли вважатися доказом застосування превентивних заходів чи інших заходів громадського впливу, або чому сам факт ініціювання провадження у справі про адміністративне правопорушення щодо домашнього насильства (навіть якщо воно згодом було закрито) не міг розглядатися як доказ неефективності цих превентивних заходів. Хоча розгляд фактичних помилок і помилок по суті не є завданням Суду, у цій справі вони видавались явно необґрунтованими через відсутність навіть стислого обґрунтування щодо вказаних аспектів.

4. Застосовані у цій справі положення Житлового кодексу України були ухвалені у 1983 році, коли Україна була частиною Радянського Союзу та перебувала під політичним і соціальним режимом, який не визнавав захищеного Конвенцією права

на мирне володіння майном. Сам Верховний Суд у постанові від 2020 року визнав, що застосування положень вказаного кодексу до регулювання житлових правовідносин не відповідає реаліям сьогодення та змісту нинішніх суспільних відносин, тому має бути застосовним Цивільний кодекс України як більш сучасний, кодифікований акт законодавства.

5. Своїми рішеннями національні суди фактично утвердили дуже важкий тягар для заявниці, незважаючи на її безспірне право власності та подані нею докази щодо її житлових потреб і поведінки відповідачів, без спроби оцінки балансу між відповідними інтересами.

• **Суд визнав також порушення ст. 8 Конвенції**, оскільки розгляд справи заявниці на національному рівні не забезпечив ефективного та справедливого вирішення житлового спору, а також не було враховано вразливість заявниці — літньої жінки, яка намагалася повернути доступ до свого житла.

Розмір сатисфакції: 5900 євро відшкодування *моральної шкоди* заявниці, 2600 євро відшкодування *судових та інших витрат* на рахунок представника заявниці.

Ключові слова: право на мирне володіння майном, доступ до житла літньої жінки, відмова у задоволенні позову заявниці про виселення її повнолітніх дітей, принцип субсидіарності.

47. Бабкініс проти України (*Babkinis v. Ukraine*) від 27.03.2025, заява № 8753/16

Заявниця працювала в Державній екологічній інспекції Луганської області в м. Луганськ. Після ескалації бойових дій у регіоні в липні 2014 року вона разом із двома дітьми виїхала з області та оселилася в м. Херсон.

7 листопада 2014 року Кабінет Міністрів України постановою № 595 затвердив Тимчасовий порядок, що регулював становище органів державної влади, які постраждали внаслідок бойових дій у Донецькій та Луганській областях. У зв'язку з цим Державна екологічна інспекція України видала розпорядження перемістити місцеперебування Державної екологічної інспекції у Луганській області з м. Луганськ до м. Сєвєродонецьк.

Оскільки заявниця не бажала переїжджати до м. Сєвєродонецьк, вона звільнилась. Згодом вона подала позов про стягнення невиключеної заробітної плати за період із липня по листопад 2014 року, стверджуючи, що відповідний період був простоем відповідно до ст. 34 Кодексу законів про працю України. Вона також посилалася на п.

3 Тимчасового порядку, який передбачав, що у випадку переміщення установ із непідконтрольної Уряду території на контрольовану Урядом територію заробітна плата працівників цих установ виплачувалася в повному обсязі за період до переміщення. Однак суди відмовили у задоволенні позову з огляду на таке:

1) неможливість заявниці повернутися на роботу через перебування установи в зоні проведення антитерористичної операції не могло вважатися простоем у розумінні трудового законодавства;

2) із табелів обліку робочого часу вбачалося, що заявниця не з'являлася на робочому місці, тоді як частина інших працівників продовжувала працювати;

3) п. 3 Тимчасового порядку передбачав виплату заробітної плати за час перебування установи на непідконтрольній території лише у випадку, якщо така територія була повернена під контроль держави або установа була переміщена в населений

пункт, на території якого органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, а п. 4 встановлював, що після переміщення установи заробітна плата виплачується, якщо установа продовжує функціонувати і працівники виконують свої обов'язки; оскільки заявниця відмовилася приїхати працювати у м. Северодонецьк, після переміщення установи, підстав для нарахування їй заробітної плати не вбачалося.

• ЄСПЛ вказав, що в застосовних положеннях Тимчасового порядку розрізнялися два періоди: (i) період, коли орган державної влади перебував на непідконтрольній Уряду території до того, як його було переміщено на підконтрольну Уряду територію; та (ii) період після такого переміщення. Тимчасовий порядок передбачав, що заробітна плата за перший період мала сплачуватися у повному обсязі (без будь-яких умов), а заробітна плата за останній період підлягала сплаті за умови, що установа фактично працювала, а працівники виконували свої функціональні обов'язки. Водночас хоча суди посилялися також на п. 3 Тимчасового порядку, вони не пояснили, чому фактично застосували у справі заявниці лише п. 4, який стосувався періоду після переміщення, тоді як позов фактично стосувався лише періоду до переміщення установи. Крім

того, вони не пояснили, чому розглянули загальні положення Кодексу законів про працю України у контексті необов'язкових до виконання листів Міністерства соціальної політики України, обидва з яких стосувалися всіх працівників, зокрема й приватного сектору, а не у контексті обов'язкової постанови Уряду та п. 3 Тимчасового порядку, які конкретно стосувалися ситуації державних службовців, таких як заявниця (згідно з відповідними листами Міністерства соціальної політики України 2014 року працівники, які не виходили на роботу через небезпеку життю і здоров'ю, не підлягали звільненню, але їм мала надаватися відпустка без збереження заробітної плати; неможливість повернення на місце роботи у зоні конфлікту не визнавалося «простим» у розумінні трудового законодавства). Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні суди не виконали обов'язку щодо обґрунтування своїх рішень.

Отже, **мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.**

Розмір сатисфакції: 2100 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: виплата заробітної плати у разі початку бойових дій на відповідній території, обґрунтованість судових рішень.

2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними

48. Ю.Д. проти України (*Y.D. v. Ukraine*) від 16.01.2025, заява № 21725/15

У 2007 році внаслідок дорожньо-транспортної пригоди дев'ятирічний син заявника отримав серйозні травми, зокрема, він став повністю паралізованим, німим і напівсліпим і потребував реабілітації за індивідуальною програмою. Хоча деякі послуги були надані державою безкоштовно, значну частину витрат ніс сам заявник (встановлення у будинку різноманітного обладнання та запровадження власної комплексної програми реабілітації). Заяви заявника про виплату грошової компенсації за ст. 27 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» були відхилені, оскільки хоч така стаття передбачала право на відшкодування, Кабінетом Міністрів України не було розроблено відповідної процедури, а одноразова допомога

на санаторне лікування вже виплачувалась. Національні суди відхилили позов заявника як необґрунтований, зазначивши, що певні акти було ухвалено у 2007 та у 2012 роках. Після окупації Криму, де проживала сім'я заявника, він більше не мав можливості звертатися за фінансовою чи іншою допомогою до органів влади України. У 2022 році син заявника помер.

• ЄСПЛ **відхилив скаргу заявника як неприйнятну**, оскільки його вимога про компенсацію не могла вважатися «майном» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Суд зазначив, що в ситуації, коли відсутність порядку, що регулює виплату компенсації, була єдиною перешкодою для особи, яка за інших обставин мала явно визначене право на певний вид

компенсації відповідно до закону, можна вважати, що така особа мала правомірні сподівання відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, оскільки її вимога достатньо обґрунтована для того, щоб бути виконаною, і її задоволення могло правомірно вимагатися від держави. Втім, не вбачається, що з правового положення, взятого окремо, випливає правомірне сподівання відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, якщо право на компенсацію підлягає додатковим умовам. У цій справі правові положення, на які посилався заявник, передбачали за певних умов компенсацію за певні засоби або послуги, передбачені індивідуальною програмою реабілітації для осіб з

інвалідністю. Проте такі положення жодним чином не мали на меті забезпечити повну або навіть часткову компенсацію за кожний реабілітаційний захід, який вважався необхідним для відповідної особи. Розуміючи страждання заявника та його рішучість зробити все можливе, щоб дати своїй дитині кращі шанси на одужання, Суд мусив зауважити, що предмет цієї справи обмежувався питанням невиконання державою фінансових зобов'язань, яких вона ніколи не брала на себе.

Ключові слова: поняття майна у розумінні Конвенції, виплата відшкодування на реабілітацію, правомірні сподівання.

49. Копач проти України (*Kopach v. Ukraine*) від 23.01.2025, заява № 28212/22

Заява стосувалася скарги за п. 1 ст. 6 Конвенції щодо небезсторонності суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення в адміністративному провадженні.

• ЄСПЛ відхилив як явно необґрунтовану скаргу заявника за п. 1 ст. 6 Конвенції. Суд вказав, що неупередженість національних судів не була поставлена під сумнів ні за суб'єктивними, ні за об'єктивними критеріями, і заявник не вказав на жодні конкретні обставини, які могли б поставити під сумнів такий висновок (див. справу

Фігурка проти України). Отже, не можна було стверджувати, що національні суди взяли на себе роль сторони обвинувачення або були поставлені в становище, яке вимагало від них взяти на себе роль сторони обвинувачення, тим самим підриваючи їхню безсторонність або справедливість судового розгляду.

Ключові слова: справи про адміністративні правопорушення, відсутність сторони обвинувачення, безсторонність суду.

50. Клімов проти України (*Klimov v. Ukraine*) від 13.02.2025, заява № 70105/13

Заява стосувалася скарги заявника на рішення національних судів, які зобов'язали його спростувати твердження, викладені в статті для журналу Independent Auditor. Стаття містила критику Конфедерації аудиторів України щодо проведення конгресу, організації виборів, підвищення зборів за сертифікацію аудиторів, професійне навчання та внесення компаній та незалежних аудиторів до реєстру, обмеження доступу до міжнародних стандартів в електронній версії, тоді як паперові примірники продавали через комерційну компанію, та ймовірно неправомірного переслідування аудиторів і поширення наклепницьких матеріалів. Суди визнали відповідні твердження як твердження про факти, які не були підкріплені жодними доказами.

• ЄСПЛ відхилив як явно необґрунтовану скаргу заявника за ст. 10 Конвенції. Суд вважав, що рішення національних судів становили втручання

у право заявника на свободу вираження поглядів відповідно за ст. 10 Конвенції. Втручання було здійснено відповідно до закону і мало легітимну мету, а саме захист прав інших осіб. При цьому не вбачалося підстав відхилятися від висновків національних судів про те, що заяви у статті були твердженнями про факти, а не оціночними судженнями, як наполягав заявник. Національні суди застосували стандарти, які відповідали принципам, закріпленим у ст. 10 Конвенції, та спиралися на прийнятну оцінку відповідних фактів. Зокрема, суди встановили, що заявник не надав достатніх доказів на підтвердження тверджень про факти, що містяться в спірній статті. Водночас на заявника не було накладено санкцій за опублікування оскаржуваної інформації.

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, твердження про факти та оціночні судження, принцип субсидіарності.

51. ТОВ «Варітек» проти України (*Varitek, TOV v. Ukraine*) від 06.03.2025, заява № 7622/18

У червні 2014 року компанія-заявник уклала договір купівлі-продажу промислового обладнання з компанією Г., за яким 70 % ціни мали бути сплачені до 10 вересня 2014 року. Проте компанія Г. сплатила цю частину лише 4 квітня 2016 року й висунула вимогу поставити обладнання протягом 7-ми днів. Після цього компанія Г. уклала договір з метою продажу обладнання з компанією С., а також із компанією Д., яка мала забезпечити відшкодування збитків компанії С. у разі затримки поставки компанією-заявником.

Компанія-заявник доставила обладнання через кілька місяців, у зв'язку з чим компанія Г. подала позов про відшкодування збитків, зокрема й компенсації, виплаченої компанії С., та розміру втраченого прибутку. Компанія-заявник подала зустрічний позов, стверджуючи, що договір був обумовлений своєчасною оплатою узгодженої ціни, щоб компанія-заявник мала час на доставку обладнання від виробника, а компанія Г. в односторонньому порядку встановила строк поставки, що був значно коротший за узгоджений у договорі купівлі-продажу. Крім того, компанія-заявник стверджувала, що договори між компаніями Г., С. та Д. були фіктивними, оскільки їх контролювала одна особа.

Господарський суд з посиланням на ч. 2 ст. 530 Цивільного кодексу України задовольнив позов проти компанії-заявника, визнавши, що вона порушила договір купівлі-продажу, затримавши поставку. Кримінальне провадження, ініційоване

компанією-заявником за звинуваченнями у шахрайстві компаній Г., С. та Д., було закрито за відсутністю складу злочину.

• **ЄСПЛ відхилив як явно необґрунтовану скаргу компанії-заявника за ст. 6 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.** Зокрема, основним аргументом компанії-заявника в національних судах було те, що угоди між компаніями Г., Д. та С. були фіктивними і мали на меті отримати від компанії-заявника компенсацію за неіснуючі збитки. Однак Вищий господарський суд України у цій справі зазначив, що такий аргумент вже був детально розглянутий в інших провадженнях, в яких суди не виявили ознак фіктивності діяльності відповідних компаній. При цьому компанія-заявник не надала детальної інформації щодо цього факту в скарзі до ЄСПЛ, не кажучи вже про надання будь-яких відповідних документів. Суд не повинен діяти як суд четвертої інстанції, а отже, не ставить під сумнів рішення національних судів відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, за винятком випадків, коли їхні висновки можуть розглядатись як свавільні або явно необґрунтовані. У цій справі суди дійшли висновків, які не можна було визнати ні свавільними, ні явно необґрунтованими, навіть якщо вони суворо тлумачили норми про договірну відповідальність на шкоду компанії-заявнику. Такі висновки були застосовними і для скарги в частині щодо ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Ключові слова: обґрунтованість судових рішень, принцип субсидіарності.

52. Крупник проти України (*Krupnyk v. Ukraine*) від 20.03.2025, заява № 16505/23

Заява стосувалася скарг за статтями 6 та 14 Конвенції на відмову Верховного Суду розглянути касаційну скаргу та на результат розгляду справи по суті.

• **ЄСПЛ відхилив як явно необґрунтовану скаргу заявника за ст. 6 Конвенції** на відмову Верховного Суду у відкритті касаційного провадження. Так, Суд наголосив, що зацікавлені сторони зобов'язані проявляти особливу старанність у захисті своїх інтересів та вживати необхідних заходів для того, щоб бути поінформованими про хід судового провадження. Національне законодавство чітко визначало дату початку строку для подання касаційної скарги. Адвокат заявника був присутній на засіданні апеляційного суду 5 липня 2022 року і, таким чином, був поінформований про

вступну та резолютивну частини рішення того ж дня. Хоча повний текст рішення було надіслано заявнику лише 23 серпня 2022 року, а отримано через два дні, воно було доступне в Єдиному державному реєстрі судових рішень із 13 липня 2022 року. Однак заявник та його представник не скористалися ані можливістю ознайомлення з повним рішенням у реєстрі, ані можливістю звернення до суду із проханням надати копію аж поки її не було направлено поштою. Таким чином, на думку Суду, відхиливши на підставі чинного законодавства касаційну скаргу заявника як подану з порушенням строків, Верховний Суд не діяв надто жорстко і не обмежував право заявника на доступ до суду в спосіб, несумісний зі ст. 6 Конвенції. Що стосується скарги на результати

провадження, вона була відхилена з огляду на невичерпання заявником усіх національних засобів юридичного захисту.

Ключові слова: доступ до суду, строки подання касаційної скарги, невичерпання національних засобів захисту.

53. Розенблат проти України (*Rozenblat v. Ukraine*) від 20.03.2025, заява № 77559/17

У липні 2016 року Національне антикорупційне бюро України розпочало спеціальну операцію «Розробка» щодо незаконного видобутку та обігу бурштину. У межах розслідування було залучено агента під прикриттям, яка встановила контакт із заявником, який був народним депутатом у відповідний час. Протягом 2016–2017 років проводилися численні заходи таємного спостереження, зокрема аудіо- та відеозапис зустрічей, а також прослуховування телефонних розмов його охоронця та адвоката. Заявник дізнався про такі заходи у липні 2017 року, коли Верховна Рада України частково зняла з нього імунітет та надала дозвіл на притягнення до кримінальної відповідальності. Після цього суд застосував до заявника низку запобіжних заходів, зокрема й заборону на виїзд із м. Київ і м. Житомир без дозволу слідчого, прокурора або суду, що, на його думку, негативно позначилося на його приватному житті та професійній діяльності. Обмеження діяли близько п'яти місяців. Заявник оскаржив законність проведення таємного спостереження та збір відповідних доказів до адміністративних судів. Суд першої та апеляційної інстанцій ухвалили рішення на користь заявника, оскільки в період здійснення таємного спостереження він мав депутатський імунітет. Однак Верховний Суд скасував такі рішення та зазначив, що питання допустимості доказів має вирішуватися в межах кримінального провадження. Кримінальне провадження триває.

• ЄСПЛ визнав **явно необґрунтованою скаргу заявника щодо стверджуваного порушення ст. 8 та ст. 13 Конвенції**. Скарга заявника, по суті, стосувалася твердження про незаконність таємного спостереження, яку мають розглядати кримінальні суди і яка, у разі успіху, може призвести до присудження компенсації в окремому провадженні, відповідно до багатоступеневого механізму відшкодування

збитків, що застосовується в справах України (див. справу [Лисюк проти України](#)). У зв'язку із цим Верховний Суд також дійшов висновку, що, звертаючись до адміністративних судів, заявник не використав відповідний правовий механізм і мав звернутися до суду кримінальної юрисдикції. Проте заявник не порушував питання законності таємного спостереження у межах кримінального провадження, хоча в нього не було перешкод для доступу до матеріалів і можливості оскаржити такі дії. Суд визнав, що тривале очікування рішення у кримінальній справі може у певних випадках підірвати ефективність національних засобів юридичного захисту, однак у цій справі таке питання не виникало через відсутність будь-яких спроб використати відповідний засіб. Головний аргумент заявника про те, що у кримінальних судах він не міг би отримати компенсацію, Суд відхилив із посиланням на рішення у справі [Лисюк проти України](#). Щодо заборони на виїзд із м. Київ та м. Житомир, такий запобіжний захід було застосовано у зв'язку зі звинуваченнями у вчиненні тяжкого кримінального правопорушення, що підриває довіру до державних інститутів та діяльності народного депутата України. Національні органи належним чином здійснювали кримінальне провадження, захід перебував під постійним контролем і був скасований через п'ять місяців. При цьому кілька разів запити заявника про виїзд до інших регіонів України були задоволені. Таким чином, заявник не був повністю обмежений у своїх правах і не зміг продемонструвати конкретний негативний вплив зазначеного заходу на його професійне чи приватне життя.

Ключові слова: здійснення таємного спостереження щодо народного депутата, депутатська недоторканність, оскарження незаконності застосування таємного спостереження, поріг суворості втручання в право на повагу до приватного життя.

54. Біркович проти України (*Birkovych v. Ukraine*) від 27.03.2025, заява № 12943

У 2008 році заявник, керуючи автомобілем, потрапив у дорожньо-транспортну пригоду з іншим автомобілем, яким керував К., громадянин Чеської Республіки. Заявник отримав тілесні

ушкодження середньої тяжкості. Було відкрито кримінальне провадження, однак згодом призупинено у зв'язку з оголошенням К. у розшук. Пізніше на відповідний запит чеські органи влади

надали інформацію про місцеперебування К., допитали його. К. повністю визнав свою провину. Водночас у розслідуванні було виявлено низку недоліків (зокрема й те, що в певний період слідчі органи не намагалися ініціювати передачу кримінальної справи до Чеської Республіки для притягнення К. до відповідальності або його екстрадиції). Крім того, провадження кілька разів закривали, проте за скаргами заявника знову поновлювали. У 2017 році суд визнав надмірною та необґрунтованою тривалість розслідування (8 років), що була спричинена бездіяльністю слідчого, а також присудив заявнику відшкодування моральної шкоди, заподіяної неефективним розслідуванням. За твердженням заявника, рішення не було виконано. Заявник скаржився на неефективне розслідування та неналежний розмір відшкодування шкоди.

• ЄСПЛ відхилив скаргу заявника, оскільки він **втратив статус жертви** в розумінні Конвенції. По-перше, національні органи визнали, що проведене розслідування мало численні недоліки та надмірну тривалість. При цьому, з огляду на те, що підозрюваний помер під час кримінального провадження, будь-яке подальше розслідування було б практично неможливим. По-друге, заявнику національними судами було присуджено близько 9300 євро, що перевищували суми, присуджені Судом в останніх подібних справах (по 6000 євро). Тому Суд вважав, що присуджена національними судами компенсація заявнику була обґрунтованою та достатньою. І нарешті, заявник не подавав до Суду окремо скарг щодо невиконання рішення про присудження компенсації.

Ключові слова: статус жертви, належний розмір компенсації за шкоду.

55. ТОВ «Карлтон Трейдинг» та ТОВ «Карлтон Трейдинг Україна» проти України (*Carlton Trading LTD and Carlton Trading Ukraine LLC v. Ukraine*) від 27.03.2025, заява № 1752/13

Справа стосувалася господарського провадження щодо дійсності договору між компаніями-заявниками та державним підприємством «Готель К.», підпорядкованим Міністерству оборони України. Договір містив арбітражне застереження. У 2011 році Арбітражний інститут при Торговельній палаті Стокгольма ухвалив арбітражне рішення, яким визнав договір дійсним і зобов'язав «Готель К.» виконати низку зобов'язань, зокрема й фінансових, на користь компаній-заявників. Однак у 2012 році Вищий господарський суд України залишив у силі рішення нижчих судів, якими було визнано недійсними як сам договір, так і арбітражне застереження. Компанії-заявники скаржилися до ЄСПЛ, посилаючись на ст. 6 Конвенції. Вони стверджували, що національні суди не були «судами, встановленими законом», що перша компанія брала участь лише на стадії касаційного провадження, а судові рішення були свавільними й фактично перешкоджали виконанню арбітражного рішення. Під час провадження в ЄСПЛ відбулося часткове виконання арбітражного рішення щодо сплати грошових зобов'язань. Проте компанії-заявники наполягали, що рішення національних судів завадило повному виконанню арбітражного рішення.

• ЄСПЛ відхилив скаргу як **зловживання правом на подання індивідуальної заяви** відповідно до

п. 3 і п. 4 ст. 35 Конвенції. Суд нагадав, що заява може бути відхилена як зловживання правом на подання індивідуальної заяви в розумінні п. 3 (а) ст. 35 Конвенції, якщо, серед інших причин, вона свідомо ґрунтувалася на неправдивій інформації або якщо важлива інформації чи документи були навмисно приховані, незалежно від того, чи були вони відомі з самого початку, чи нові важливі обставини виникли під час провадження. Неповна, а отже, оманлива інформація, що стосується суті справи, без належного пояснення може становити зловживання правом на подання індивідуальної заяви, особливо якщо така інформація стосується суті справи і не надано достатнього пояснення щодо неподання цієї інформації. У цій справі адвокат компаній-заявників не повідомив Суд про важливі події, які безпосередньо стосувалися їхньої скарги, зокнайменше тричі: у 2014 році про рішення Шевченківського райсуду м. Києва про визнання та дозвіл на виконання арбітражного рішення; у 2017–2021 роках про фактичне виконання частини грошових зобов'язань; у 2021 році під час відповіді на запит Суду про стан виконання арбітражного рішення. Жодних переконливих пояснень із цього приводу компанії-заявники не надали.

Ключові слова: неповідомлення ЄСПЛ про важливі обставини справи, зловживання правом на подання індивідуальної заяви.

II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

за період 01.01.2025 — 31.03.2025

«Пам'ятати і бути вдячними...»

1. А.С. проти Франції (*A.C. v. France*) від 16.01.2025, заява № 15457/20

Заявник, громадянин Гвінеї, стверджував, що народився 26 квітня 2004 року, та з 2018 року є сиротою по матері. Після смерті матері він перебував під опікою брата, з яким залишив територію Гвінеї. Проте в Марокко втратив із ним контакт і продовжив подорож до Європи самостійно. Він був урятований у морі на човні та репатрійований до Іспанії. Коли емігрував до Франції, він заявив, що є неповнолітнім без супроводу, у зв'язку з чим був взятий під опіку службами соціального захисту дітей. Однак подальшою судово-медичною експертизою його неповнолітній статус було поставлено під сумнів, що призвело до припинення опіки над ним. Таким чином, заявник був змушений покинути приміщення, в якому проживав, та, як стверджувалося, був залишений сам на себе, без засобів до існування, житла, зв'язків та їжі. Така ситуація сталася у той час, як у країні в березні 2020 року було оголошено надзвичайний стан через COVID-19. Заявник оскаржив таке рішення. Проте лише після застосування тимчасових заходів згідно з правилом 39 Регламенту ЄСПЛ його було забезпечено житлом і харчуванням. У січні 2021 року апеляційний суд визнав, що заявник дійсно був неповнолітнім та мав бути переданий під опіку служби соціального захисту дітей до досягнення повноліття.

- ЄСПЛ зазначив, що, по-перше, законодавство Франції передбачає низку гарантій для осіб, які звертаються до національних органів влади як неповнолітні без супроводу і щодо яких існують сумніви щодо їхнього віку. Така особа спочатку приймається на тимчасовій основі до завершення процедури оцінки її віку. Фахівці, які мають спеціальну підготовку, проводять співбесіду в міждисциплінарному форматі мовою, яку ця особа розуміє. При цьому національні органи влади вживають різних заходів для посилення підготовки відповідних фахівців. Зміст співбесіди визначається і охоплює щонайменше шість різних питань, серед яких цивільний стан особи та умови її проживання з моменту прибуття до Франції. Служби, відповідальні за оцінку віку, також мають можливість звернутися до інших органів для перевірки автентичності документів, представлених зацікавленою особою, у разі необхідності. Крім того, відповідні законодавчі акти передбачають, що національні органи влади проводять «необхідні розслідування» для оцінки ситуації особи. Хоча можуть здійснюватися рентгенологічні обстеження кісток. Вони можуть застосовуватися лише як допоміжний захід у разі відсутності дійсних документів, що посвідчують особу, та якщо заявлений вік не видається

правдоподібним. Обстеження можуть бути призначені тільки за рішенням судового органу та після отримання згоди зацікавленої особи. Врешті-решт, особу мають поінформувати про причини відмови у наданні допомоги з соціального забезпечення дітей, про способи та строки оскарження, а також про права, що надаються повнолітнім особам.

- По-друге, низка міжнародних актів і документів підкреслюють велику вразливість дітей-мігрантів без супроводу. Загалом вони визнають необхідність надання певних гарантій (зокрема й поза процедурами надання притулку) та надзвичайну важливість забезпечення найкращих інтересів дитини та презумпції неповноліття щодо дітей-мігрантів без супроводу, які прибувають до Європи. Серед іншого, рекомендується проводити оцінку віку такої особи лише у разі сумнівів щодо її неповноліття, у межах міждисциплінарного підходу, що достатньо враховує різні культурні та соціальні аспекти. Медичні обстеження можуть проводитися лише у виняткових випадках, а перевірки фізичної (статевої) зрілості — мають бути заборонені. Крім того, наголошується на необхідності передбачити ефективні засоби юридичного захисту щодо рішень, які не визнають неповноліття особи.

- Таким чином, Суд мав визначити, чи в конкретних обставинах справи процедура оцінки віку, застосована до заявника, який стверджував про своє неповноліття, супроводжувалася відповідними та належними гарантіями, які відповідали його найкращим інтересам і враховували його особливу вразливість. Ці гарантії мали полягати у наданні такої інформації, яка б дала йому змогу забезпечити ефективний захист своїх інтересів у процесі ухвалення рішень.

- Загалом Суд визнав, що правова система Франції в принципі надавала неповнолітнім іноземцям без супроводу процедурні гарантії, які відповідали вимогам ст. 8 Конвенції. Проте щоб ці гарантії вважалися належними в цій справі, їх застосування на практиці мало надати заявнику можливість ефективно оскаржити аргументи національних органів влади щодо заперечення презумпції його неповноліття.

- Коли заявник звернувся до національних органів влади, він не надав документів про цивільний стан. Таким чином, адміністративний орган спирався на сукупність непрямих доказів, що включали відповіді заявника та його зовнішній вигляд, і дійшов висновку, що «не може бути гарантовано, що він є неповнолітнім». Прокурор згодом зажадав

проведення біологічного дослідження. Відповідно до висновків дослідження біологічний вік заявника перевищував 18 років, хоча зазначалося, що з урахуванням стану наукових знань на час подій, не можна було дійти остаточного висновку з цього приводу. Протягом усього процесу визначення віку заявнику надавалася тимчасова допомога з огляду на презумпцію неповноліття. Результати адміністративного та медичного обстеження призвели до спростування презумпції неповноліття і, відповідно, до припинення захисту заявника як неповнолітнього без супроводу.

- При цьому результати оцінки не були надані заявнику і стали доступними для нього лише під час провадження в суді. Крім того, не було жодних доказів того, що заявник фактично отримав копію результатів біологічного обстеження, яке, до того ж, не містило жодної згадки про допустиму похибку з огляду на стан наукових знань на відповідний час. Суд також зауважив, що одне рішення не містило жодних обґрунтувань, а інше – тільки шаблонні (стереотипні) обґрунтування щодо оцінки віку, які навряд чи пояснювали заявнику, чому він більше не вважався неповнолітнім, а також неповні та неточні вказівки щодо засобів юридичного захисту та строків для звернення за відшкодуванням.

У результаті заявник отримав неповну та неточну інформацію в той час, коли його статус неповнолітнього був предметом спору, і у зв'язку із цим він мав розглядатись як особливо вразлива особа.

- Суд дійшов висновку, що презумпція неповноліття щодо заявника була спростована за настільки специфічних обставин, що це позбавило його належних процесуальних гарантій.

- Таким чином, незважаючи на існування національної правової бази, яка забезпечувала необхідні мінімальні процесуальні гарантії, національні органи влади в цій справі не діяли з належною ретельністю і не виконали свого позитивного зобов'язання забезпечити право заявника на повагу до його приватного життя.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції**.

Ключові слова: неповнолітні мігранти без супроводу, презумпція неповноліття, позитивне зобов'язання щодо засобів юридичного захисту, належне інформування мігранта про засоби юридичного захисту у разі відмови у визнанні статусу неповнолітнього.

2. Гауї проти Франції (*Ghaoui v. France*) від 16.01.2025, заява № 41208/21

Заявник перебував на автостоянці з іншою особою. Він мав при собі спортивну сумку, в якій було понад 125 тисяч євро, які, як з'ясувалося пізніше, заявник мав перевозити в рамках діяльності у мережі торгівлі наркотиками. У цей час на стоянку заїхали троє поліцейських у формі нічного патрульного кінологічного підрозділу. Вважаючи, що заявник та інша особа поведуться підозріло, поліцейські вирішили провести перевірку. Побачивши їх, заявник швидко завів автомобіль і поїхав у бік одного з поліцейських, який сигналізував йому зупинитися. Інший поліцейський, гадаючи, що автомобіль наїде на його колегу, вистрілив двічі в заявника. Одна з куль влучила, однак він продовжив рух автомобіля, збив одного з поліцейських, який отримав тілесні ушкодження, та за кілька десятків метрів, зіткнувшись із низькою стіною, зміг вийти з автомобіля, де його затримали, поки він лежав на землі. Вогнепальне поранення заявника спричинило травму спинного мозку на рівні одного з хребців і повний параліч нижніх кінцівок (паралегія).

Згідно з висновком розслідування поліції застосування зброї поліцейським було пропорційним загрозі, яку становила машина,

що рухалася у бік його колеги. Заявник подав скаргу. Під час кримінального провадження було встановлено, що підстави для притягнення до відповідальності поліцейського, що здійснив постріли, були відсутні. Зокрема, поліцейський, побачивши, що автомобіль рухається вперед, коли заявник намагався уникнути перевірки, вжив абсолютно необхідних заходів для захисту свого колеги. Оскільки він не мав достатньо часу на попередження, було визнано, що він діяв у межах самооборони.

Заявник був засуджений за незаконний обіг наркотиків. Він також був визнаний винним у відмові від виконання наказу поліцейських з обтяжуючими обставинами. На останнє рішення було подано апеляційну скаргу.

- ЄСПЛ встановив, що розслідування інциденту було розпочато оперативно з ініціативи прокурора. Незважаючи на те, що воно стосувалося заявника як підозрюваного у скоєнні злочину проти працівника правоохоронних органів, було об'єктивно проведено кілька слідчих дій, необхідних для встановлення фактів і кримінальної відповідальності (поліцейські були швидко й окремо допитані з метою уникнення ризику змови

та збору даних щодо їхніх версій подій). Попереднє розслідування однозначно встановило, з одного боку, кримінальну відповідальність заявника, який наїхав на поліцейського, про статус якого він не міг не знати, а з другого боку, пропорційність реакції поліцейського, який стріляв у заявника, на безпосередню та серйозну небезпеку, якій останній піддав його колегу. З огляду на ці висновки, прокурор не вважав за необхідне порушувати кримінальну справу, проводити подальше розслідування або навіть передавати справу слідчому судді.

Що стосується кримінального провадження, яке було ініційоване винятково на підставі неодноразових скарг заявника, було розпочато лише через вісім місяців, тривало кілька років і супроводжувалося затримками та періодами бездіяльності. Зокрема, експертизи автомобіля та балістичні експертизи були призначені наприкінці розслідування і фактично проведені через вісім років після інциденту, хоча не було перешкод це зробити набагато раніше. Слідчий суддя, критикуючи їхню якість, не призначив жодної іншої експертизи чи слідчої дії, яка могла б компенсувати виявлені недоліки. Однак надмірна тривалість провадження, зокрема затримка з проведенням експертних оцінок, на що безпосередньо скаржився заявник, була компенсована на національному рівні через виплату йому компенсації. Крім того, недоліки розслідування в підсумку не завадили національним органам встановити ключові факти у справі та визначити, чи було застосування сили абсолютно необхідним і пропорційним. Фактично національні органи влади не змогли з'ясувати лише два аспекти подій (точний час до десятої частки секунди другого пострілу відносно моменту наїзду автомобіля на ногу поліцейського та точну траєкторію руху автомобіля відразу після старту).

Проте Суд не міг критикувати національні органи за це, зважаючи на надзвичайно швидкий характер подій та відсутність об'єктивних свідків, не пов'язаних із сторонами провадження.

Суд також зазначив, що на підставі зібраних доказів слідчі судді та судді слідчого відділу дійшли висновку, який підтримав касаційний суд, що постріли відповідали правовим рамкам, що регулюють самооборону, звільняючи поліцейського від будь-якої кримінальної відповідальності, і, таким чином, не було необхідності передавати його справу до кримінального суду. У зв'язку з цим Суд повторив, що ст. 2 Конвенції не передбачає обов'язку, щоб усі кримінальні переслідування закінчувалися ухваленням обвинувального вироку. Він вважав, що в цій справі ставити під сумнів висновки національних судів означало б підривати

принцип субсидіарності. Крім того, Суд відхилив твердження про відсутність незалежності та безсторонності органів влади.

Отже, Суд постановив, що **порушення ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті не було.**

• Суд також **не встановив порушення ст. 2 Конвенції у матеріальному аспекті.** Він вже визнавав, що правова база Франції, яка регулює самооборону, є сумісною з Конвенцією. Дії поліцейського в цій справі були спрямовані на захист одного з його колег «від незаконного насильства» в розумінні п. 2 ст. 2 Конвенції. У зв'язку з цим Суд зазначив, що встановлені національними органами факти не суперечили плану місця події, травмам заявника, зібраним доказам і показанням, отриманим під час розслідування. Крім того, поліцейські мусили реагувати без будь-якої попередньої підготовки, оскільки вони належали до кінологічної служби, а не до підрозділу з боротьби зі злочинністю. Нарешті, події відбулися протягом декількох секунд, що могло ускладнити, а то й унеможливити, здійснення попереджувального пострілу.

Суд не став розмірковувати абстрактно про те, чи могли поліцейські обрати іншу стратегію, наприклад, стріляти в колеса автомобіля, а також не вимагав застосування знешкоджувальних засобів перед тим, як вдатися до вогнепальної зброї. Хоча застосування альтернативних методів з метою поступового обмеження застосування тих, що можуть призвести до смерті, було б бажаним, встановлення такого принципового зобов'язання без урахування обставин конкретної справи, може накласти на державу та працівників правоохоронних органів нереалістичне навантаження, яке може загрожувати їхньому життю та життю інших людей, з огляду, зокрема, на непередбачуваність людської поведінки.

Суд вважав, що за обставин цієї справи, навіть якщо заявник був незнайомим для поліції, злякався і не був озброєний, його поведінка (рушання з місця і різке прискорення, коли один із поліцейських наказав йому зупинитися) могла бути розумно витлумачена іншим поліцейським як ознака того, що, незважаючи на попередження, він збирається збити його колегу. Щирість і чесність переконання поліцейського, який здійснив постріли, діяти в стані самооборони не ставилися під сумнів під час слідства і підкреслювалися слідчою палатою. При цьому всупереч твердженням заявника, національні суди детально розглянули питання пропорційності застосування сили, і їх висновки не були ані свавільними, ані явно необґрунтованими, а навпаки, ґрунтувалися на всебічному та ретельному аналізі зібраних доказів. Заявник не

навів жодних аргументів, які б могли поставити під серйозний сумнів висновок національних кримінальних судів та органів влади про те, що два практично одночасні постріли поліцейського були суворо пропорційними.

Ключові слова: принцип пропорційності у застосування агентами держави сили, завдання шкоди в стані необхідної оборони, ефективне розслідування застосування сили поліцейськими під час перевірки, принцип субсидіарності.

3. Сурен Антонян проти Вірменії (*Suren Antonyan v. Armenia*) від 23.01.2025, заява № 20140/23

У жовтні 2022 року парламент призначив К.А. на посаду одного із членів Вищої ради правосуддя, де згодом його було обрано головою.

До цього він обіймав посаду міністра юстиції. Його заступником був Г.М., який згодом очолив міністерство замість нього. В одному з інтерв'ю журналістам (до призначення членом Вищої ради правосуддя), К.А. заявив, що Г.М. є його другом і колишнім бізнес-партнером. Він пояснив, що на посаду заступника міністра юстиції обирають не лише хорошого фахівця, а й довірену особу, яка поділяє спільні ідеї та погляди.

Заявник із 2009 року був суддею касаційного суду та мав право обіймати посаду до 65 років. У 2015 році у справі *Amirkhanyan v. Armenia* ЄСПЛ встановив порушення касаційним судом, у складі якого був заявник, п. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, а саме порушення принципу *res judicata* (оскільки суд прийняв до розгляду ще одну скаргу від тієї ж сторони у майновому спорі й задовольнив її, хоча раніше у справі вже було ухвалено остаточне рішення). У зв'язку з цим у вересні 2022 року тодішній міністр юстиції Г.М. ініціював дисциплінарне провадження проти заявника.

У розгляді справи заявника брали участь вісім членів Вищої ради правосуддя, зокрема й її голова К.А. Заявник заявив про відвід К.А., вказуючи на його дружні, політичні й економічні зв'язки з ініціатором провадження Г.М., тобто заступника К.А. під час його роботи на посаді міністра юстиції. Рада відмовила у задоволенні клопотання про відвід. Розгляд справи відбувався без виходу до нарадчої кімнати. К.А. фактично на місці узгоджував із колегами рішення про відхилення клопотань заявника. Зрештою Вища рада правосуддя одноголосно ухвалила рішення про дострокове припинення повноважень заявника у зв'язку з грубим дисциплінарним порушенням. Рішення було остаточним і не підлягало оскарженню.

• ЄСПЛ постановив, що Вищу раду правосуддя можна було вважати судом у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції. У 2019 році Конституційний суд також постановив, що в частині дисциплінарних справ щодо суддів Рада виконує судові функції і

кваліфікується як «суд». Таку позицію поділяли також Венеційська комісія та Директорат з прав людини та верховенства права Ради Європи. Зокрема, Вищу раду правосуддя було створено відповідно до закону, а саме Конституції, якість якого, з погляду його доступності та передбачуваності, не оскаржував заявник. Рада має виключну компетенцію та повну юрисдикцію для вирішення питань, що стосуються дисциплінарної відповідальності суддів, і під час таких проваджень вона діяла як «суд». Процедура, якої слід дотримуватися під час дисциплінарного провадження відносно суддів, детально викладена в Судовому кодексі та, щодо окремих категорій справ, у Кодексі адміністративного судочинства. Рішення Ради мають бути обґрунтованими, є остаточними та обов'язковими для судді, щодо якого здійснюється провадження. Процедура розгляду є публічною, за винятком визначених випадків, і має змагальний характер. При цьому суддя, щодо якого порушено таке провадження, має низку процесуальних прав і гарантій, еквівалентних тим, що передбачені пунктами 1, 2 та 3 ст. 6 Конвенції. Суддя має право бути заслуханим і представити свою справу самостійно або через представника. Рада проводить слухання, заслуховує свідків, оцінює докази і вирішує справу з посиланням на правові принципи.

• Що стосується визнання Вищої ради правосуддя «незалежним судом» відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, Суд розглянув відповідне питання та обставини справи за кількома критеріями згідно з його усталеною практикою.

i) Порядок призначення членів Вищої ради правосуддя

Вища рада правосуддя складалася з рівної кількості членів-суддів та членів, які не були суддями. Члени-судді обиралися Загальними зборами суддів з-поміж своїх колег, що забезпечувало рівне представництво різних судових органів. Що стосується членів, які не були суддями, їх обирав парламент кваліфікованою більшістю голосів. Кандидат, який був суддею, мав бути або правознавцем, або видатним юристом із високими професійними якостями та щонайменше

п'ятнадцятирічним професійним досвідом. Відбір і висунення кандидатів на посаду члена ради, який не був суддею, покладалося на політичні групи парламенту. Однак всупереч рекомендаціям Організації економічного співробітництва та розвитку конкурс для відбору не оголошувався. У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначив, що відповідно до висновку Венеційської комісії (CDL-AD(2016)009) «відокремлення від політики [може] бути забезпечено шляхом прозорого та відкритого процесу висунення кандидатур з ініціативи автономних органів, що висувують кандидатури (університети, неурядові організації, асоціації адвокатів тощо) [...] і що такий процес призначення повинен гарантувати, що парламент [мав] зробити вибір серед найбільш кваліфікованих кандидатів, а не політичних призначенців». Хоча спочатку Вірменія дійсно вирішила доручити висунення кандидатур на посади членів Вищої ради правосуддя, які не були суддями, неурядовим організаціям, університетам та асоціаціям адвокатів, Суду не було надано інформації, чому такий механізм зрештою було відмінено.

Суд розумів, що покладання цієї функції на політичні групи може становити ризик політизації процесу. Зокрема, незважаючи на вимоги до кандидатів, у національному законодавстві не було конкретних правил, що регулюють відбір кандидатів політичними групами. Однак національне законодавство передбачало певні формальні гарантії, що забезпечували відповідність кандидатів встановленим законом вимогам. Мали подаватися докази, що кандидат відповідає вимогам, інакше голова парламенту повертав висунення із зазначенням причин. Крім того, антикорупційний орган здійснював процедуру перевірки доброчесності кандидатів. Перед голосуванням представник відповідної політичної групи та кандидат мали виступити з промовою та відповісти на запитання депутатів. Процедура обрання була публічною, а рішення ухвалювалося трьома п'ятими голосів.

З огляду на вказане Суд зазначив, його завдання полягає не в тому, щоб вказувати державі, яка модель є найбільш придатною для створення дисциплінарних органів для судової влади, а радше встановлювати, чи обраний державою спосіб призначення не порушував незалежність Вищої ради правосуддя. У зв'язку з цим Суд повторно зазначив, що обрання або призначення суддів виконавчою або законодавчою владою є допустимим відповідно до Конвенції, за умови, що після обрання або призначення вони вільні від впливу або тиску і здійснюють свою судову діяльність з повною незалежністю.

Надання всім потенційним кандидатам можливості подавати заявки на посаду члена Вищої ради правосуддя (наприклад, через відкритий конкурс) принесло б користь і ще більше покращило б прозорість процедури призначення. Залучення членів громадянського суспільства або академічних установ до процедури призначення також сприяло б досягненню цієї мети. Однак Суд вважав, що в обставинах цієї справи не можна було стверджувати, що спосіб призначення членів Вищої ради правосуддя поставив під загрозу незалежність цього органу. Зокрема, існуючі інституційні та функціональні механізми забезпечували захист від будь-якого надмірного впливу або необмеженої свободи дій законодавчої влади, а процес був прозорим і ґрунтувався на оцінці заслуг.

Хоча було б бажано, щоб кандидати не брали участі в політичній діяльності протягом розумного періоду часу до призначення до Вищої ради правосуддя, сам факт того, що К.А. та інша особа до цього обіймали високі посади у виконавчій владі (міністра та заступника міністра юстиції) не були достатніми у цьому аспекті, оскільки після призначення вони більше не належали до Уряду. Крім того, Суд взяв до уваги аргумент заявника про відсутність участі опозиції у доборі несуддівських членів, що викликало певні сумніви, але цього було недостатньо, щоб поставити під сумнів незалежність ради. Заявник не надав доказів політичного впливу на призначення конкретних членів, тому підстав вважати Вищу раду правосуддя не незалежною у його справі не було.

ii) Строк повноважень членів Вищої ради правосуддя

Члени Вищої ради правосуддя призначалися на фіксований п'ятирічний строк, протягом якого їхня незмінюваність гарантувалася законом.

iii) Наявність гарантій проти зовнішнього тиску

До членів Вищої ради правосуддя застосовувалися суворі вимоги щодо несумісності, які мали бути аполітичними і не могли займатися будь-якою оплачуваною роботою, крім наукової, освітньої або творчої діяльності. Крім того, правила поведінки для суддів були обов'язковими для членів, які не були суддями. Отже, не було доведено, що члени Ради, які не були суддями, мали будь-яку матеріальну, ієрархічну та адміністративну залежність від виконавчої або законодавчої влади, яка могла поставити під загрозу їхню незалежність і безсторонність. До того ж Вища рада правосуддя мала повну свободу в ухваленні рішень щодо своєї організаційної структури та персоналу.

Вона затверджувала свій кошторис витрат і мала подавати його Уряду для включення до проєкту закону про державний бюджет. Щодо внутрішньої незалежності, згідно з законодавством, посада голови була переважно адміністративною, а всі відповідні рішення, зокрема й щодо дисциплінарної відповідальності членів, ухвалювала Вища рада правосуддя. Кожен член мав право на один голос і міг висловити окрему думку, якщо він або вона не погоджувалися з Вищою радою правосуддя, коли остання діяла як суд. Ба більше, члени, які не були суддями, користувалися соціальними гарантіями, що застосовувалися до суддів. Таким чином, інституційні гарантії, що діяли на момент розгляду справи, були спрямовані на захист Вищої ради правосуддя від внутрішнього та зовнішнього тиску.

iv) Видимість незалежності

Заявник стверджував, що відсутність значного представництва суддів у Вищій раді правосуддя, яке, на його думку, мало становити більше половини, ставила під загрозу її незалежність. У зв'язку з цим Суд повторно наголосив, що у дисциплінарних провадженнях щодо суддів існує необхідність значної участі суддів у складі судової ради. Однак, на відміну від твердження заявника, термін «значна» ніколи не розумівся Судом як більше половини. У справі *Волков проти України* (п. 109) він постановив, що якщо принаймні половина членів суду складається з суддів, включаючи голову з вирішальним голосом, це є вагомим показником безсторонності. Хоча відповідно до рекомендації Консультативної ради європейських судів (КРЕС) бажаним співвідношенням у складі судових рад є те, що значна більшість їхніх членів повинна складатися з суддів, існуючий мінімальний європейський стандарт передбачає, що має бути принаймні половина. У вірменській системі було обрано паритет між суддями та членами, які не були суддями, що, на думку Венеційської комісії, було «досить збалансованим». Суд не вбачав жодних питань у цьому контексті.

• Незважаючи на деякі встановлені недоліки, ЄСПЛ не знайшов підстав, щоб поставити під сумнів ефективність гарантій незалежності Вищої ради правосуддя, оскільки заявник не надав доказів, що вони не діяли на практиці. Таким чином, Суд дійшов висновку, що Вища рада правосуддя відповідала формальним вимогам «незалежного трибуналу».

Отже, **порушення п. 1 ст. 6 Конвенції не було.**

• Суд також **не встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в контексті доступу до правосуддя.** Зокрема, заявник стверджував про відмову у доступі до суду з огляду на неможливість оскаржити рішення про його звільнення у

загальних судах. Однак Суд зазначив, що з п. 1 ст. 6 Конвенції не вбачається жодного права на оскарження, зокрема у цивільних провадженнях. Це положення Конвенції не зобов'язує держави створювати апеляційні чи касаційні суди. При цьому як Венеційська комісія, так і GRECO рекомендували владі Вірменії створити процедуру оскарження рішень Вищої ради правосуддя, що покладають на суддю дисциплінарну відповідальність. Рада Європи та інші міжнародні акти також рекомендують право на апеляцію або другу інстанцію у дисциплінарних справах проти суддів. І з огляду на обставини, що виникли у цій справі, були ухвалені відповідні зміни до Судового кодексу (не надано інформації щодо набуття чинності). Менше з тим, Вища рада правосуддя була визнана «судом», до якого заявник мав доступ для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції.

• Водночас Суд **визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю безсторонності голови Вищої ради правосуддя** К.А. По-перше, міністр юстиції Г.М., який порушив дисциплінарне провадження проти заявника у Вищій раді правосуддя, а отже, мав вважатися стороною у провадженні, був заступником К.А., коли останній обіймав посаду міністра юстиції до того. Не заперечувалося, що вони також були друзями, а Г.М. та дружина К.А. мали спільні ділові інтереси в юридичній фірмі. Хоча Г.М. передав свої акції в юридичній фірмі до довірчого управління і більше не брав участі в управлінні бізнесом, він все ще залишався їхнім власником. Отже, К.А. та Г.М. мали спільне джерело доходу, і відповідно, були бізнес-партнерами, хоча й через юридичну фірму дружини К.А.

З інтерв'ю К.А. також вбачалося, що близька дружба спонукала його призначити Г.М. своїм заступником, у той час коли сам обіймав посаду міністра юстиції.

Тобто усі ці факти вказували на дуже тісні стосунки між К.А. та Г.М., які виходили за межі професійних відносин колишніх колег. Відповідно, близькість відносин між Г.М. (стороною у справі) та К.А. (членом органу, що здійснює судові функції) була такою, що могла викликати сумніви щодо безсторонності К.А.

По-друге, дисциплінарне провадження проти заявника було розпочато менш ніж через два місяці після того, як К.А. залишив Міністерство юстиції, де він обіймав найвищу посаду в ієрархічній структурі, і одним з його завдань було ініціювання дисциплінарних проваджень проти суддів. Хоча дисциплінарне провадження щодо заявника було розпочато вже після відставки К.А. з посади міністра, саме за його каденції Міністерство

юстиції отримало матеріали справи *Amirkhanyan v. Armenia*. Поєднання цих обставин із коротким проміжком між зміною посадових осіб могло викликати в стороннього спостерігача сумніви щодо безсторонності К.А., зокрема щодо його можливого схилення до задоволення клопотання колишнього підлеглого й друга.

По-третє, К.А. не повідомив Вищу раду правосуддя про свою дружбу та ділові зв'язки своєї дружини з Г.М., як вимагало законодавство для ухвалення рішення щодо його відводу.

По-четверте, Вища рада правосуддя мала ретельно перевірити факти, зазначені заявником, щодо можливої безсторонності К.А. Однак вона розглянула лише твердження заявника про економічні зв'язки між К.А. та дружиною Г.М., не надавши жодної відповіді на конкретні аргументи щодо тісних особистих стосунків між К.А. та Г.М. та їхнього потенційного впливу на ухвалення К.А. рішень у цій справі.

Що стосується висновку Вищої ради правосуддя про те, що К.А. був лише одним із восьми членів колегії, яка одноставно ухвалила рішення по справі заявника, що не могло вказувати на небезсторонність ради загалом, Суд зауважив.

Суд раніше визнавав, що аргумент про те, що член, який може бути необ'єктивним, входить до складу колегії з декількох членів, не є вирішальним для питання безсторонності за об'єктивним критерієм відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки з огляду на таємницю нарадчої кімнати неможливо встановити фактичний вплив відповідного судді на рішення колегії. Однак у цій справі К.А. був

головою Вищої ради правосуддя та доповідачем, що додатково ставило під сумнів безсторонність, оскільки його роль безпосередньо впливала на обговорення справи заявника. При цьому клопотання заявника не було розглянуто з дотриманням п. 1 ст. 6 Конвенції (без виходу до нарадчої кімнати). Крім того, відповідно до положень законодавства на час подій Вища рада правосуддя могла продовжувати роботу, якщо на засіданні були присутні більше половини його членів (тобто принаймні 6 членів), а рішення про дисциплінарну відповідальність судді ухвалювалося простою більшістю голосів. Відповідно, навіть у разі відсторонення К.А. Вища рада правосуддя могла розглянути справу заявника та ухвалити рішення. При цьому Суд наголосив на важливості забезпечення об'єктивної безсторонності, а отже, довіри до системи правосуддя.

У цій справі тісні стосунки голови К.А. із міністром юстиції Г.М. (із певними фінансовими та політичними наслідками) виходили за межі простої дружби і могли викликати обґрунтовані сумніви щодо його неупередженості. Однак Вища рада правосуддя не змогла розвіяти сумніви заявника. Тому Суд вважав, що сумніви заявника щодо безсторонності голови К.А. були об'єктивно обґрунтованими, і йому не було надано достатніх процесуальних гарантій у зв'язку із цим.

Ключові слова: Бангалорські принципи, незалежність суду, безсторонність судді за об'єктивним критерієм, дружні стосунки між ініціатором справи проти судді та члена дисциплінарного органу, видимість незалежності.

4. *H.W. проти Франції (H.W. v. France)* від 23.01.2025, заява № 13805/21

Заявниця та пан Ж.С. одружилися у 1984 році і мали чотирьох дітей.

У 2012 році заявниця подала заяву про розірвання шлюбу. У 2013 році суддя виніс ухвалу про відсутність примирення та надав дозвіл подружжю розпочати процедуру розлучення, встановивши тимчасові заходи (щодо права користування заявницею спільним житлом і виселення чоловіка, визначення умов участі чоловіка в утриманні та вихованні останньої дитини подружжя, яка ще цього потребувала).

У 2015 року заявниця подала позов про розлучення з вини чоловіка, стверджуючи, що він ставив професійну кар'єру вище сімейного життя, проявляв дратівливість, агресивність і завдавав їй образ. Чоловік подав зустрічний позов, вимагаючи

розлучення виключно з вини заявниці. Серед іншого, він стверджував, що вона протягом кількох років ухилялася від подружнього обов'язку та порушила обов'язок взаємної поваги, висуваючи на його адресу неправдиві звинувачення. Як альтернативу він вимагав розірвати шлюб через остаточне руйнування шлюбних стосунків. Суд встановив, що жодна зі скарг подружжя не була обґрунтованою і відмовив у розірванні шлюбу з вини когось із подружжя (серед іншого, заявниця мала певні проблеми зі здоров'ям). Розлучення було ухвалене на підставі остаточного розпаду шлюбного зв'язку, оскільки сторони не проживали разом понад два роки на момент позову. Заявниця оскаржила рішення. Апеляційний суд задовольнив вимогу про розірвання шлюбу, однак поклав вину виключно на заявницю, оскільки вона визнала

відсутність сексуальних відносин із чоловіком з 2004 року. Подальше оскарження було безуспішним.

- ЄСПЛ постановив, що посилання на принцип подружніх обов'язків і визнання відсутності сексуальних відносин як підстави для розлучення з вини заявниці становило втручання в її право на повагу до приватного життя, сексуальну свободу та право на фізичну (тілесну) автономію.

Хоча національне законодавство (на час розгляду справи в ЄСПЛ) значною мірою відокремлює фінансові наслідки розлучення від можливої провини з боку подружжя, такі положення залишаються особливо інтрузивними, оскільки стосуються одного з найінтимніших аспектів приватного життя особи. Висновки апеляційного суду були особливо стигматизуючими, оскільки він визнав відмову заявниці від сексуальних стосунків «серйозним і повторюваним» порушенням подружніх обов'язків, що робило подальше подружнє життя «нестерпним».

- Апеляційний суд дійшов такого висновку, посилаючись на ст. 229 та ст. 242 Цивільного кодексу, згідно з яким розлучення може бути оголошено з вини одного з подружжя, якщо факти, що становлять серйозне або повторюване порушення обов'язків і зобов'язань у шлюбі, роблять спільне життя нестерпним. Згідно з давньою, але послідовною практикою касаційного суду, подружжя мало подружні обов'язки, а їхнє невиконання могло бути кваліфіковане як провина, що є підставою для розлучення. Незважаючи на відсутність нових рішень касаційного суду, в яких він би підтверджував цю практику, відступу від такої позиції не було і її продовжували застосовувати суди нижчих інстанцій. Водночас національна судова практика не розглядала відмову від сексуальних стосунків як провину в кожному випадку. Суди першої та апеляційної інстанцій мали визначити, чи була така відмова достатньою для того, щоб вважатися серйозним або повторюваним порушенням подружніх обов'язків та зобов'язань, що є підставою для розлучення. Крім того, визнавалося, що певні обставини, такі як вік особи, стан здоров'я або жорстокий чи агресивний характер партнера, могли бути підставою для невиконання подружніх обов'язків. Однак той факт, що національне законодавство залишало за судами першої та апеляційної інстанцій право оцінювати, чи є порушення подружніх обов'язків достатньо серйозним для виправдання розлучення, не міг ставити під сумнів його передбачуваність. Відповідно, Суд визнав, що втручання у право заявниці було передбачено законом. Крім того, оскільки розлучення стосувалося обох із подружжя, таке втручання мало легітимну мету захисту прав інших осіб.

- Оскільки втручання стосувалося одного з найінтимніших аспектів приватного життя заявниці, Суд вважав, що межі розсуду, надані державам, були вузькими. Він повторив, що лише особливо серйозні причини можуть виправдати втручання з боку державних органів у сферу сексуальності.

- Концепція подружніх обов'язків, викладена у національному правопорядку і підтверджена в цій справі, жодним чином не враховувала згоду на сексуальні стосунки, незважаючи на те, що згода становила фундаментальне обмеження здійснення сексуальної свободи інших осіб.

- У зв'язку з цим Суд підкреслив, що будь-який акт сексуального характеру, вчинений без згоди, є формою сексуального насильства. Він також послідовно визнавав, що, відповідно до ст. 8 Конвенції, окремо або у поєднанні зі ст. 3 Конвенції, держави повинні створити та впровадити належну правову базу, яка забезпечує захист від актів насильства з боку приватних осіб. Крім того, зобов'язання щодо запобігання домашньому та сексуальному насильству були прямо закріплені у ч. 2 ст. 5 та ч. 2 ст. 12 Стамбульської конвенції.

- Однак оскаржуване зобов'язання не захищало свободу надавати вільну згоду на вступ у сексуальні стосунки у подружжі. Спільна норма закону мала приписовий характер щодо способу ведення подружжям свого статевого життя. Порушення цієї норми мало правові наслідки. Невиконання подружніх обов'язків могло, за умов, передбачених Цивільним кодексом, вважатися провиною, що є підставою для розлучення, як мало місце у цій справі. Це також могло мати фінансові наслідки та слугувати підставою для позову про відшкодування шкоди.

- Суд дійшов висновку, що саме існування такого подружнього обов'язку суперечить сексуальній свободі та праву на фізичну (тілесну) автономію, а також позитивному обов'язку держав у контексті запобігання домашньому та сексуальному насильству.

- Уряд стверджував, що криміналізація сексуального насильства, вчиненого в подружньому союзі, була достатньою для забезпечення захисту сексуальної свободи кожної особи. Проте ЄСПЛ вважав, що ця кримінальна заборона не була достатньою для позбавлення наслідків цивільного зобов'язання, запровадженого судовою практикою. Остання суперечила прогресу, досягнутому в системі кримінального правосуддя, та міжнародним зобов'язанням Франції в контексті боротьби з усіма формами домашнього насильства.

- Суд не міг погодитися з тим, що згода на шлюб означає згоду на майбутні сексуальні стосунки.

Таке тлумачення було б рівнозначним запереченню того, що зґвалтування в шлюбі є засуджуваним за своєю природою. Суд уже давно наголошував, що ідея про те, що чоловік не може бути притягнутий до відповідальності за зґвалтування своєї дружини, є неприйнятною і суперечить не тільки цивілізованій концепції шлюбу, а й передусім основним цілям Конвенції, суть якої полягає у повазі до людської гідності та свободи. Згода повинна відображати вільну готовність вступити в статеві стосунки в конкретний момент і за конкретних обставин.

• У будь-якому разі, у цій справі Суд не зміг виявити жодної особливо серйозної причини, яка могла виправдати втручання у сферу сексуальності. Чоловік заявниці міг подати позов про розлучення на підставі безповоротного розладу шлюбу. Він був зобов'язаний дотримуватися вимог Цивільного процесуального кодексу та висунути цю підставу

як головний аргумент, а не альтернативний, як він це фактично зробив. Тобто захист його прав міг бути забезпечений іншими засобами.

• Таким чином, Суд дійшов висновку, що визнання принципу подружніх обов'язків та надання розлучення на підставі виключної провини заявниці не ґрунтувалося на відповідних і достатніх підставах, а національні суди не досягли справедливого балансу між конкуруючими інтересами, про які йшлося.

Зазначених вище обставин було достатньо для **визнання порушення ст. 8 Конвенції**.

Ключові слова: необхідність у демократичному суспільстві, баланс конкуруючих інтересів, обов'язки подружжя, згода на інтимні стосунки у подружжі, фізична (тілесна автономія), сфера сексуальності.

5. Мачарік проти Республіки Чехія (*Macharik v. The Czech Republic*) від 24.01.2025, заява № 51409/19

У 2011 році суддя виніс ухвалу, якою зобов'язав постачальника телекомунікаційних послуг надати поліції всі доступні дані про поштову скриньку компанії, включно з реєстраційними даними користувача, IP-адресами та змістом всіх електронних листів. Серед цих повідомлень були листи заявниці, переслані до скриньки М.Р. іншими підозрюваними. На підставі цих листів відносно неї було відкрито кримінальне провадження у зв'язку з підозрою у податковому шахрайстві та складанні фіктивних рахунків-фактур. Під час кримінального розслідування заявниця неодноразово стверджувала, що отримання її електронної кореспонденції було незаконним, однак безуспішно. У 2015 році суд визнав її винною та засудив до умовного покарання за співучасть у податкових правопорушеннях, зокрема за використання фіктивних договорів оренди рекламних площ і складання на їхній основі податкової звітності.

• ЄСПЛ зазначив, що електронне листування, включаючи листування професійного характеру, підпадає під поняття кореспонденції в розумінні ст. 8 Конвенції. Суд послідовно дотримується думки, що коли йдеться про перехоплення повідомлень з метою проведення розслідування поліцією, закон повинен бути достатньо чітким у своїх формулюваннях, щоб надати громадянам належну інформацію про обставини та умови, за яких державні органи мають право вдаватися до такого таємного і потенційно небезпечного втручання в право на повагу до приватного життя

та листування. Зокрема, щоб відповідати вимозі «якості закону», закон, який надає дискреційні повноваження, повинен вказувати межі цих повноважень, хоча детальні процедури та умови, яких необхідно дотримуватися, не обов'язково мають бути включені до норм матеріального права. Ступінь точності, що вимагається від «закону» в цьому зв'язку, буде залежати від конкретного предмета. Оскільки практичне впровадження заходів таємного спостереження за комунікаціями не підлягає контролю з боку зацікавлених осіб або широкої громадськості, надання виконавчій владі (або судді) дискреційних повноважень у вигляді необмежених повноважень суперечило б принципу верховенства права. Отже, закон повинен достатньо чітко визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, та спосіб її здійснення, щоб забезпечити особисті належний захист від свавільного втручання. При цьому Суд уже визнавав неможливість досягнення абсолютної визначеності при формулюванні законів та ризик того, що прагнення до визначеності може призвести до надмірної суворості. Чимало законів неминуче формулюються в термінах, які більшою чи меншою мірою є нечіткими і тлумачення та застосування яких є питаннями практики.

• У цій справі йшлося не про власну поштову скриньку заявниці, а про скриньку іншої особи (М.П.), куди її листи були переслані іншою особою. З огляду на те, що ці електронні листи мали професійний характер і обсяг інформації про заявницю, яка була розкрита в них, був

обмеженням. Такий захід можна вважати менш імовірним втручанням у її права, передбачені ст. 8 Конвенції, ніж захід з отримання вмісту її власної приватної поштової скриньки або навіть перехоплення деяких її телефонних розмов на лінії третьої особи. Проте навряд чи можна було стверджувати, що, надсилаючи свої електронні листи, заявниця автоматично відмовилася від свого права на приватність лише тому, що існувала гіпотетична ймовірність того, що ці електронні листи можуть бути переслані іншим особам або отримані органами влади. Навпаки, вона мала обґрунтовані очікування, що конфіденційність її комунікацій поважатимуть і захищатимуть. Таким чином, Суд вважав, з огляду на принципи відповідно до його прецедентної практики, що виконання судового рішення про передачу всього вмісту поштової скриньки М.П., у результаті чого електронні листи заявниці стали доступними поліції і згодом були використані як докази для початку кримінального переслідування проти неї, становило втручання у право заявниці на повагу до приватного життя та кореспонденції, гарантоване п. 1 ст. 8 Конвенції.

- Суд неодноразово підкреслював важливість наявності достатніх гарантій проти свавілля та зловживань у випадках перехоплення, зберігання та доступу державних органів як до змісту комунікацій, так і до пов'язаних із ними даних.

- У цій справі предметом втручання був саме зміст електронного листування заявниці, отриманий на підставі ухвали судді за ст. 88а Кримінального процесуального кодексу, що стосувалася розкриття даних про телекомунікаційний трафік за минулий період. Протягом усього кримінального провадження заявниця стверджувала, що відповідні дані було отримано незаконно, оскільки відповідно до чинного законодавства дані електронних комунікацій не включали зміст повідомлень, а постачальники телекомунікаційних послуг взагалі не були уповноважені зберігати й передавати такий зміст. Отже, ст. 88а Кримінального процесуального кодексу, на її думку, не могла бути правовою підставою для забезпечення таких даних.

- На відповідний час ст. 88а Кримінального процесуального кодексу передбачала, що суддя може зобов'язати постачальників телекомунікаційних послуг розкрити дані про комунікації (які в цій статті визначались як дані про телекомунікаційний трафік за минулий період, що підпадають під захист конфіденційності телекомунікацій або захист персональних даних), якщо такі дані були необхідні для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. Сам Верховний Суд у цій справі зазначив, що така норма стосувалася операційних

даних та даних про місцезнаходження відповідно до Закону про електронні комунікації.

- При цьому, як зазначала заявниця, згідно зі ст. 97(3) Закону про електронні комунікації постачальники телекомунікаційних послуг повинні були забезпечити, щоб зміст комунікацій не зберігався. Однак таке положення було скасоване (з інших причин) Конституційним судом до винесення ухвали суду, про яку йдеться у цій справі. А набрання законної сили нового рівнозначного положення відбулося після винесення такої ухвали. Інакше кажучи, ухвалу було винесено, коли закон прямо не забороняв постачальникам телекомунікаційних послуг зберігати зміст повідомлень. Водночас ані національні суди, ані Уряд не розглянули аргумент заявниці, що зміст повідомлень взагалі не мав зберігатися. Вони не посилалися на жодну чинну на той час норму, яка надавала дозвіл постачальникам телекомунікаційних послуг зберігати та передавати зміст повідомлень або надавала поліції право доступу до електронної скриньки особи.

- Скарги заявниці щодо неналежної правової підстави для отримання змісту її електронного листування розглядали суди чотирьох інстанцій, але три з них дійшли різних висновків щодо того, яка саме норма могла бути застосована. Зокрема, суд першої інстанції вважав, що ухвалу слід було видати на підставі ст. 88 Кримінального процесуального кодексу (перехоплення телекомунікацій), але оскільки умови цієї статті були дотримані, докази були визнані допустимими. Апеляційний суд зазначив, що ст. 88 Кримінального процесуального кодексу стосувалася лише комунікацій у майбутньому, тому застосування ст. 88а Кримінального процесуального кодексу (дані про телекомунікації за минулий період) було правильним. Верховний суд погодився з доводами заявниці, що ст. 88а Кримінального процесуального кодексу не могла слугувати підставою для доступу до змісту повідомлень, однак вважав, що таке можливо за ст. 158d Кримінального процесуального кодексу (спостереження за особами та об'єктами). Порівнюючи обидві норми, Суд дійшов висновку, що ст. 88а Кримінального процесуального кодексу містила навіть суворіші вимоги і надавала більше гарантій, тому докази не можна було вважати такими, що були отримані незаконно. Конституційний суд підтримав висновки Верховного суду.

- З огляду на такі обставини Суд зазначив, що Конвенцію не можна тлумачити як таку, що забороняє поступове уточнення правил кримінальної відповідальності через судові тлумачення від справи до справи, за умови, що такий

розвиток узгоджується з сутністю правопорушення та може бути розумно передбачений. Однак у цій справі національні суди посилалися загалом на три різні положення Кримінального процесуального кодексу як потенційну правову підставу для втручання в конфіденційність електронного листування заявниці. При цьому Верховний суд і Конституційний суд підтримали аргумент заявниці про те, що ст. 88а Кримінального процесуального кодексу, на підставі якої було видано ухвалу, не застосовувалася до змісту електронних листів. Крім того, при встановленні того, що ст. 88а Кримінального процесуального кодексу встановлює жорсткіші вимоги та надає більше гарантій, ніж ст. 158d Кримінального процесуального кодексу (зокрема, оскільки вона конкретизує коло правопорушень, для яких її можна застосовувати) ці суди посилалися на пізнішу редакцію цього положення. Інакше кажучи, редакція ст. 88а Кримінального процесуального кодексу, на яку вони посилалися щодо висновку, що зміст повідомлень заявниці було отримано законно, на момент винесення відповідної ухвали, ще не була чинною.

- Таким чином, по-перше, суд зобов'язав постачальника надати поліції вміст поштової скриньки М.Р., включно з листами заявниці, хоча національне законодавство не дозволяло зберігати зміст листування. По-друге, національні суди належним чином не розглянули конкретні аргументи заявниці щодо обов'язку постачальника щодо збереження конфіденційності, а їхнє тлумачення та застосування законодавства було непослідовним і демонструвало правову невизначеність.

- Таким чином, втручання у права заявниці не було здійснено згідно із законом.

Отже, мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

- Водночас Суд **не встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції**. Хоча зміст електронних листів заявниці було отримано з порушенням вимоги законності за ст. 8 Конвенції, їх використання національними судами не означало автоматичного порушення ст. 6 Конвенції (на відміну від справ за ст. 3 Конвенції). По-перше, не вбачалося, що поліція, яка перед отриманням доступу до змісту

електронного листування отримала дозвіл суду, діяла недобросовісно або навмисно порушила формальні правила при його отриманні чи виконанні. Незаконність радше стосувалася змісту відповідної ухвали та непослідовного підходу національних судів при її перегляді в межах кримінального провадження. По-друге, заявниця мала можливість ефективно оскаржувати докази на чотирьох рівнях судової системи, і її скарги були належним чином розглянуті. По-третє, вона не оскаржувала достовірність відповідних електронних листів. Таким чином, були відсутні підстави ставити під сумнів надійність або точність цих доказів. По-четверте, саме зміст електронних повідомлень заявниці дав можливість довести, що рахунки-фактури та договори оренди були фіктивними. Відповідно, вбачалося, що зміст електронних повідомлень заявниці дійсно був вирішальним доказом для результату кримінального провадження проти неї. У зв'язку з цим Суд повторив, що коли докази є вагомими і відсутній ризик їхньої ненадійності, як у цій справі, потреба в додаткових доказах зменшується. Дійсно, той факт, що заявницю було засуджено на підставі єдиного, але надійного доказу, хоча й отриманого незаконним шляхом, що нею було оскаржено, сам собою не суперечить вимозі справедливого судового розгляду. Суд зазначив, що хоча отримання змісту електронних листів заявниці здійснювалося з певними порушеннями законодавства, це втручання було відносно обмеженим і незначним щодо її права на приватність.

- З огляду, з одного боку, на спосіб дії правопорушників та участь заявниці, а з другого боку, на відносно м'яке втручання в права заявниці за ст. 8 Конвенції, та на те, що її права на захист були належним чином дотримані, Суд вважав, що загальна справедливість судового розгляду не була безповоротно порушена прийняттям оскаржуваних доказів.

Ключові слова: право на повагу до приватного життя, отримання змісту електронного листування за ухвалою суду, якість закону в розумінні Конвенції, принцип законності, принцип передбачуваності, чіткість та послідовність тлумачення судами законодавства, право на справедливий суд.

6. Об'єктивна телерадіокомпанія та інші проти Азербайджану (*Objective Television and Radio Broadcasting Company and others v. Azerbaijan*) від 18.02.2025, заява № 257/12

Заявники, журналісти, засновники незалежного інформагентства та громадський активіст брали участь у конкурсі Національної ради телебачення

і радіомовлення Азербайджану на отримання ліцензії на радіочастоту 103.3 FM. Вони пропонували створити нову станцію з інформаційно-аналітичним

і культурним контентом, однак члени Ради одностайно присудили ліцензію компанії Golden Prince LLC, яка планувала запустити новинне радіо і мала формально кращі технічні ресурси та більший штат.

Заявники оскаржили рішення, стверджуючи про непрозорість конкурсу, невідповідність оцінки пропозицій критеріям закону (зокрема щодо надання пріоритету освітнім і культурним програмам) та відсутність вмотивованого рішення. Національні суди відхилили скарги заявників, визнавши рішення Ради законним.

Після подання скарги до ЄСПЛ стало відомо, що отримання статусу переможця у конкурсному відборі Golden Prince LLC було політично мотивовано.

- ЄСПЛ постановив, що відмова у наданні заявникам ліцензії на здійснення мовлення за визначеною радіочастотою становила втручання у їхнє право на свободу вираження поглядів за ст. 10 Конвенції. При цьому, відповідно до третього речення п. 1 ст. 10 Конвенції, держави мають право регулювати за допомогою системи ліцензування спосіб організації мовлення на своїй території, зокрема його технічні аспекти. Надання ліцензії може також залежати від таких питань, як характер і цілі пропонованої станції, її потенційна аудиторія на національному, регіональному або місцевому рівні, права і потреби конкретної аудиторії та зобов'язання за міжнародними правовими інструментами.

- Що стосується законності, Суд встановив, що оцінка Радою пропозицій на отримання ліцензії на мовлення мала здійснюватися відповідно до закону про мовлення та правил ліцензування, затвердженими Радою. Зокрема, законом визначалися вимоги до програм, а правилами ліцензування — критерії, якими Рада мала керуватися при відборі переможця для надання ліцензії на радіомовлення. Хоч деякі критерії були визначені менш чітко, Суд визнав, для цілей та в конкретному контексті цієї справи, що відповідне національне законодавство загалом було достатньо доступним і точним.

- Щодо дотримання вимог проведення конкурсної процедури, окрім встановлених його прецедентною практикою принципів, Суд посилався на керівні рекомендації Ради Європи, які закликають до відкритого та прозорого застосування правил, що регулюють процедуру ліцензування, і конкретно рекомендують, щоб усі рішення, ухвалені регуляторними органами, були належним чином обґрунтованими.

- У цій справі Суд не погодився з Урядом і національними судами, що рішення Ради було

належно обґрунтованим і наданим у встановлений законом строк. Зокрема, заявники дійсно були присутні на відкритій частині засідання Ради, де змогли презентувати свої проєкти та відповісти на запитання. Зокрема, закон прямо вимагав надати письмове й обґрунтоване рішення про відмову у видачі ліцензії протягом 15 днів з дня оголошення відповідного тендеру. Однак Рада повідомила заявника про своє рішення лише через 30 днів після оголошення результатів тендеру. При цьому їм було надіслано витяг із протоколу засідання Ради, в якому не містилося жодного обґрунтування відмови. Водночас у супровідному листі зазначалося, що Golden Prince LLC було надано ліцензію, оскільки пропозиція компанії щодо «радіостанції, що транслює виключно новини, буде новинкою для теле- та радіопростору».

- Суд не погодився з тим, що в контексті обставин цієї справи зазначене можна було прирівняти до належним чином обґрунтованого рішення. По-перше, хоча перевага для станції, що зосереджувалася переважно на новинах як таких, не була прямо зазначена серед вимог і критеріїв відбору, можна було стверджувати, що вона повинна оцінюватися за критерієм «оригінальності концепції мовлення» відповідно до правил ліцензування. Однак навіть за таких обставин у листі не було наведено жодного обґрунтування щодо всіх інших критеріїв відбору. По-друге, ліцензійний орган у сфері мовлення може мати певний ступінь дискреційних повноважень, проте законодавство (на час подій) не передбачало спеціальної процедури для видачі ліцензії на трансляцію певного типу програм (наприклад, переважно новинних, як у цій справі). Законодавство у більш загальних формулюваннях наділяло Раду повноваженнями визначати правила та умови конкретного тендеру й оцінювати, серед іншого, «оригінальність концепції мовлення». У цьому випадку Рада не вказала заздалегідь у своєму оголошенні про умови тендеру, що перевага буде надаватися радіостанції певного спрямування, тому учасники тендеру не могли передбачити, що це в підсумку буде визначено як вирішальний фактор у процесі відбору. За таких обставин той факт, що це була єдина підстава, наведена у листі Ради, не лише сам собою становив недостатнє обґрунтування, а й продемонстрував, що на практиці Рада очевидно мала дуже широкі, фактично необмежені дискреційні повноваження, вирішивши на подальшому етапі процедури надати вирішальне значення лише одному чиннику як підставі для надання ліцензії одному претенденту та відмови іншим.

- Уряд стверджував та національні суди зазначали, що мотиви щодо інших критеріїв були наведені

у протоколі закритої частини засідання Ради, але цей документ не був надісланий заявникам у встановлений строк. Крім того, на їхні запити Рада категорично відмовила у наданні його копії. Відповідно, навіть якщо можна було стверджувати, що цей протокол був еквівалентом «рішення» у розумінні закону про телерадіомовлення, Рада діяла всупереч вимогам відповідної норми, а рішення національних судів не містили жодних зауважень із цього приводу. Копія протоколу була надана заявникам лише на певному етапі судового розгляду. Таким чином, заявники не могли ознайомитися зі змістом протоколу засідання на момент оскарження відмови.

- Ба більше, дослідивши зміст протоколу, Суд погодився із заявниками, що протокол не міг вважатися належним чином обґрунтованим рішенням, яке демонструвало, що заявникам було відмовлено у видачі ліцензії після належної оцінки поданих пропозицій. Під час засідання кілька членів Ради дійсно висловили усні коментарі щодо окремих факторів, які, на їхню думку, надавали перевагу пропозиції Golden Prince LLC та відповідали деяким критеріям відбору, передбаченим законом (зокрема, технічним можливостям, наявності обладнання, кадровому потенціалу та концепції мовлення). Проте ці коментарі були надто загальними й обмежилися кількома короткими висловлюваннями, без наведення конкретних пояснень, чому саме вони вважали, що пропозиція Golden Prince LLC краще відповідає таким критеріям. Вони лише заявили, що це мало місце. Не було жодних посилань на будь-яку попередню комплексну оцінку за бальною системою щодо кожного критерію (якщо така оцінка взагалі проводилася). Також не було інформації щодо того, яка конкретна вага надавалася кожному з розглянутих критеріїв. Зокрема, не вбачалося, на яких конкретних стандартах або показниках ґрунтувалася оцінка технічних можливостей кожного учасника тендеру. Єдиною деталлю, згаданою в протоколі з цього приводу, було твердження представника Golden Prince LLC про те, що компанія придбала обладнання дуже високої якості. Те саме стосувалося і кадрового потенціалу, оскільки залишалося незрозумілим, які саме показники оцінювали (кількість персоналу, досвід чи інші фактори) і які бали було надано кожному учаснику. Таким чином, протокол засідання Ради не становив «належно обґрунтоване рішення», і його зміст не свідчив про проведення всебічної та об'єктивної оцінки.

- Наявність зазначених вище висновків було достатнім для визнання, що втручання у цій справі не відповідало вимогам законності, оскільки процедура, за якою ліцензійний орган

ухвалював рішення, що не було належним чином обґрунтованими, не забезпечувала належного захисту від свавільного втручання державного органу у фундаментальне право на свободу вираження поглядів.

- Водночас, враховуючи особливості цієї справи, Суд також дослідив інші обставини. Зокрема, на час подій членів Ради призначав безпосередньо Президент без публічних консультацій або процедур відбору, що суперечило рекомендаціям Ради Європи щодо прозорого, демократичного та незалежного призначення членів регуляторних органів.

- Крім того, розслідування Проекту з викриття організованої злочинності та корупції встановило, що С.В., один із членів Ради, була дружиною керівника одного із департаментів адміністрації Президента. Навіть залишаючи поза увагою серйозні питання щодо можливого надмірного впливу високопосадовця виконавчої влади на регуляторний орган у сфері телерадіомовлення, всі члени Ради одноголосно проголосували за надання ліцензії компанії, яка була зареєстрована родичем С.В. і чия заявка стосувалася радіостанції, директором якої був її син. Не було жодних ознак, що С.В. намагалася заявити самовідвід. Це становило очевидний конфлікт інтересів, який ніколи не був належним чином оприлюднений. Ба більше, після оголошення результатів Рада офіційно відмовила заявникам у наданні копії статутних і реєстраційних документів Golden Prince LLC, фактично приховавши інформацію, яка розкривала цей конфлікт інтересів. Суд розглядав таку ситуацію як серйозний підрив неупередженості Ради та свавілля всієї процедури, за якою Golden Prince LLC було надано ліцензію. Додатково виникали питання щодо сумісності власної підприємницької діяльності С.В. (окрім дозволеної наукової, педагогічної та творчої діяльності) та бізнес-інтереси її найближчих родичів (які, за повідомленнями, на час подій охоплювали низку компаній, зокрема у медіа-секторі). Ці питання не були належним чином розглянуті на національному рівні, а Уряд не надав конкретних коментарів щодо тверджень заявників з цього приводу.

- Таким чином, Суд дійшов висновку, що втручання у права заявників у цій справі не відповідало вимозі «згідно із законом» у розумінні Конвенції.

Отже, **мало місце порушення ст. 10 Конвенції.**

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, законність втручання у право на свободу вираження поглядів, процедура надання ліцензії на радіомовлення, обґрунтованість рішення регуляторного органу, конфлікт інтересів у процедурі надання ліцензії на радіомовлення.

7. Tox і Крішан проти Румунії (*Toth and Crişan v. Romania*) від 25.02.2025, заява № 45430/19

Заявники працювали поліцейськими. У 2016 році вони оштрафували С.Т. та її матір за порушення правил поведінки з побутовими відходами та неналежну поведінку щодо них. С.Т. оскаржила накладення штрафу. Національні суди встановили, що: 1) С.Т. викинула побутові відходи в недозволеному місці, однак не ображала поліцейських; 2) заявники поведилися неналежним чином щодо С.Т.

Того ж дня жінка опублікувала у групі в мережі Facebook допис із фотографією заявників у формі, в яких критикувала їхню поведінку та розповідала про обставини інциденту. Пост охопив певну аудиторію, отримав десятки коментарів та репости, у яких читачі критикували заявників та місцеву поліцію, а також висловлювали образи щодо них («покидьки», «шахраї», «ідіоти», «дурні», «селюки», «неосвічені», «божевільні» тощо). На питання під дописом С.Т. розкрила повне ім'я другого заявника. Водночас у відповідь на один із коментарів вона зазначила, що не мала наміру дискредитувати заявників.

Дисциплінарне та кримінальне провадження відносно заявників щодо вказаних подій було закрито за відсутністю доказів.

Заявники подали позов проти С.Т., вимагаючи відшкодування моральної шкоди та публікації вибачень з огляду на поширення інформації про них без їхньої згоди, їх дискредитацію, заподіяння шкоди їхній репутації та іміджу, а також провокування образливих коментарів і погроз з боку третіх осіб. Суди відхилили позов заявників, оскільки: у дописі С.Т. висловлювала думку про її взаємодію із заявниками та не перевищила при цьому меж свободи слова; вона не несла відповідальність за коментарі третіх осіб; заявники були публічними особами, а фотографія не зображувала їх у негідний або непристойний спосіб.

• ЄСПЛ нагадав, що для досягнення балансу між правом на повагу до приватного життя за ст. 8 Конвенції та правом на свободу вираження поглядів за ст. 10 Конвенції необхідно дотримуватися критеріїв, встановлених у його прецедентній практиці, а саме проаналізувати: внесок у дискусію, що становить суспільний інтерес; наскільки широковідомою (впізнаваною) є особа; попередню поведінку цієї особи; обставини, за яких було зроблено фотографію; а також зміст, форма та наслідки публікації (див. справу [Von Hannover v. Germany \(no. 2\)](#), Велика Палата, заяви № 40660/08 та 60641/08, 2012, рішення доступне у перекладі; [Hájovský v. Slovakia](#), заява № 7796/16, 2021).

• Проте у випадках, коли інформація була поширена в мережі Інтернет і викликала коментарі третіх осіб можуть бути важливими інші критерії, які також варто взяти до уваги. До них належать статус стверджуваного правопорушника, його конкретна відповідальність за коментарі третіх осіб, заходи, вжиті ним щодо цих коментарів, та можливість притягнення до відповідальності авторів цих коментарів (див. справу [Sanchez v. France](#), Велика Палата, заява № 45581/15, 2023).

• Суд дослідив обставини справи за відповідними критеріями:

(i) *Щодо внеску у дискусію, що становить суспільний інтерес*

Національні суди встановили, що допис С.Т. мав на меті довести до відома групи у мережі Facebook її позицію щодо питання, яке зрештою стосувалося належного функціонування держави, а саме про ймовірні зловживання та насильницькі дії заявників як поліцейських під час виконання своїх професійних обов'язків. Враховуючи, що як правоохоронці заявники постійно брали участь у публічних заходах і були зобов'язані служити та захищати, а їхня професія була пов'язана з довірою суспільства, громадськість мала право бути поінформованою про будь-яку можливу жорстоку поведінку з їхнього боку. Суд визнав, що застосування сили державними агентами, особливо коли це стосується звинувачень у жорстокості або неправомірній поведінці поліції, є по своїй суті питанням, що становить значний суспільний інтерес. Таким чином, на думку Суду, допис С.Т. становив суспільний інтерес, оскільки міг сприяти суспільно важливій дискусії щодо моральної та професійної доброчесності місцевих поліцейських і належного функціонування певних державних служб.

• (ii) *Щодо того, наскільки широковідомими (впізнаваними) були заявники*

Суд повторив, що хоча приватна особа, невідома широкому загалу, може вимагати особливого захисту свого права на приватне життя, це не стосується політичних або громадських діячів, щодо яких обмеження критичних коментарів є ширшими, оскільки вони неминуче і свідомо піддаються громадському контролю, і тому повинні виявляти більшу терпимість. Однак не можна сказати, що державні службовці свідомо піддають кожне своє слово і кожну свою дію такому ж пильному контролю, як політики, і тому повинні бути поставлені в рівні умови з останніми, коли йдеться про критику їхніх дій. Державні службовці повинні

користуватися довірою громадськості в умовах без надмірних збурень, щоб успішно виконувати свої завдання, і тому може виникнути необхідність захищати їх від образливих, неправомірних або дифамаційних нападів або безпідставних звинувачень під час виконання службових обов'язків. Водночас державні службовці, виконуючи службові обов'язки, підлягають більш широким обмеженням щодо прийнятної критики, ніж звичайні громадяни. Певна міра непоміркованості може входити в ці межі, особливо якщо вона є реакцією на дії державних службовців, які сприймаються як необґрунтовані або незаконні.

Відповідно до матеріалів справи не вбачалося, що заявники прагнули бути відомими і шукали суспільного визнання до або після публікації допису С.Т. Хоча, як виявилось, вони взаємодіяли з деякими членами групи в мережі Facebook через професійну діяльність (деякі читачі вказували, що також мали певний досвід спілкування із заявниками), національні суди не визнали це підставою для того, щоб вважати їх публічними або відомими в професійній сфері особами. Водночас інцидент стався під час виконання ними своїх обов'язків як публічних службовців. Відповідно, до них мали застосовуватися ширші межі допустимої критики, ніж до звичайних осіб. Суд погодився з таким висновком національних судів.

• (iii) *Щодо обставин, за яких було зроблено фотографію*

Суд зазначив, що хоча ст. 8 Конвенції не містить загального правила, яке вимагає, щоб поліцейські не були впізнаваними в публікаціях у пресі, можуть виникати обставини, за яких інтерес окремого поліцейського у захисті свого приватного життя має перевагу. Наприклад, це може бути у випадку, якщо публікація зображення поліцейського, якого можна впізнати, незалежно від наявності будь-яких проступків, може призвести до конкретних негативних наслідків у його або її приватному чи сімейному житті.

Національні суди дійшли висновку, що поширення фотографії та ім'я одного із поліцейських не могло вплинути на заявників, оскільки вони були публічними особами і фотографія не зображувала їх у негідному або непристойному вигляді. Хоча Суд не погодився з національними судами в тому, що заявники можуть вважатися публічними особами, він, утім, підтримав думку, що заявники не могли мати таких самих очікувань щодо приватного життя, як звичайні особи, в конкретних обставинах цієї справи. При цьому фотографія була зроблена на вулиці, коли заявники накладали штраф на С.Т., яка, до того ж, викликала інший підрозділ поліції, що, очевидно, привернуло певну увагу громадськості.

Водночас на фотографії заявники були зображені в поліцейській формі під час виконання своїх обов'язків. У матеріалах справи були відсутні докази, які свідчили б про те, що це було зроблено таємно, з використанням незаконних засобів або хитрощів, або ж із використанням переваги будь-якого вразливого становища. Таким чином, Суд погодився з національними судами, що заявники мали усвідомлювати публічний контекст, в якому відбувалася взаємодія з С.Т. і не могли виключати можливість того, що їх можуть сфотографувати, з огляду на їхній статус та поведінку. Крім того, фотографія не представляла заявників у негативному світлі і не могла шкодити їхній репутації. Використання зображення слугувало лише для підкріплення змісту коментарів С.Т., що стосувалися питання суспільного інтересу, та для ілюстрації правдивості зазначеної інформації. У цьому контексті, оскільки спосіб отримання фотографії не викликав жодних питань із погляду ст. 8 Конвенції, саме собою повідомлення імені другого заявника поруч із фотографією, без будь-яких негативних конотацій, пов'язаних із ним, та/або спотворення фотографії не могло вважатися особливо істотним втручанням у право на повагу до приватного життя.

• (iv) *Щодо змісту, форми та наслідків публікації*

Суд погодився з оцінкою обставин, яку надали національні суди, у цьому контексті. По-перше, він зазначив, що допис стосувався виключно професійної діяльності та поведінки заявників у публічному контексті, без згадки будь-яких подробиць їхнього приватного життя. По-друге, допис не містив жодних особистих образ чи зневажливих зауважень або безпідставних тверджень, незалежно від того, чи можна вважати коментарі С.Т. оціночними судженнями чи констатацією фактів. Незважаючи на те, що деякі заяви містили твердження про незаконні дії заявників і С.Т. могла передбачити можливу реакцію громадськості на них, не було надано жодних доказів того, що вона не діяла добросовісно при оприлюдненні допису або прагнула лише безпідставно розбурхати емоції громадськості та представити заявників у негативному світлі. По-третє, С.Т. та її мати використали наявні кримінальні й адміністративні засоби для оскарження поведінки заявників до компетентних органів. По-четверте, ім'я другого заявника було розкрито лише після прямого запитання в одному з коментарів, а сама С.Т., як видавалось, намагалася дистанціюватися від образливих висловлювань третіх осіб, заперечуючи намір дискредитувати кого-небудь своїм дописом.

Той факт, що форма і манера, в якій було написано допис, а також деякі вирази, були провокативними

і могли привернути увагу громадськості, сам собою не міг бути підставою для порушення питання відповідно до судової практики Суду. Він зазначив, що особи, які реагують на те, що сприймається як необґрунтована або незаконна поведінка з боку державних службовців, мають право вдаватися до певної гіперболізації або навіть провокації, інакше кажучи, робити дещо непомірковані заяви.

Що стосується наслідків публікації, хоча допис було поширено на загальнодоступній онлайн-платформі без будь-яких очевидних обмежень, він привернув дуже мало уваги громадськості та не викликав значної реакції. Незважаючи на твердження заявників про значне охоплення допису, на думку Суду, його прокоментували та «вподобали» дуже мало людей. Крім того, на час подій С.Т. була приватною особою. Вона не поширювала свій допис під час виборчої кампанії або в будь-якій напруженій політичній чи соціальній обстановці, не була журналісткою, політиком, відомим блогером чи популярним користувачем соціальних мереж, не кажучи вже про те, що вона не була публічною чи впливовою особою, що могло б привернути додаткову увагу громадськості до її коментарів, а отже, посилити потенційний вплив її висловлювань. Загалом потенційна аудиторія посту була обмеженою, а видимість і вплив допису з часом зменшувалися. Хоч деякі коментарі третіх осіб були образливими, були відсутні докази, що С.Т. заохочувала їх або мала можливість контролювати зміст цих повідомлень у групі в мережі Facebook (не було доведено, що вона була адміністратором групи). Крім того, образливі коментарі третіх осіб були не менш ніж вульгарними образами (хоч і належали до низького стилістичного регістру), що є поширеним явищем у комунікації на онлайн-платформах, і ця

обставина зменшувала значення, яке можна було їм надати. Вони радше сприймалися як емоційні припущення, а не як твердження фактів, які не варто було сприймати серйозно. При цьому поліцейські не намагалися притягнути авторів коментарів до відповідальності. Покладення відповідальності лише на С.Т. як за свій допис, так і за висловлювання третіх осіб могло б мати стримувальний ефект для свободи вираження поглядів в інтернеті, особливо для приватних осіб, які добросовісно порушують питання суспільного інтересу.

Наостанок, Суд не вбачав реального негативного впливу публікації С.Т. на приватне чи професійне життя заявників, оскільки всі провадження проти них були закриті, а допис навіть викликав деякі позитивні коментарі щодо виконання ними своїх обов'язків. Навіть якщо певний дискомфорт був у зв'язку із запитаннями родичів та знайомих щодо поведінки заявників, Суд мав серйозні сумніви, що такі наслідки були настільки серйозними, щоб переважати суспільний інтерес у поширеній інформації.

З огляду на вказане Суд вважав, що національні суди належним чином здійснили балансування конкуруючих прав відповідно до критеріїв, встановлених у його прецедентній практиці, та виконали позитивні зобов'язання щодо захисту права заявників на повагу до їхнього приватного життя.

Отже, **порушення ст. 8 Конвенції не було.**

Ключові слова: публікація фотографії та імен поліцейських у соціальній мережі, право на свободу вираження поглядів, публікація інформації про поведінку державних службовців, баланс між конкуруючими інтересам.

8. Салай проти Словаччини (*Salay v. Slovakia*) від 27.02.2025, заява № 29359/22

Заявник походить із ромської громади. У серпні 2004 року він пройшов тестування на визначення шкільної зрілості. На підставі результатів цього тесту його не зарахували до першого класу, а відправили до так званого «нульового класу», невід'ємної форми навчання початкової школи, призначеної для дітей, які не мали необхідного рівня академічної підготовки, походили з незаможних сімей і, з огляду на соціальні або мовні аспекти їхнього походження, не могли опанувати навчальну програму першого класу загальноосвітньої школи за один навчальний рік. Відтак, починаючи з нульового класу, заявник почав відвідувати школу, яка мала як загальноосвітні класи, так і спеціальні

класи. Спеціальні класи були призначені для дітей із особливими освітніми потребами, однаковим типом інвалідності чи однаковим рівнем інтелектуального розвитку та мали навчальну програму, адаптовану до таких потреб. Фактично переважна більшість учнів у таких класах були роми.

У зв'язку із труднощами в навчанні в першому класі за ініціативи школи щодо заявника було проведено кілька тестувань. Відповідно до висновків його інтелектуальні здібності були подібними до здібностей особи з легкою розумовою відсталістю, через це його було рекомендовано перевести до спеціального класу. Таким чином, з другого класу

заявник відвідував спеціальні класи, в яких всі учні були ромами. Пізніше, коли після чергового тестування було визнано, що він може навчатися в загальноосвітніх класах, однак за індивідуальною програмою, його все одно залишили у спеціальному класі. Заявник отримав базову освіту, проте не завершив навчання в коледжі.

Заявник стверджував, що як особа ромського походження, він став жертвою ситуації, в якій непропорційно велика кількість учнів ромського походження була зарахована до спеціальних класів під час його навчання в школі, і таке навчання забезпечило йому нижчий рівень освіти, ніж загальноосвітня освіта. Національні суди відхилили позови заявника у цьому контексті.

- ЄСПЛ зазначив, що принципи Конвенції щодо стверджуваної дискримінації учнів-ромів у здійсненні права на освіту були викладені у справі *D.H. and Others v. the Czech Republic* (Велика Палата, заява № 57325/00, 2007, рішення доступне у перекладі) та справі *Oršuš and Others v. Croatia* (Велика Палата, заява № 15766/03, 2010, рішення доступне у перекладі), а також у справах *Horváth and Kiss v. Hungary* (заява № 11146/11, 2013) та *Lavida and Others v. Greece* (заява № 7973/10, 2013).

- Проблеми зарахування учнів-ромів до спеціальних класів та здобуття ними освіти нижчого рівня, про які стверджував заявник, підкріплювалася також висновками Ради Європи та органів Організації Об'єднаних Націй, а також Уповноваженого з прав людини Словаччини. Останній констатував, що спеціальна освіта в Словаччині має нижчий стандарт освіти порівняно із загальною освітою, а учні ромського походження в ній становлять стійку, значну та систематичну більшість. Крім того, нещодавно національний суд визнав факт диспропорційного представництва ромських дітей серед тих, кому було діагностовано легку розумову відсталість.

- Згідно зі звітом Комісара Ради Європи з прав людини у 2008–2009 роках 86 % учнів спеціальних класів у загальноосвітніх школах становили роми. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ECRI) у 2008 та 2014 роках також зафіксувала, що ромські учні у 28 разів частіше, ніж інші, потрапляли до спеціальних шкіл, а близько 30 % усіх ромських дітей навчалися саме в таких школах. У деяких регіонах ще у 2001 році частка ромів у спеціалізованих закладах сягала 80 %. За даними 2012/2013 навчального року 88 % першокласників у системі спеціальної освіти були роми. У 2019 році Уповноважений з прав людини Словаччини встановив, що 63 % учнів спеціальних класів були ромами, а 16,1 % ромських дітей здобували спеціальну освіту через діагностовану

легку розумову відсталість. Суд підкреслив, що наведені дані слід співвідносити з національною статистикою: лише 3,2 % дітей загалом навчалися у системі спеціальної освіти, тоді як роми становили 12,3 % усіх учнів початкової школи.

Суд зазначив, що хоча офіційних статистичних даних щодо ромських дітей у спеціальних закладах бракувало, наявні звіти містили узгоджені цифри, які не оскаржувалися, а альтернативних даних не було представлено. Вирішальним критерієм для зарахування до спеціальних класів була оцінка наявності у дитини легкої розумової відсталості. Причому тести, які проводилися (за винятком використання тесту RR), були однаковими для всього населення. За таких обставин Суд визнав наявність домінуючої тенденції загальної політики або заходів, які мають непропорційно шкідливий вплив на ромів, особливо вразливу групу, що підтверджувалося позицією національних органів влади, які вживали або забезпечували коригувальні заходи у цьому зв'язку. Таким чином, існував *prima facie* випадок непрямої дискримінації і тягар доведення щодо відсутності впливу такої ситуації на заявника покладалася на Уряд.

- Проаналізувавши обставини та матеріали справи, Суд дійшов висновку, що зарахування заявника до системи спеціальної освіти було непропорційним.

- По-перше, не було жодних ознак на системному чи індивідуальному рівні, що проблеми з неналежною поведінкою заявника, про яку стверджували національні органи влади, фактично призвели до його зарахування до спеціальних класів. Аналогічно, не було підтверджено, що мовні питання відіграли будь-яку значну роль у цьому також.

- По-друге, здібності заявника були встановлені на основі тестів, які були проведені у 2006, 2009, 2011 роках. При цьому національні органи загалом визнавали, що діагностичні методи, які використовувалися для визначення інтелектуальних здібностей дитини на відповідний момент, були недосконалими.

Суд вже констатував у своїй практиці, що неналежне розміщення дітей ромів до спеціальних шкіл має довгу історію в Європі, і постановив, що держава мала позитивне зобов'язання уникнути продовження минулої дискримінації або дискримінаційних практик, замаскованих під нібито нейтральні практики, і продемонструвати, що застосування відповідних тестів дають змогу справедливо та об'єктивно визначити академічні та інтелектуальні здібності особи.

- У цій справі існував консенсус щодо того, що діагностика легкої розумової відсталості у

маленьких дітей є складним процесом. Однак діагностичний процес не включав таких точних даних, як IQ.

- Уряд стверджував, що тести, які використовувалися до первинного зарахування заявника до спеціального класу, та повторні тести були адаптовані до особливостей учнів-ромів і підходящими для цієї конкретної ситуації. Проте відповідно до заяви Інституту дитячої психології та патопсихології, копію якої подав сам же Уряд, не існувало спеціальних тестів, розроблених для учнів із соціально незахищених верств населення, а були лише тести, більш або менш придатні для них. Хоча жоден із тестів не міг фактично діагностувати легку розумову відсталість, хороші результати в цих тестах могли виключити таку інвалідність. У разі поганих результатів діагноз мав бути встановлений психологом з урахуванням результатів тесту та іншої інформації про дитину.

- Суд встановив, що обстеження заявника поєднували психологічні та спеціально-освітні тести, серед яких був RR-тест, розроблений для того, щоб відрізнити розумову інвалідність від соціально-економічних чинників. Проте цей тест призначався не для встановлення легкої інвалідності, а лише для її виключення. Вирішальним у діагнозі став WISC III, універсальний тест, який не враховував специфіку ромських дітей.

- Більшість обстежень заявника дійсно підтверджували легку розумову відсталість, за винятком обстеження 2011 року в Інституті дитячої психології та патопсихології, яке показало нормальний розвиток. Однак замість того, щоб визнати результат обстеження в Інституті остаточним, національні органи провели повторне обстеження у 2011 році та зарахували його до спеціального класу.

- Водночас, згідно з висновками Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ECRI), у 2009 році до 50 % ромських дітей були зараховані до спеціальної системи освіти помилково, і приблизно 10 % з них могли перевести до загальноосвітніх шкіл негайно. За цих обставин Суд дійшов висновку, що як мінімум існував ризик культурної упередженості тестів.

- Відповідно до звітів Уповноваженого з прав людини Словаччини зарахування дитини до спеціального класу було *de facto* незворотним. Дійсно, в школі, де навчався заявник, жодна дитина не змогла перейти із системи спеціальної освіти до загальноосвітньої.

- Суд відзначив, що проблемою системи спеціальної освіти Словаччини на час подій було те, що учнів постійно зараховували до спеціальних класів без систематичного моніторингу змін (повторного тестування) для вирішення питання щодо переведення до загальноосвітніх класів. У випадку заявника повторні обстеження проводилися лише за ініціативою батьків і були епізодичними. Навіть після висновку Інституту у 2011 році про те, що заявник міг навчатися у звичайному класі за індивідуальною програмою, його все одно залишили у спеціальному класі, фактично підтвердивши незворотний характер зарахування до такої системи освіти.

- Хоча національні суди визнали існування проблем із забезпеченням права на освіту ромів у Словаччині, вони не врахували її при розгляді справи заявника, зокрема, у частині розподілу тягара доказування. Крім того, вони не розглянули аргумент про те, що згода батьків на зарахування до спеціального класу не мала ознак, які б вказували на її поінформованість.

- Суд дійшов висновку, що навчання заявника у спеціальному класі не супроводжувалося належними гарантіями, які забезпечували б, що держава, у межах своєї свободи розсуду у сфері освіти, враховувала особливі потреби учнів-ромів як представників соціально незахищеної групи. Зарахування заявника до класу для дітей із легкою розумовою відсталістю, де навчальна програма була менш складною, ніж у загальноосвітніх класах, призвело до того, що заявник отримав освіту, яка не надавала необхідних гарантій в контексті позитивних обов'язків держави щодо подолання історичної расової сегрегації у спеціальній освіті. Таким чином, було встановлено, що національне законодавство на час подій мало непропорційно шкідливий вплив на ромську громаду, а держава в ситуації, коли мав місце *prima facie* випадок дискримінації, не довела наявності належних гарантій для запобігання помилковим діагнозам і неналежному зарахуванню ромських учнів.

- За таких обставин Суд вважав, що заявник очевидно зазнав дискримінаційного ставлення.

Отже, мало місце порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції.

Ключові слова: дискримінація за расовою або етнічною ознакою, непряма дискримінація щодо ромів у сфері освіти, порушення принципу пропорційності під час зарахуванням учнів-ромів до школи, культурна упередженість.

9. К.М. проти Північної Македонії (*K.M. v. North Macedonia*) від 04.03.2025, заява № 59144/16

У 2013 році сестра заявниці подала до Міністерства внутрішніх справ заяву щодо сексуального насильства Г.К., якому на час подій було 39 років, щодо неповнолітньої. Вона стверджувала, що Г.К., працівник телекомунікаційної компанії, прийшов до їхнього будинку, щоб відновити інтернет-з'єднання. Коли він залишився наодинці із заявницею, якій на час подій було 14 років, він зробив коментар щодо її зовнішності та розміру грудей та здійснив небажані дотики до неї. Заявниця намагалася віддалитися і зрештою пішла з кімнати. Пізніше того ж дня, як стверджувалося, Г.К. доторкнувся також до сестри заявниці неналежним чином.

Під час розгляду скарги були допитані заявниця, мати та сестра заявниці, а також Г.К., який заперечував звинувачення. Врешті-решт, прокурор відмовив у порушенні кримінальної справи, адже ст. 186 Кримінального кодексу («Згвалтування») передбачає відповідальність за «інші сексуальні дії» за умови застосування сили чи погроз. Оскільки в цьому випадку таких ознак не було, дії Г.К. були кваліфіковані не як злочин, що підлягає публічному переслідуванню, а як образа за ч. 1 ст. 173 Кримінального кодексу, яка переслідується в порядку приватного обвинувачення. Заявниця подала цивільний позов, вимагаючи визнання Г.К. відповідальним за образу та шкоду, заподіяну її честі та репутації, та виплату компенсації. Однак суди відхилили позов, оскільки відповідно до Закону про цивільну відповідальність за шкоду та наклеп особа може бути притягнута до відповідальності за висловлену думку, але не за конкретні дії як ті, що описувались заявницею. Крім того, вона могла порушити кримінальну справу в порядку приватного обвинувачення.

- ЄСПЛ нагадав, що за ст. 8 Конвенції в контексті захисту фізичної та психологічної недоторканності особи від посягань інших осіб, позитивні зобов'язання державних органів можуть включати обов'язок підтримувати та застосовувати на практиці належну правову базу, яка забезпечує захист від актів насильства з боку приватних осіб. У зв'язку із цим позитивні зобов'язання держав-членів за ст. 3 та ст. 8 Конвенції вимагають криміналізації та ефективного переслідування будь-яких сексуальних дій без згоди.

- Що стосується таких серйозних діянь, як згвалтування та інші форми сексуального насильства над дітьми, зокрема сексуальне посягання, коли йдеться про фундаментальні цінності та істотні аспекти приватного життя, держави-члени повинні забезпечити наявність у кримінальному законодавстві положень для

ефективного покарання за сексуальне насильство над дітьми та їх застосування на практиці через ефективне розслідування та переслідування. Позитивне зобов'язання держави за ст. 3 і ст. 8 Конвенції щодо захисту фізичної недоторканності особи може також поширюватися на питання, пов'язані з ефективністю кримінального розслідування та можливістю отримання відшкодування та компенсації, хоча не існує абсолютного права на притягнення до відповідальності або засудження конкретної особи, якщо не було навмисних упущень у спробах притягнути до відповідальності винних у вчиненні кримінальних правопорушень. Водночас зобов'язання, які бере на себе держава за ст. 3 і ст. 8 Конвенції у справах про ймовірне сексуальне насильство над дітьми, вимагають дотримання принципу найкращих інтересів дитини. Право на людську гідність і психологічну недоторканність потребує особливої уваги у випадках, коли жертвою насильства є дитина.

- У цій справі дії, які, як стверджувалося, вчинив Г.К. щодо заявниці, яка на момент події була неповнолітньою, включали небажаний фізичний контакт сексуального характеру (дотики до грудей, плечей і ноги) у поєднанні з висловлюваннями сексуального підтексту. Ці дії, безсумнівно, стосувалися інтимних аспектів приватного життя заявниці. Вбачалося, що після оскаржуваного випадку заявниця отримала медичну допомогу і страждала від страху та психологічного стресу (заявниця та її сестра відвідували психіатра). Тому Суд вважав, що серйозність зазначених дій вимагала кримінально-правової реакції. До того ж ЮНІСЕФ у документі «Статистичний огляд насильства щодо підлітків-дівчат» (Нью-Йорк, 2014) підкреслювалася підвищена вразливість підлітків до сексуальної віктимізації.

- Відповідно до ст. 36 Стамбульської конвенції будь-який навмисний сексуальний акт, вчинений щодо іншої особи без її згоди, є «сексуальним насильством» і повинен бути криміналізований. На момент подій Стамбульська конвенція не набрала чинності стосовно держави-відповідача, але ще в 2005 році Комітет міністрів Ради Європи рекомендував державам-членам криміналізувати такі дії, і до 2010 року більшість із них це зробили.

- Однак відповідно до національного кримінально-правового регулювання, яке застосовувалося на момент вчинення діяння, каралися «інші сексуальні дії», які не є згвалтуванням, виключно у разі, якщо вони були вчинені з застосуванням сили або погроз. Також були криміналізовані «інші

сексуальні дії» щодо неповнолітніх, але лише якщо вони були молодші 14 років. За таких обставин Суд не міг не дійти висновку, що відповідне кримінальне законодавство не надавало жодного захисту від сексуальних дій без згоди, вчинених без застосування сили або погроз до особи, яка досягла 14 років, як це було у випадку заявниці. Це узгоджувалося з висновком прокурора у справі про те, що стверджувані дії Г.К. відносно заявниці не підпадали під жодне інше кримінальне правопорушення, переслідуване у порядку публічного обвинувачення, а Уряд не стверджував, що вони підпадали під будь-яке кримінальне правопорушення, яке підлягало переслідуванню в приватному порядку. Таким чином, національне кримінальне законодавство, чинне на час подій, не забезпечувало необхідного захисту прав заявниці відповідно до ст. 8 Конвенції. Суд вважав, що відсутність ефективної кримінально-правової реакції на стверджуване сексуальне насильство, що призвело до відхилення кримінальної скарги заявниці, не відповідало вимозі належного дотримання найкращих інтересів дитини.

• Що стосується цивільно-правової бази, Суд зазначив: по-перше, національні цивільні суди відхилили позов заявниці, оскільки дійшли висновку, що дії, які ймовірно вчинив Г.К., не становили образу в розумінні ст. 6 Закону про цивільну відповідальність за шкоду та наклеп. Отже, цивільно-правовий засіб захисту відповідно до цього Закону, як його тлумачили суди у справі заявниці, не забезпечив їй захисту від оскаржуваних дій. По-друге, у своїх рішеннях національні суди посилалися на ст. 191 Закону

про відповідальність, яка надавала жертві кримінального правопорушення проти її сексуальної свободи, вчиненого через шахрайство, примус, зловживання відносинами підпорядкування або залежності, право вимагати компенсації. Однак, оскільки Г.К. не був засуджений за таке кримінальне правопорушення, вбачалося, що відповідна норма не була застосовна до фактів справи заявниці. По-третє, Уряд зазначав, що цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення особистого права відповідно до інших положень Закону про відповідальність (ст. 9-а та ст. 189), міг би забезпечити заявниці захист у цивільному порядку. Проте Уряд не навів жодних прикладів національної судової практики, які б підтверджували таку можливість. Крім того, національні суди не посилалися на такі положення у своїх рішеннях, а апеляційний суд у своєму рішенні зазначив, що не існує законодавчих положень, які б охоплювали позов заявниці. Таким чином, цивільний позов заявниці про захист особистих прав не мав жодних шансів на успіх. Відповідно, національні цивільно-правові положення, як вони застосовувалися на практиці національними судами, не забезпечили заявниці необхідного захисту від сексуального насильства.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції**.

Ключові слова: криміналізація сексуальних дій без згоди особи, сексуальні дії, які не є зґвалтуванням, відносно підлітків, позитивне зобов'язання держави забезпечувати належне законодавство, забезпечення найкращих інтересів дитини.

10. Т.А. проти Швейцарії (*T.A. v. Switzerland*) від 06.03.2025, заява № 13437/22

Заявниця народилася в Ефіопії, з 1995 року проживає в Швейцарії та має громадянство Швейцарії. Разом із колишнім чоловіком вона всиновила сина Р., якого вони привезли з Ефіопії. Загалом заявниця регулярно проводить час в Ефіопії, де вона має родинні зв'язки.

Як стверджувалося, у 2016 році вона знайшла новонародженого хлопчика в одному із населених пунктів Ефіопії (відповідно до тверджень Уряду дитину знайшли місцеві жителі, після чого дитину передали заявниці під опіку через поліцію та суд). Досить швидко вона отримала рішення місцевого суду про усиновлення. Однак загалом процедура в Ефіопії супроводжувалася численними порушеннями: 1) заявниця повідомила про дитину лише через кілька днів після знаходження;

2) угоду про усиновлення підписав місцевий адміністративний орган замість законного представника, зокрема, дитячого будинку; 3) не було дотримано обов'язкового двомісячного періоду для пошуку біологічних батьків чи родичів дитини, перш ніж визнати її покинутою; 4) поліція склала формальний звіт, але не провела необхідного розслідування щодо обставин, за яких дитину було покинуто і згодом знайдено; 5) суд затвердив усиновлення того ж дня, коли отримав угоду, без детальної оцінки умов і ситуації заявниці; 6) оскільки заявницю вважали ефіопкою справу помилково розглядали як «внутрішнє» усиновлення, а не міжнародне.

Швейцарські органи відмовили заявниці в усиновленні дитини з іншої країни з огляду на

вказані порушення, різницю у віці між дитиною та заявницею, що була більшою за встановлену межу (понад 49 років), слабе здоров'я та фінансову залежність від соціальної допомоги. Попри це, у 2017 році вона привезла дитину до Швейцарії через Францію без дозволу, за що на неї було накладено штраф.

Спершу органи опіки дозволили залишити дитину з огляду на вже встановлений тісний зв'язок, а суд першої інстанції все ж схвалив усиновлення. Однак суди вищих інстанцій відмовили, вказавши на невідповідність процедури усиновлення в Ефіопії швейцарському законодавству, обхід передбачених процедур і відсутність гарантій найкращих інтересів дитини.

Зрештою, дитина отримала постійний вид на проживання у Швейцарії, а заявниця стала її офіційним опікуном.

- ЄСПЛ дійшов висновку, що критерії застосовності поняття «сімейного життя» відповідно до ст. 8 Конвенції у конкретних аспектах цієї справи були дотримані. Зокрема, Суд взяв до уваги тривалість безперервних відносин між заявницею та дитиною, Е., характер зв'язків, які вже сформувалися, та тісні емоційні стосунки між ними. Такі зв'язки додатково були зміцнені тим, що національні органи встановили за заявницею опіку та піклування щодо дитини, що не оскаржувалось Урядом.

- З огляду на вказане Суд вважав, що відмова у наданні дозволу на усиновлення становила втручання в право заявниці на повагу до сімейного життя. Таке втручання було законним і мало легітимну мету – запобігання заворушенням чи злочину та захисту прав і свобод інших осіб.

- Що стосується необхідності в демократичному суспільстві, Суд, по-перше, вказав на незастосовність справи [Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg](#) (заява 76240/01, 2007), на яку посилалася заявниця. У вказаній справі не йшлося про заборону на усиновлення з Перу, не було виявлено процедурних порушень у процесі усиновлення. Крім того, на відміну від національних судів Швейцарії у справі заявниці, національні суди

Люксембургу не відповіли на основні аргументи заявника за ст. 8 Конвенції.

- По-друге, не видавалося, що відносини заявниці з Е. були розірвані внаслідок рішень національних судів про відмову в усиновленні.

- По-третє, заявниці було надано законне право опіки над Е., і він мав право подати заяву на набуття швейцарського громадянства після досягнення дванадцятирічного віку. Не вбачалося, що заявниця зіштовхувалась з якимись особливими перешкодами або практичними труднощами у реалізації права на сімейне життя з дитиною. У будь-якому разі побоювання заявниці щодо можливих труднощів Е. у разі її смерті або переїзду до Ефіопії, на думку Суду, були безпідставними і ґрунтувалися лише на припущеннях.

- Крім того, Федеральний Верховний Суд, посилаючись на ст. 8 Конвенції, оцінив фінансове становище заявниці, стан її здоров'я та відмову органів влади у задоволенні її заяви про усиновлення та дійшов висновку, що її обставини не відповідають законодавчим вимогам щодо усиновлення. Відмова в усиновленні не призвела до примусової розлуки, і заявниця з дитиною могли жити разом або в Ефіопії, або в Швейцарії. При цьому незаконне перевезення дитини до Швейцарії, в обхід законної процедури, не могло бути виправдане під приводом забезпечення найкращих інтересів дитини. Таким чином, Федеральний Верховний Суд вважав, що над правом заявниці на повагу до сімейного життя, у тій мірі, у якій воно було порушене, переважали суспільні інтереси, про які йшлося. ЄСПЛ погодився з такими висновками. Відповідно, підстави відмови в усиновленні були релевантними та достатніми для цілей п. 2 ст. 8 Конвенції, а висновки швейцарських судів забезпечили справедливий баланс між інтересами заявниці та інтересами держави.

Отже, **порушення ст. 8 Конвенції не було.**

Ключові слова: відмова в усиновленні, протиправне ввезення іноземної дитини до країни, принцип пропорційності, баланс конкуруючих інтересів, найкращі інтереси дитини.

11. Горше проти Словенії (*Gorše v. Slovenia*) від 06.03.2025, заява № 47186/21

Заявник, юрист і арбітражний керуючий, був затриманий у 2013 році та обвинувачений у шахрайстві, зловживанні службовим становищем і відмиванні грошей. Двоє співобвинувачених заявника, П.К. та С.С., уклали угоду про визнання винуватості з прокуратурою, визнавши свою

провину у сприянні зловживанню службовим становищем і вчиненні злочину легалізації доходів, отриманих у злочинний спосіб (відмивання грошей). Суд прийняв визнання вини та ухвалив обвинувальні вирoki.

У своїй справі заявник не визнав своєї вини та подав клопотання про відвід судді Дж.К., стверджуючи про його упередженість у зв'язку з прийняттям угод про винуватість співобвинувачених, оскільки це означало, що заявник вважався головним виконавцем злочинів ще до того як постав перед судом. Клопотання про відвід було відхилено. Подальші скарги до вищих судів із цього питання були безрезультатними.

У підсумку заявника було визнано винним у відмиванні грошей і зловживанні службовим становищем і засуджено до позбавлення волі та штрафу.

- По-перше, ЄСПЛ нагадав, що загальні принципи безсторонності, включаючи ті, що стосуються безсторонності в контексті участі судді в ухваленні попередніх рішень із того самого питання, були викладені в рішенні у справі *Meng v. Germany* (заява № 1128/17, 2021). Проте застосовуючи суб'єктивний критерій, Суд послідовно дотримується позиції, що презумпція суб'єктивної безсторонності судді діє доти, доки не буде доведено протилежне.

- Щодо об'єктивного критерію, Суд вказав на принципи, які мали найбільше значення для цієї справи, зокрема:

1. Сам факт того, що суддя, який розглядає справу, раніше ухвалював рішення щодо того самого правопорушення, не може сам собою виправдовувати побоювання щодо його безсторонності. Так само, сам факт того, що суддя вже ухвалював рішення щодо подібних, але не пов'язаних між собою кримінальних звинувачень або вже судив співобвинуваченого в окремому кримінальному провадженні, сам собою не є достатнім для того, щоб поставити під сумнів безсторонність цього судді під час розгляду наступної справи.

2. Питання щодо безсторонності судді виникає, якщо раніше ухвалене рішення вже містить детальну оцінку ролі особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, скоєного кількома особами, але ще не була засуджена, і, зокрема, якщо раніше ухвалене рішення містить конкретну кваліфікацію участі заявника у злочині або чітке визначення того, що особа, яка ще не була засуджена, відповідає всім критеріям, необхідним для визнання її винною у вчиненні кримінального правопорушення. З огляду на обставини конкретної справи це може бути розцінено як передчасний висновок щодо вини особи, яка постає перед судом у подальшому провадженні, а отже, спричинити об'єктивно обґрунтовані сумніви, що національний суд заздалегідь сформував думку щодо суті її захисту на початку судового розгляду справи.

- Суд укотре наголосив, що презумпція невинуватості є одним з елементів справедливого кримінального судочинства, а п. 2 ст. 6 Конвенції забороняє суду передчасно висловлювати думку про те, що особа, «звинувачена у вчиненні кримінального правопорушення», є винною доти, доки її вина не буде доведена відповідно до закону.

Водночас Суд повторив, що необхідно проводити принципове розмежування між заявою про те, що особа лише підозрюється у вчиненні злочину, та чітким твердженням, за відсутності остаточного вироку, про те, що вона вчинила відповідний злочин. У зв'язку із цим надзвичайно важливе значення має використання відповідних формулювань. Питання про те, чи порушує заява державного посадовця принцип презумпції невинуватості, має вирішуватися з урахуванням конкретних обставин, за яких вона була зроблена. З огляду на характер і контекст конкретного провадження, навіть використання деяких невдалих формулювань може бути невіршальним. У складних кримінальних провадженнях, де беруть участь кілька осіб, яких не можна судити разом, посилення суду першої інстанції на участь третіх осіб, що можуть бути судимі окремо, може бути неминучим під час оцінюється вина тих, хто перебуває під судом. Кримінальні суди зобов'язані встановити факти справи, що мають значення для оцінки юридичної відповідальності обвинуваченого якомога точніше і чіткіше, і вони не можуть представляти встановлені факти як прості твердження або підозри. Це також стосується фактів, пов'язаних із залученням третіх осіб. Однак, якщо такі факти мають бути представлені, суди повинні уникати надання більшої інформації, ніж це необхідно для оцінки юридичної відповідальності осіб, які є обвинуваченими в поточному судовому процесі.

- Щодо обставин цієї справи Суд зазначив, що колегія суддів, яка ухвалила вирок щодо заявника, складалася з двох присяжних і професійного судді Дж.Г. Як професійний суддя, Дж.Г. повинен вважатися краще навченим і, з огляду на його досвід, здатним утриматися від обговорень та висновків у попередніх провадженнях проти П.К. та С.С. При цьому, вивчивши надані матеріали, Суд вважав, що були відсутні підстави вважати ніби суддя Дж.Г. діяв із будь-якою особистою упередженістю у провадженні проти заявника. Отже, діяла презумпція особистої неупередженості судді (суб'єктивний критерій).

- Під час судового розгляду проти заявника суддівська колегія допитала свідків, експертів та вивчила документальні докази, а у своєму рішенні про засудження заявника повинна була дійти власних висновків щодо фактів і права на основі досліджених доказів.

• Суд вважав, що саме держави, зокрема національні законодавчі органи, мають визначати процедуру розгляду справ співобвинувачених, але обраний підхід у будь-якому разі повинен відповідати вимогам Конвенції. У Словенії, як правило, існує єдина процедура для справ, в яких обвинувачені звинувачуються у різних формах участі в одному і тому ж злочині. Якщо є кілька співобвинувачених, попереднє слухання може проводитися з кожним обвинуваченим окремо. На попередньому слуханні обвинуваченому пропонують висловити свою позицію щодо обвинувачення, і, за наявності, розглядають угоду про визнання винуватості. Угода про визнання винуватості або визнання вини, якщо він їх приймає, тягнуть за собою ухвалення обвинувального вироку за скоєння злочину. Якщо лише частина співобвинувачених, яким інкримінується участь у вчиненні кримінального правопорушення, укладає угоду про визнання винуватості, суддя затверджує її постановленням вироку щодо цих осіб. За національним законодавством він не позбавлений можливості головувати у складі суду, який розглядає справу щодо інших співобвинувачених, обвинувачених у тому самому злочині.

• У цій справі з огляду на характер злочинів, у яких звинувачувалися П.К. та С.С., посилання на третіх осіб та на роль, яку ймовірно відіграв заявник, могло бути неминучим при викладі фактичних обставин їхньої справи. При цьому у рішеннях, якими було затверджено угоди про визнання винуватості П.К. та С.С., містився детальний опис фактів їхніх злочинів, зокрема і роль заявника в них, а також опис фактів злочинної поведінки, яка йому приписувалася. Хоча ці рішення не містили окремого висновку про вину заявника, у їх резолютивній частині зазначалося, що П.К. та С.С. умисно допомагали йому у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного зі зловживанням службовим становищем. Також зазначалося, що вони, разом із деякими іншими особами, розпоряджалися фінансовими активами, про які знали, що ті були набуті через кримінальні правопорушення, «виконавцем» яких був заявник. Отже, судова колегія фактично дала правову оцінку діям заявника ще до того, як він постав перед судом.

• Суд вважав особливо важливим зазначити, що вказані вирок не лише містили фактичний опис стверджуваної ролі заявника, а й прямо називали його, зокрема й резолютивній частині, особою, яка вчинила кримінальне правопорушення – зловживання службовим становищем, тоді як на той момент це було тільки кримінальним обвинуваченням стосовно нього. Посилання на те, що він був «виконавцем» цього правопорушення,

не залишало сумнівів, що мав на увазі національний суд. Було вказано повне ім'я заявника, а посилання на нього не були сформульовані таким чином, щоб вказати, що на той момент він лише обвинувачувався та переслідувався в окремому кримінальному провадженні. У мотивувальній частині судових рішень або в будь-якому іншому місці не містилося жодного пояснення про те, що його вина не була встановлена в законному порядку.

Враховуючи такі обставини, Суд не переконаний, що було докладено достатніх зусиль, щоб, наскільки це можливо, уникнути створення враження, що заявника вже визнано винним.

Таким чином, вирок щодо співобвинувачених заявника порушили його право на презумпцію невинуватості.

• Крім того, Суд зазначив, що хоча оцінка доказів, які підтверджують вирок, ухвалений на підставі угоди про визнання винуватості, якісно відрізняється від оцінки, проведеної наприкінці звичайного судового розгляду, де вирок ухвалюється на підставі всіх представлених доказів, суддя Дж.Г. все ж мав обов'язок дослідити докази проти П.К. та С.С. і на основі цих матеріалів дійти висновку, що вони вчинили кримінальні правопорушення, зазначені в угодах про визнання винуватості.

• Суд вважав недоцільним досліджувати посилання на угоди про визнання винуватості співобвинувачених у вирок заявника та дійшов висновку, що заявник мав законні підстави побоюватися, що суддя Дж.Г., який зрештою засудив його, не мав необхідної безсторонності, оскільки посилався на нього у вироках щодо співобвинувачених П.К. та С.С. У зв'язку із цим Суд підкреслив, що навіть зовнішні ознаки можуть мати важливе значення, або, інакше кажучи, «правосуддя має не тільки здійснюватися, а й бути видимим». Ідеться про довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти громадськості.

• Своєю чергою вищі суди не виправили процедурні порушення, допущені під час розгляду справи в першій інстанції, що порушували Конвенцію. Вищий суд Коперу та Верховний суд, по суті, обмежили свою оцінку констатацією того, що суд першої інстанції був зобов'язаний ухвалити вирок про вину заявника на підставі доказів, розглянутих у провадженні проти нього, а поведінка судді Дж.Г. відповідала національному законодавству. Однак вони не врахували всіх аргументів заявника і не розглянули важливих аспектів стверджуваного порушення вимоги щодо безсторонності. Незважаючи на вказане, Конституційний суд

узагалі вирішив не приймати конституційну скаргу заявника до розгляду.

• З огляду на вказане вище Суд дійшов висновку, що **мало місце порушення п. 1 та п. 2 ст. 6 Конвенції**.

Ключові слова: презумпція невинуватості, неупередженість судді, висловлювання щодо вини співобвинувачених в окремих судових рішеннях, формулювання у судовому рішенні висновків щодо ролі у вчиненні злочину особи, яка ще не постанала перед судом.

12. Гіргінова проти Болгарії (*Girginova v. Bulgaria*) від 04.03.2025, заява № 4326/18

До прем'єр-міністра, як він стверджував, надійшов анонімний лист, в якому йшлося, що в період роботи попереднього уряду спеціальний підрозділ Міністерства внутрішніх справ систематично та без належних дозволів здійснював таємне спостереження за великою кількістю осіб — політиками, суддями та представниками бізнесу.

Прокуратура розпочала розслідування і вже через місяць були пред'явлені перші обвинувачення трьом керівникам відповідного підрозділу. Їх звинуватили у службових зловживаннях, пов'язаних із неналежним контролем за використанням спеціальних засобів спостереження, та невиконанням обов'язку гарантувати їх застосування лише в межах закону. При цьому прокуратура заявила, що вбачає відповідальність також колишнього міністра внутрішніх справ, який на той час одночасно обіймав посаду віцепрем'єра. За даними слідства, він знав про незаконні дії підлеглих і свідомо дозволив цьому відбуватися. За відомостями прокуратури, без належних дозволів було незаконно прослухано 875 телефонних ліній. Вказаним посадовим особам висунули обвинувачення за статтями Кримінального кодексу з розділу щодо злочинів проти військового права. Відповідно до положень Кримінального кодексу всі державні службовці, які працювали у Міністерстві внутрішніх справ, могли нести відповідальність за такі злочини.

Справу було передано до суду, де її розгляд відбувався повністю у закритому режимі, а матеріали були засекречені. У цей час до Кримінального кодексу внесли зміни, відповідно до яких службовці Міністерства внутрішніх справ могли нести відповідальність за відповідні злочини в тому випадку, якщо вони були вчинені в умовах війни, під час активної служби або під час місій чи операцій, які здійснювалися за межами країни або були пов'язані з бойовими діями. Такі зміни унеможливили подальше переслідування підсудних за інкримінованими статтями, відповідно, суд ухвалив виправдовувальні вироки. Прокуратура не подавала апеляційної скарги і не висувала обвинувачення за іншими статтями

Кримінального кодексу. Повний текст рішень не був опублікований у реєстрі судових рішень.

Заявниця, журналістка, звернулася до суду із запитом на публічну інформацію, а саме мотивувальної частини судового рішення. Однак їй було відмовлено у зв'язку з тим, що рішення містило державну таємницю, зокрема, певні методи застосування спеціальних засобів спостереження та їхні технічні деталі.

Заявниця оскаржила відмову до адміністративного суду, стверджуючи про суспільний інтерес до запитуваної інформації та відсутність підстав приховувати весь текст рішення навіть за наявності у ньому інформації з обмеженим доступом. Національні суди відхилили позов заявниці. Зокрема, було зазначено, що не вся інформація, що стосувалася судової влади, була публічною інформацією у розумінні відповідного закону. Особи, які не були сторонами у справі, могли отримати доступ до інформації про конкретні судові справи у порядку, встановленому процесуальними кодексами, але лише за умови, що вони мають законний інтерес у цьому. Крім того, громадськість могла користуватися реєстром судових рішень і, таким чином, перевірити, як суди діють у тих чи інших питаннях. Тобто існував спеціальний порядок отримання запитуваної інформації, а закон про доступ до публічної інформації в таких випадках не застосовувався. Відповідно, суд, у володінні якого перебували матеріали справи, міг взагалі не відповідати на запит заявниці, поданий у порядку закону про доступ до публічної інформації. До того ж запит стосувався інформації, доступ до якої може бути обмежено з метою захисту інтересів, визначених Конституцією. Вищий адміністративний суд також зазначив, що винятково законодавчий орган мав право вирішувати, чи є певна інформація такою, що становить суспільний інтерес, і будь-які обмеження доступу до такої інформації можливі лише тоді, коли це прямо передбачено законом і встановлено інший інтерес, який підлягає захисту.

• ЄСПЛ постановив, що відмова у наданні заявниці запитуваної інформації становила втручання у

право на свободу вираження поглядів за ст. 10 Конвенції.

- Щодо законності втручання, залишалося відкритим питання, чи було передбачуваним національне регулювання обставин та засобів, за допомогою яких особи, які не є сторонами у справі, такі як журналісти, можуть отримати доступ до копій судових рішень або ухвал у кримінальних справах. Зокрема, хоча в процесуальному кодексі та законі про судоустрій було чітко зазначено, що кримінальні вироки повинні оголошуватися публічно та публікуватися онлайн, вони не містили правил щодо того, як особи, які не є сторонами у справі, можуть отримати доступ до не опублікованих рішень. Що стосується положень Правил адміністрування судів, то в їхніх послідовних редакціях пояснювалося, як особи, які не є сторонами у справі, могли отримати доступ до матеріалів справи, але нічого конкретно не вказано про судові рішення та вироки.

- При цьому Суд визнав, що втручання було здійснено в інтересах національної безпеки. Розкриття інформації про методи або засоби, які використовує державний орган для таємного спостереження, може становити загрозу національній безпеці. Це пояснюється тим, що оприлюднення можливостей органів влади щодо таємного спостереження може перешкоджати ефективному використанню таких методів або обладнання в майбутньому для завдань, пов'язаних із національною безпекою.

- При цьому питання полягало в тому, чи вимагало збереження відповідних відомостей у таємниці приховування від громадськості та медіа всіх підстав для виправдання колишнього міністра внутрішніх справ, що тривалий час було предметом суспільних дискусій.

- Що стосується необхідності в демократичному суспільстві, Суд нагадав, що не всі судові справи обов'язково стосуються питань, які становлять суспільний інтерес. Проте є аксіомою, що обґрунтування будь-якого судового рішення сприяє прозорості та підзвітності системи правосуддя. Вони розкривають спосіб, у який відповідний суд підійшов до вирішення питань, що виникли у справі, і, таким чином, становлять головну гарантію проти неналежного здійснення правосуддя, запобігання якому є інтересом суспільства загалом. Оприлюднення рішень є одним із засобів підтримання довіри громадськості до судів і сприяє забезпеченню справедливого судочинства, що є однією з ознак демократичного суспільства. Це особливо стосується мотивів виправдовувального вироку високопосадовцю за серйозними кримінальними обвинуваченнями, враховуючи

необхідність запевнити громадськість у тому, що кримінальне законодавство застосовується рівно та безсторонньо, навіть коли обвинувачення висуваються проти осіб, які обіймають владні посади. До того ж у цій справі обвинувачення стосувалися серйозного зловживання спеціальними засобами спостереження, що було предметом значного суспільного інтересу в Болгарії, оскільки на той час мали місце повторювані скандали, пов'язані з неналежним використанням таких засобів.

- Щодо відступу від цього принципу з міркувань національної безпеки, Суд уже зазначав у різних контекстах, що навіть коли справа стосується питань національної безпеки та містить державну таємницю (секретну інформацію), повне приховування судового рішення від громадськості не може бути виправданим. Існують методи, які дають можливість врахувати законні інтереси у забезпеченні безпеки, не порушуючи основних процесуальних гарантій, таких як публічність судових рішень, — наприклад, часткове засекречення судового рішення або його опублікування у редактованій формі. Конкретним прикладом такого підходу є ухвалення судом як «відкритого рішення», яке є загальнодоступним, так і «закритого рішення», яке надається лише сторонам або деяким із них чи їхнім представникам і містить деталі обґрунтування, які не можуть бути включені до «відкритого рішення», оскільки це може зашкодити національній безпеці.

- У цій справі не було підстав вважати, що цього не можна було зробити. Суд, який розглядав кримінальну справу, міг би врахувати можливість застосування одного з відповідних методів, щоб уникнути розкриття інформації, що могло загрожувати національній безпеці, одночасно пояснивши у змістовній формі, чому він вирішив виправдати колишнього міністра внутрішніх справ та його співобвинувачених. Вибір же тримати в таємниці всю мотивувальну частину вироку, яке призвело до втручання у права заявниці за ст. 10 Конвенції, мало розглядатись як вихід за межі прийнятної свободи розсуду, якою користувалися національні органи влади у цій справі, а отже, як таке, що виходить за межі того, що є «необхідним у демократичному суспільстві». Отже, Суд дійшов висновку, що **мало місце порушення ст. 10 Конвенції**.

- Суд також визнав порушення ст. 13 Конвенції. Зокрема, суд першої інстанції вважав, що закон про доступ до публічної інформації не поширювався на запити заявниці, які стосувалися отримання інформації про судові рішення, зокрема причин виправдання колишнього міністра. У зв'язку з цим суд не здійснив балансування між правом на

доступ до інформації та державними інтересами (національною безпекою), обмежившись формальною оцінкою застосування закону про доступ до публічної інформації. Інакше кажучи, суд фактично виходив із того, що запити на інформацію про судові рішення не можуть бути розглянуті за процедурою закону про доступ до публічної інформації, а позови про оскарження відмов у доступі до публічної інформації за цим законом не є засобом захисту у таких випадках. Своєю чергою, Вищий адміністративний суд погодився з висновком про незастосовність у цій справі закону про доступ до публічної інформації, але все ж визнав відмову у доступі до інформації про обґрунтування виправдовувального вироку допустимою на підставі положень цього закону з міркувань національної безпеки. Проте така оцінка здійснювалася в абстрактній формі, з посиланням на положення законодавства та загальні норми, а не на основі конкретного аналізу того, чи містив весь текст мотивів виправдання інформацію, розкриття якої могло завдати шкоди інтересам національної безпеки, і чи можна було вжити менш обмежувальні заходи, які не потребували повного приховування таких мотивів від громадськості. Таким чином, судова процедура, ініційована заявницею, не забезпечила ефективного засобу юридичного захисту щодо її скарги відповідно до ст. 10 Конвенції.

Крім того, хоча суд зазначав про можливість оскарження відмови в адміністративному порядку, Уряд не здійснив спроб довести, що така процедура могла бути ефективним засобом юридичного захисту за скаргою заявниці і не навів жодного прикладу із національної практики. При цьому використання такої процедури не становило і не створювало особистого права для відповідної особи на отримання відшкодування. Також були відсутні вимоги, щоб така заява розглядалася за участю особи, яка її подала, або щоб орган, який розглядає заяву, забезпечував ефективну участь цієї особи в провадженні. Подання заяви в ієрархічному порядку, яка не ґрунтується на особистому праві забезпечити здійснення наглядових повноважень держави, зазвичай не є ефективним засобом юридичного захисту для цілей ст. 13 Конвенції. При цьому Уряд не вказав на жодну альтернативну процедуру, яка могла бути ефективним засобом захисту прав заявниці (зокрема, засобу, що застосовувався до запитів про надання інформації, які вважалися такими, що не підпадали під дію закону про доступ до публічної інформації, оскільки стосувалися матеріалів судових справ).

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, доступ до судового рішення особою, яка не була стороною провадження, доступ до судових рішень із обмеженим доступом, необхідність у демократичному суспільстві, засоби юридичного захисту.

13. F.S.M. проти Іспанії (*F.S.M. v. Spain*) від 13.03.2025, заява № 56712/21

Заявника, віком понад 70 років, було визнано частково недієздатним через поступову втрату пам'яті та певні психотичні розлади, і призначено часткову опіку над ним, обмежену управлінням економічними та адміністративними справами. Опікун мав допомагати йому при підписанні контрактів і взаємодії з адміністративними органами влади.

У 2014–2019 роках щодо нього проводилося розслідування за кількома фінансовими злочинами, пов'язаними з державним казначейством. Адвокати заявника просили припинити провадження, посилаючись на серйозні проблеми зі здоров'ям заявника: порушення пам'яті, тремор, початкові стадії хвороби Паркінсона, депресію і помірну деменцію, які впливали на його здатність давати свідчення та захищатися (надано експертні висновки та медичні документи). Суд призначив додаткові судово-медичні експертизи, згідно з висновками яких стан психічного здоров'я заявника був не настільки серйозним, щоб заважати йому

розуміти мету судового розгляду та його наслідки, і він міг відвідувати засідання, за умови вжиття процесуальних заходів, таких як призначення та підтримка іншої особи протягом судового розгляду та/або, за відсутності такої можливості, забезпечення мінімально інвазивного середовища, наприклад, надання свідчень за допомогою відеозв'язку. Таким чином, суд продовжив розгляд справи.

Пізніше адвокат просив долучити до матеріалів новий експертний висновок про стан здоров'я заявника, однак клопотання було відхилено. Під час розгляду кримінальної справи по суті суд одразу зазначив, що жоден висновок не встановив нездатності заявника розуміти судовий процес і відповідати на запитання. Заявник був присутній на засіданні разом із адвокатом. Опікун відмовився продовжувати виконувати свої обов'язки через похилий вік, а в цивільному провадженні все ще тривала процедура його заміни. При цьому суд не призначив представника для надання допомоги

заявнику за відсутності опікуна. Заявника було визнано винним і засуджено до 2,6 років ув'язнення. Касаційна скарга до Верховного суду була відхилена, а скаргу до Конституційного суду було визнано як неприйнятну.

- ЄСПЛ зазначив, що права на захист, вичерпний перелік яких наведено у п. 3 (b) ст. 6 Конвенції, були встановлені, перш за все, для забезпечення, наскільки це можливо, рівності між обвинуваченням і захистом. Відповідне положення Конвенції передбачає, що основна діяльність із захисту інтересів обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки до основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином, без обмежень можливостей представити всі відповідні аргументи захисту перед судом і, таким чином, вплинути на результат судового розгляду. Серед можливостей, якими повинен користуватися кожен, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, є право ознайомитися з результатами розслідувань, здійснених протягом провадження, з метою підготовки свого захисту. Питання про достатність часу та можливостей, наданих обвинуваченому, має оцінюватися з урахуванням обставин кожної конкретної справи.

- З огляду на складність сучасних правових систем, багато дорослих людей із нормальним інтелектом не в змозі повністю зрозуміти всі тонкощі та обміни позиціями, що відбуваються у судовій залі: саме тому в п. 3 (c) ст. 6 Конвенції підкреслено важливість права на юридичне представництво. Однак «ефективна участь» у цьому контексті передбачає, що обвинувачений має широке розуміння характеру судового процесу та того, що для нього стоїть на кону, включаючи значення будь-якого покарання, яке може бути призначене. Це означає, що обвинувачений, за необхідності, за допомогою, наприклад, перекладача, адвоката, соціального працівника або друга, повинен бути здатний зрозуміти загальний зміст того, що говориться у суді. Обвинувачений має бути здатний стежити за тим, що говорять свідки обвинувачення, і, якщо він має представника, пояснювати своїм адвокатам свою версію подій, вказувати на будь-які заяви, з якими не згоден, та інформувати їх про будь-які факти, які слід висунути на його захист. У справах, які стосуються серйозних звинувачень проти осіб з порушеннями психічних функцій, національні органи влади повинні вживати додаткових заходів в інтересах належного здійснення правосуддя.

- У цій справі Суд не вбачав підстав відхилитися від висновків національних судів щодо відмови у припиненні провадження у зв'язку зі станом психічного здоров'я заявника. Жодним із двох

різних висновків судово-медичної експертизи заявника не було визнано таким, що був неспроможним брати участь у судовому процесі або нездатним зрозуміти зміст і мету провадження. Касаційний суд на національному рівні також вказував, що критерії для припинення провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу не були виконані.

- При цьому Суд повторив, що залежно від обставин справи держави можуть бути зобов'язані вжити позитивних заходів, щоб забезпечити ефективну участь відповідних осіб у провадженні. Це позитивне зобов'язання включає, за необхідності, забезпечення процесуальних пристосувань для осіб, які через зниження розумових здібностей не можуть повною мірою діяти самостійно.

- Під час слухання заявник був представлений адвокатом, якого він сам обрав, що, на думку Суду, було важливим фактором для визначення того, чи мав він можливість ефективно захищати себе. Цей адвокат заявника, на відміну від попереднього, що призначався державою, не просив жодних спеціальних процесуальних пристосувань, а лише клопотав про припинення провадження. Це могло розглядатися як стратегія захисту, спрямована на досягнення найбільш вигідного для заявника результату, але водночас суди могли тлумачити це як визнання, що процесуальні пристосування не були потрібні і не допомогли б заявнику у захисті. Крім того, як заявник, так і його адвокат були присутні на судовому засіданні і мали можливість виступити перед судом, але жоден із них не згадав про необхідність процесуальних пристосувань, незважаючи на наявність висновків судово-медичної експертизи, в яких ішлося про таку необхідність. Хоча на момент судового розгляду національне законодавство не передбачало конкретних процесуальних пристосувань, які можна було вимагати, заявник не вказав на жодну норму закону, яка забороняла подавати такий запит або робила його неможливим на практиці. На думку Суду, якщо заявник вважав себе невідготовленим до слухання або потребував будь-якої допомоги, саме він і його адвокат мали повідомити про це органи влади. Не стверджувалося, що знижені розумові здібності заявника були настільки серйозними, що він не міг усвідомлювати власні труднощі. До того ж адвокати, які його представляли, мали повну можливість оцінити необхідність процесуальних пристосувань і визначити їхній конкретний характер.

- Крім того, клопотання адвокатів заявника про припинення кримінального провадження та про призначення додаткових судово-медичних експертиз були належним чином розглянуті

національними судами. Суди призначили дві додаткові експертизи, оцінили їхні висновки та обґрунтовано відмовили в прийнятті додаткових доказів, поданих заявником. На думку Суду, цих кроків було достатньо для дотримання відповідних положень національного законодавства. Ба більше, національні суди у своїх рішеннях зазначили, що деякі кроки у провадженні щодо визнання неієздатності були зроблені паралельно з розвитком кримінального провадження, і вважали, що присутність опікуна є необов'язковою.

- Хоча дійсно національні суди не оцінювали, чи були виправданими процесуальні пристосування, зазначені в одному з експертних висновків, Суд вважав, що необхідність таких заходів найкраще могли оцінити сам заявник і його адвокати, які безпосередньо з ним контактували. Оскільки вони не подали конкретного клопотання щодо цих пристосувань, на думку Суду, у цих обставинах національні суди не зобов'язані були пропонувати або застосовувати їх із власної ініціативи.

- Заявник не довів, ні перед національними судами, ні перед Судом, що відсутність процесуальних

пристосувань мала конкретний вплив на справедливість судового розгляду. На слуханні він скористався правом мовчати. Обвинувальний вирок спирався на кілька доказів, переважно документальних, що мали велике значення через фінансовий і технічний характер злочинів, а не його показання. Заявник не стверджував, що відсутність процесуальних пристосувань, наприклад допомога іншій особі або можливість давати показання по відеозв'язку, вплинула на його рішення скористатися правом мовчання чи заважала давати свідчення.

- За таких обставин не вбачалося, що заходи, вжиті національними судами, були недостатніми.

Таким чином, Суд вважав, що судовий процес у цьому контексті був справедливим. Отже, **порушення п. 1 та п. 3 ст. 6 Конвенції не було.**

Ключові слова: процесуальні права обвинуваченого, позитивні зобов'язання щодо забезпечення процесуальних прав, процесуальні пристосування для обвинувачених з розумовими та іншими порушеннями.

14. BRD–Groupe Société Générale S.A. проти Румунії (*BRD–Groupe Société Générale S.A. v. Romania*) від 18.03.2025, заява № 38798/13

У 2008 року, після повідомлень у медіа про заяви посадових осіб Національного банку щодо укладення таємної угоди між комерційними банками з метою підвищення відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами, Рада з питань конкуренції підготувала внутрішній звіт. Згідно зі звітом на ринку роздрібного банківського кредитування відбувався постійний обмін інформацією між окремими банками. Інспектори вважали, що Рада має повноваження розслідувати ці обставини на підставі Закону про конкуренцію, який виключав фінансовий ринок зі сфери його застосування лише в тому випадку, якщо на нього поширювалися спеціальні правові положення, чого в цій ситуації не було.

Голова Ради видала накази про початок розслідування та проведення незапланованої перевірки в приміщеннях компанії-заявника (банк). Того ж дня інспектори Ради провели перевірку в головному офісі компанії-заявника, під час якої отримали доступ до низки електронних листів на різних електронних носіях і документів. Після відхилення скарги Радою, компанія-заявник оскаржила накази про початок розслідування та перевірку до апеляційного суду. Апеляційний суд відхилив скаргу, вважаючи, що накази були видані

відповідно до порядку, передбаченого законом, і належним чином обґрунтовані. Верховний суд також відхилив скаргу компанії заявника з питань права. Пізніше Рада закрила провадження, оскільки зібрані докази не свідчили про порушення Закону про конкуренцію.

У 2012 році Управління з розслідування організованої злочинності та тероризму при Генеральній прокуратурі Румунії розпочало два окремі кримінальні провадження (№ 102/D/P/2012 та № 2352/D/P/2013) за підозрою у шахрайстві щодо кредитів і відмиванні коштів, за участі великої кількості осіб, зокрема й працівників компанії-заявника. У другому провадженні за вказівкою прокурора були вилучені комп'ютери працівників компанії-заявника для отримання доступу до електронних доказів. У подальшому суд надав дозвіл прокурору на обшук кожного комп'ютера.

- ЄСПЛ повторив, що обшук приміщень підприємства та обшук електронних даних є втручанням у «право на повагу до житла». Не заперечувалося, що компанія-заявник мала юридичне зобов'язання виконати наказ про перевірку, який уповноважував інспекторів отримати доступ до її приміщень. Накладення такого зобов'язання на компанію-заявника

було втручанням у право на повагу до її «житла», а отримані матеріали, безсумнівно, стосувалися «кореспонденції» у розумінні ст. 8 Конвенції. Втручання у право компанії-заявника здійснювалося відповідно до Закону про конкуренцію та мало легітимну мету, а саме захист інтересів економічного добробуту країни.

- У контексті пропорційності втручання Суд повторив, що обшуки та вилучення, проведені в приміщеннях комерційних компаній, можуть бути виправдані з метою запобігання зникненню або приховуванню доказів антиконкурентних практик, але відповідне законодавство та практика повинні забезпечувати належні й ефективні гарантії проти будь-яких зловживань і свавілля. У справах, що стосуються незапланованих перевірок інспекторами з питань конкуренції в приміщеннях комерційних компаній, які проводяться без попереднього дозволу судді або на підставі рішень, що не підлягають перегляду судом, Суд постановив, що відсутність попереднього судового ордеру може бути компенсована можливістю *ex post facto* судового перегляду законності та необхідності оскаржуваного заходу в конкретних обставинах справи. На практиці це означає, що зацікавлені особи повинні мати можливість отримати ефективний судовий перегляд, по факту і по суті, оскаржуваного заходу та його проведення, а також отримати належне відшкодування, якщо незаконний обшук вже відбувся. Одним з елементів, який слід розглядати в контексті ефективного *ex post facto* перегляду, є, зокрема, здійснення органом з питань конкуренції повноважень щодо ухвалення рішення про необхідність, тривалість та обсяг перевірки.

- Компанія-заявник стверджувала, по-перше, що наказ про перевірку не містив точного опису обсягу та масштабів перевірки, тим самим не захищаючи її від свавілля та зловживань. У зв'язку із цим Суд зазначив: 1) перевірка проводилася на підставі наказів Ради; 2) на початку перевірки компанії-заявнику було надано копії цих наказів; 3) хоча у наказах лише коротко згадувалися підозри у порушенні конкурентного права і не наводилися жодні подробиці щодо підстав для таких підозр або точного обсягу та масштабу перевірки, перевірка почалася лише після прибуття юридичного представника компанії-заявника, якому інспектори усно пояснили межі перевірки; 4) інспектори проводили перевірку лише в присутності представників компанії-заявника і склали детальний звіт про перевірку, в якому зазначили всі офіси та документи, до яких вони отримали доступ, а також повний перелік вилучених документів, як це було передбачено законодавством. При цьому в рамках перевірки

було вилучено обмежену кількість документів, а саме копії 32 електронних листів. Тому Суд вважав, що ця справа не стосувалася «масового та безрозбірливого» вилучення документів. До того ж представники компанії-заявника мали право подавати запити та робити зауваження, але підписали без заперечень акт перевірки, в якому були перелічені всі переглянуті та вилучені документи.

- Крім того, національне законодавство також надавало можливість вимагати збереження конфіденційності документів, вилучених інспекторами з питань конкуренції, або їх повернення, якщо вони не були необхідними для розслідування. Вказані процесуальні гарантії дали можливість Суду зробити висновок, що здійснення дискреційних повноважень, наданих Раді, було достатньо обмеженим і їх застосування на практиці не видавалося непропорційним за обставин цієї справи. Рада задовольнила клопотання представників компанії-заявника про збереження конфіденційності даних, доступ до яких було отримано.

- Що стосується відсутності попереднього судового дозволу, перевірка дійсно здійснювалась виключно на підставі адміністративного рішення Ради. У контексті судового перегляду постфактум національне законодавство не передбачало конкретного механізму оскарження проведення перевірок. Однак Закон про конкуренцію передбачав можливість оскарження рішень Ради після завершення розслідування, а загальний адміністративний процес — оскаржувати адміністративні рішення або бездіяльність органів. Компанія скористалася цим правом і оскаржила адміністративні накази та порядок проведення перевірки. При цьому суд першої інстанції дійсно розглянув лише питання відповідності двох наказів Закону про конкуренцію та постановив, що подальші аргументи заявника щодо стверджуваної незаконності перевірки слід порушувати після завершення розслідування — в окремій скарзі на рішення, яке буде ухвалено. Проте Верховний суд переглянув правові підстави наказів, обсяг і пропорційність перевірки з огляду на національне та європейське право, підтвердивши, що вибір незапланованої перевірки був обґрунтований серйозністю підозрюваних порушень конкурентного права і можливими наслідками для ринку. Крім того, Верховний суд взяв до уваги, що компанія не довела наявності шкоди в результаті таких дій. Відповідно, необхідність і пропорційність заходу були предметом належного *ex post facto* перегляду.

- З огляду на всі зазначені вище аспекти Суд дійшов висновку, що оскаржуване втручання в

права компанії-заявника було пропорційним до поставленої мети.

Отже, **порушення ст. 8 Конвенції не було.**

- Щодо обшуку та вилучення у кримінальному провадженні № 2352/D/P/2013 (відносно окремих працівників компанії-заявника), не заперечувалося, що вилучення двох комп'ютерів з приміщення компанії-заявника та подальший електронний обшук становили втручання у її право на повагу до житла та кореспонденції. Втручання здійснювалося згідно з Кримінальним процесуальним кодексом і мало законну мету запобігання злочинам і захисту прав інших осіб.

- У контексті необхідності втручання в демократичному суспільстві у подібних справах, необхідно розглядати питання, чи забезпечували національне законодавство та практика належні й ефективні гарантії проти будь-яких зловживань і свавілля. Враховуються такі аспекти: чи обшук проводився на підставі дозволу, наданого суддею, та чи ґрунтувався він на обґрунтованій підозрі; обставини, за яких було надано дозвіл на обшук, зокрема, чи були на відповідний час доступні будь-які додаткові докази; чи був обсяг дозволу обґрунтовано обмеженим; спосіб проведення обшуку, зокрема й присутність незалежних спостерігачів під час обшуку з метою забезпечення того, щоб матеріали, які стосуються професійної таємниці, не були вилучені.

- Так, вилучення двох комп'ютерів, що належали компанії-заявнику, було здійснено на підставі рішення прокурора, яке не підлягало судовому перегляду на конкретній стадії провадження згідно з законодавством. Компанія-заявник подала низку скарг, зокрема, щодо відсутності обґрунтування, виправдання та законності зазначеного заходу. Ці скарги були подані як заперечення проти протоколу про вилучення, так і у формі скарги до вищого прокурора відповідно

до Кримінального процесуального кодексу. Однак вищий прокурор лише перевірів загальну відповідність постанови прокурора зазначеним у ній правовим нормам, не надавши відповіді на конкретні скарги компанії-заявника. Крім того, оскільки кримінальне розслідування все ще тривало, компанія-заявник не мала можливості скористатися судовим переглядом *ex post facto* як щодо вилучення комп'ютерів, так і подальшого електронного обшуку. Згідно з чинним на час подій кодексом, компанія-заявник не могла оскаржити зазначені заходи в суді. У 2014 році було ухвалено новий Кримінальний процесуальний кодекс, який надавав можливість оскаржувати такі заходи, але відповідні положення застосовувалися лише після набрання ними чинності і передбачали короткий строк для оскарження (3 дні). Уряд не навів прикладів судової практики розгляду судами за новими процесуальними положеннями скарг щодо заходів, вжитих прокурорами відповідно до попереднього Кримінального процесуального кодексу. Таким чином, аргументи компанії-заявника щодо вилучення комп'ютерів і подальших електронних обшуків не були предметом ефективного перегляду й оцінки пропорційності цих заходів. За таких обставин Суд дійшов висновку, що гарантії, застосовані у цій справі, не забезпечили ефективного захисту права компанії-заявника на повагу до її житла та кореспонденції. Відповідно, втручання в таке право не могло вважатися пропорційним задекларованій меті.

Отже, **було порушено ст. 8 Конвенції** щодо вилучення комп'ютерів і подальших електронних обшуків у кримінальному провадженні № 2352/D/P/2013.

Ключові слова: право на повагу до «житла» та кореспонденції комерційних компаній, перевірка антимонопольного органу, обшук і вилучення майна компаній у межах кримінальних проваджень.

15. Laterza I D'errico проти Італії (*Laterza and D'Errico v. Italy*) від 27.03.2025, заява № 30336/22

Заявники – син і дружина Г.Л., який помер у липні 2010 року від пухлини в легенях. З 1980 по 2004 рік він працював у компанії, що спеціалізувалася на виробництві та переробці сталі.

У лютому 2015 року заявники подали кримінальну заяву про вбивство через необережність, стверджуючи, що смерть Г.Л. була спричинена тривалим впливом на робочому місці токсичних речовин, включаючи азбест, що виділявся в процесі виробництва сталі.

Прокуратура звернулася до відділу охорони праці та профілактики місцевої служби охорони здоров'я (відділ охорони праці) з проханням встановити роботодавців Г.Л., виконуваним ним обов'язки, надати копію його медичної карти та перевірити ймовірну кримінальну відповідальність у зв'язку з виникненням або погіршенням захворювання. У 2019 році відділ охорони праці подав свій звіт. У ньому зазначалося, що однією з компаній, у якій працював Г.Л., не було надано інформації про

роки його роботи, і як наслідок «виробничий цикл і, насамперед, конкретні завдання, які виконував Г.Л., не могли бути відтворені з певністю». Крім того, повідомлялося, що не вдалося отримати доступ до іншої інформації (про видачу засобів індивідуального захисту, відповідність наявних систем поглинання забруднюючих речовин нормам гігієни праці, інші дані), а також інформації щодо роботи в іншій металургійній компанії, оскільки вона припинила свою діяльність. У звіті було зроблено висновок, що за таких обставин на основі проведеного дослідження неможливо було з достатнім рівнем впевненості встановити професійне походження захворювання та визначити відповідальних осіб за можливі порушення заходів безпеки. Прокурор закрити справу за відсутністю доказів. Заявники подали скаргу з низкою висновків, досліджень та інших документів. Однак у 2022 році слідчий суддя відхилив скаргу та припинив провадження, визнаючи при цьому, що, незважаючи на звичку Г.Л. до куріння, не можна було виключити професійне походження його багаточинного захворювання.

- ЄСПЛ дослідив національну судову практику у багатьох справах щодо кримінальної відповідальності керівників заводів, де працівники піддавалися впливу азбесту, та вже розглядали питання про потенційну відповідальність кількох осіб за порушення правил безпеки. Вони застосовували різні підходи щодо можливості визначення у кожному конкретному випадку початкової стадії захворювання і, відповідно, ухвалення рішення про відповідальність особи, зобов'язаної забезпечувати дотримання заходів безпеки на відповідний момент.

- Аналіз цієї практики показав, що, незалежно від обраної методології, при встановленні того, чи піддавалась особа впливу шкідливої речовини, що має причинно-наслідковий зв'язок із патологією (захворюванням), суд першої інстанції зобов'язаний: врахувати відповідні наукові дослідження, представлені йому через експертні висновки, складені під час провадження; висловити власну позицію щодо них; застосовувати відповідні принципи до фактів конкретної справи, встановлених під час розслідування.

- Однак у цій справі кримінальне провадження було припинено, оскільки виявилось неможливим визначити початковий момент («початкову подію») у причинно-наслідковому процесі або подолати таку перешкоду, використовуючи докази, на які посилалися заявники у своїй скарзі, з огляду на «неможливість, у ситуації, коли відповідальність несли декілька осіб, визначити точний період, протягом якого працівник отримав так звану

порогову дозу, і, як наслідок, ідентифікувати особу, відповідальну за безпеку джерела цього ризику протягом цього конкретного періоду...».

- Всупереч національній судовій практиці, висновок національних органів влади не ґрунтувався на жодному експертному висновку, заснованому на відповідних наукових дослідженнях. Він також не ґрунтувався на будь-якому науковому поясненні або обставинах, характерних для цієї справи, які б перешкождали оцінці періоду впливу шкідливих речовин з метою встановлення причинно-наслідкового зв'язку зі станом Г.Л. Тому Суд дійшов висновку, що слідчий суддя не надав достатнього пояснення підходу, який вона застосувала для визначення наукового методу, що мав бути використаний у її рішенні. Так само Суд не міг погодитися з аргументом Уряду про те, що рішення про припинення провадження було засноване на конкретних обставинах справи.

- У скарзі на рішення про припинення провадження заявники просили долучити до матеріалів справи наукові та епідеміологічні висновки, складені в аналогічних кримінальних провадженнях, а також провести експертизу щодо історії хвороби та стану здоров'я Г.Л. Однак, хоча слідчий суддя дійшла висновку, що матеріали справи не надавали змоги визначити початкову подію в причинно-наслідковому процесі, вона відхилила клопотання про отримання додаткових доказів для з'ясування цього питання і не призначила додаткового розслідування.

- Крім того, у звіті відділу охорони праці згадувалося про кілька прогалин у трудовій біографії Г.Л., що, зокрема, було пов'язано з неможливістю отримати доступ до документів, які могли прояснити цей аспект справи.

- З огляду на неповноту звіту відділу охорони праці та докази, надані заявниками, які не були згадані в рішенні про припинення провадження, Суд вважав, що бажано було б надати пояснення наукових та/або фактичних причин стверджуваної неможливості визначити початкову подію в причинно-наслідковому процесі. За відсутності таких пояснень слід було продовжити розслідування з метою збору додаткових доказів, щоб встановити, відповідно до конкретної наукової теорії, обраної судами, період, протягом якого Г.Л. піддавався впливу шкідливої речовини, що мала причинно-наслідковий зв'язок із його станом, та визначити осіб, відповідальних за заходи безпеки в той час. Однак у цій справі рішення про припинення провадження було засноване на замкнутому колі: оскільки за заходи безпеки відповідали декілька осіб, необхідно було визначити початкову подію у причинно-наслідковому процесі; проте саме через

те, що в цьому процесі брали участь декілька осіб, визначити цю подію виявилось неможливим.

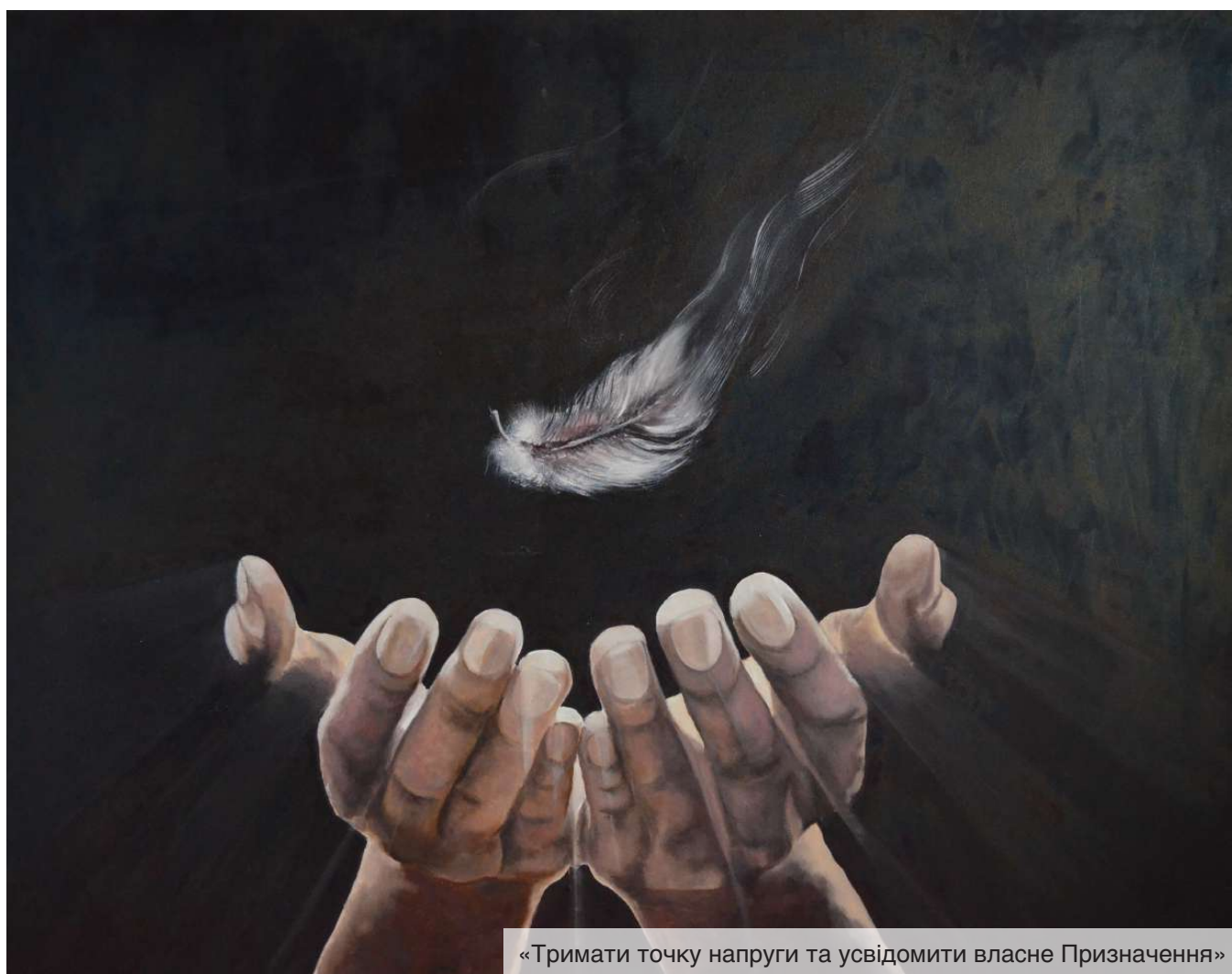
- Таким чином, з оскаржуваного рішення вбачалося, що через складність ідентифікації особи, якій можна було приписати причинно-наслідковий зв'язок, обставиною, на яку посилалися для обґрунтування припинення провадження, було те, що Г.Л. працював під керівництвом кількох осіб. Водночас Суд вважав, що в такому контексті, з огляду на відповідну національну судову практику та той факт, що професійний характер захворювання Г.Л. не був виключений з самого початку, суд, уповноважений розглядати справу по суті, мав би призначити додаткове розслідування для встановлення можливого існування причинно-наслідкового зв'язку між впливом шкідливих речовин і хворобою померлого з метою визначення осіб, відповідальних за будь-які порушення заходів безпеки.

- Не вдаючись до спекуляцій щодо результатів подальшого розслідування і, зокрема, щодо слідчих дій, які мали бути призначені, зазначені вище міркування та той факт, що аргументи, на які спирався Уряд, не були вирішальними, дали можливість Суду дійти висновку, що національні суди не доклали достатніх зусиль для встановлення фактів у справі, а рішення про закриття розслідування не було належним чином обґрунтовано. Таким чином, розслідування не було ефективним.

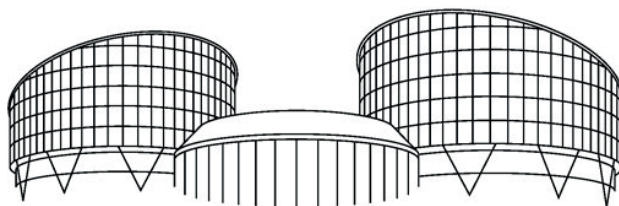
- Отже, **мало місце порушення ст. 2 Конвенції у процесуальному аспекті.**

Ключові слова: професійне захворювання, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між впливом шкідливих речовин на виробництві та захворюванням, множинна підпорядкованість працівника, ефективність розслідування походження захворювання.

III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)

«Тримати точку напруги та усвідомити власне Призначення»

ТРЕТЯ СЕКЦІЯ

СПРАВА «СЕППЕРН ПРОТИ ЕСТОНІЇ» (SEPPEREN V. ESTONIA)

(заява № 31722/22)

РІШЕННЯ

Стаття 6 (кримінальний аспект) — Справедливий судовий розгляд — Виключення судових показань заявника як недостовірних у зв'язку з використанням доказів, отриманих у незаконний спосіб за допомогою таємного спостереження, для перевірки під час перехресного допиту достовірності цих показань — Національні суди надали ґрунтовні аргументи, чому використання уривків перехоплених телефонних розмов відповідало національному законодавству — Підстави не були ані свавільними, ані явно необґрунтованими — Обмежений доступ національних судів до повних розшифровок перехоплених телефонних розмов є важливою процесуальною гарантією — Заявник мав можливість оскаржити використання та зміст перехоплених телефонних розмов, а його аргументи були розглянуті ретельно та без свавілля — Використання звітів про негласне спостереження не мало вирішального значення для результату провадження — Заявник не був позбавлений справедливого судового розгляду.

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не є обов'язковим для Суду.

СТРАСБУРГ

16 вересня 2025 року

*Це рішення набуде статусу остаточного за умов, викладених у пункті 2 статті 44 Конвенції.
До нього можуть бути внесені редакційні правки.*

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

У справі «Сепперн проти Естонії» (Seppern v. Estonia),

Європейський суд з прав людини (Третя секція), засідаючи Палатою у складі

Іоанніс Ктістакіс, *голова*,

Пітер Роозма

Латіф Гусейнов

Даріан Павлі

Діана Ковачева

Уна Ні Райфартай

Канолік Мінгоранс Кайрат, *судді*,

та Мілан Блашко, *секретар секції*,

беручи до уваги

заяву (№ 31722/22) проти Естонської Республіки, подану до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином Естонії п. Аларом Сепперном (далі — заявник) 21 червня 2022 року

рішення про повідомлення Уряду Естонії (далі — Уряд) про скаргу щодо використання таємних звітів спостереження у кримінальному провадженні проти заявника з метою перевірки достовірності його тверджень, а також оголосити решту заяви неприйнятною;

зауваження сторін;

обговоривши на закритому засіданні 1 липня 2025 року,

ухвалює рішення цього ж дня:

ВСТУП

1. Скарга стосується використання доказів, отриманих у незаконний спосіб за допомогою негласного спостереження, з метою перевірки

достовірності показань заявника в контексті перехресного допиту, у результаті чого його показання згодом було виключено як недостовірні.

ФАКТИ

2. Заявник народився в 1986 році і проживає в м. Йихві. Його інтереси представляв пан А. Валк, адвокат, який практикує в м. Йихві.

3. Уряд був представлений Уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини, представником Естонії в цьому Суді, паном Т. Колком.

4. Факти справи можна узагальнити таким чином.

5. Заявник підозрювався у вчиненні кількох кримінальних правопорушень. Під час кримінального розслідування його телефон прослуховувався, а його розмови з іншими особами записувалися (далі — негласне спостереження).

6. Під час судового засідання 21 вересня 2020 року Вірумаанський повітовий суд визнав недопустимими матеріали, отримані за допомогою зазначеного вище негласного спостереження. Суд вказав, що у цій справі не було достатньо обґрунтовано *ultima ratio* необхідність проведення негласного спостереження. Суд зазначив, що надасть додаткові аргументи у своєму рішенні (див. п. 9).

7. Під час перехресного допиту заявника в судовому засіданні 19 жовтня 2020 року Вірумаанський повітовий суд — на вимогу прокурора — погодився розкрити кілька витягів із розшифровок зазначених вище записаних телефонних розмов, щоб оцінити достовірність заяв заявника. Заявнику було запропоновано і він погодився пояснити розбіжності між його судовими показаннями та записами.

8. Рішенням від 19 квітня 2021 року Вірумаанський повітовий суд визнав заявника винним у вчиненні низки злочинів (ухилення від сплати податків, підроблення документів та використання цих документів, шахрайське використання важливих документів, що посвідчують особу, та шахрайство) та виправдав його за кількома іншими злочинами.

9. У цьому рішенні, у контексті перевірки законності негласного спостереження (*jälitustoimingute seaduslikkuse kontrol*), суд дійшов висновку, що рішення, якими суддя досудового розслідування санкціонував прослуховування телефонних

розмов, не містили достатніх підстав для обґрунтування *ultima ratio* цього заходу. Таким чином, несласне спостереження становило порушення Кримінального процесуального кодексу (*kriminaalmenetluse seadustik*, далі — КПК). Як наслідок, суд визнав матеріали, отримані за допомогою прослуховування, недопустимими як докази (див. п. 19 нижче).

10. Що стосується розкриття уривків із розшифровок перехоплених телефонних розмов з метою оцінки достовірності заяв заявника (див. п. 6 вище), Вірумаанський повітовий суд вирішив, що відповідно до ч. 3 ст. 289 Кримінального процесуального кодексу (див. п. 20 нижче) такий процесуальний захід був законним, незважаючи на те, що докази, про які йдеться, — розшифровки перехоплених телефонних розмов — були визнані недопустимими. Суд зазначив, що згідно з пояснювальною запискою до законопроекту про внесення змін до ч. 3 ст. 289 КПК, документи або записи даних можуть бути використані для оцінки достовірності показань свідків незалежно від їхньої допустимості як доказів. Суд дійшов висновку, що законодавець не мав наміру обмежувати коло документів або записів даних, що використовуються з цією метою, лише тими, які є допустимими як докази. Суд також підкреслив, що при оцінці достовірності показань свідків у такий спосіб досліджується не зміст перехоплених телефонних розмов, а лише те, чи давав свідок послідовні й узгоджені показання про відповідні обставини.

11. Вірумаанський повітовий суд зазначив, що заявник не зміг достовірно пояснити невідповідності між його показаннями під час перехресного допиту та перехопленими розмовами. Тому його судові показання були виключені як недостовірні.

12. Як заявник, так і прокурор подали апеляції на рішення Вірумаанського повітового суду.

13. Тартуський апеляційний суд 12 січня 2022 року частково скасував, а частково залишив у силі рішення суду першої інстанції. Він скасував виправдання заявника за двома пунктами обвинувачення у підбурюванні до підроблення документів та визнав його винним у цих злочинах.

14. У відповідь на аргумент заявника про те, що використання перехоплених телефонних розмов для оцінки достовірності його свідчень було незаконним, апеляційний суд постановив, що використання цих записів було здійснено відповідно до закону. Суд визнав, що з психологічної точки зору заявник не зовсім помилявся, стверджуючи, що судді можуть піддаватися підсвідомому впливу інформації, донесеної до їхнього відома в результаті такого зіставлення судових заяв із попередніми записами. Дійсно, людський мозок не здатен «стерти» знання простою командою. Однак це не означає, що захід, описаний у ч. 3 ст. 289, є неприпустимим. Якби це було інакше, то до процесуального заходу, передбаченого частинами 1 та 3 ст. 289 КПК щодо розкриття досудових показань свідка з метою оцінки достовірності його судових показань, ніколи не можна було б вдатися, оскільки в цих ситуаціях судді стало б відомо, що особа раніше стверджувала щось інше, ніж те, що сказала під час судового засідання. Апеляційний суд також стверджував, що ч. 3 ст. 289 не повинна прямо вказувати на те, що документи або записи даних можуть бути використані в цьому контексті незалежно від їхньої допустимості як доказів.

15. Верховний Суд 18 квітня 2022 року відмовився розглядати касаційну скаргу заявника з питань права.

16. Що стосується злочинів, за які заявник був засуджений, то стенограми перехоплених телефонних розмов були використані для оцінки достовірності його судових показань за трьома пунктами обвинувачення (ухилення від сплати податків, підроблення документів та два пункти підбурювання до підроблення документів), а його судові показання були виключені у зазначений вище спосіб.

17. Щодо першого пункту звинувачення у підбурюванні до підроблення документів,

національні суди покладалися на інформацію з банку, показання свідків і витяг із торгового реєстру. Щодо другого пункту обвинувачення у підбурюванні до підроблення документів, національні суди спиралися на висновок експерта з почеркознавства, показання свідків та власні свідчення заявника (оскільки вони не були виключені як недостовірні). Щодо ухилення від сплати податків суди спиралися на показання кількох свідків, низку протоколів перевірки доказів (*asitõendi vaatlusprotokoll*) та звіт про перевірку трудового реєстру. Щодо вищезазначених правопорушень суди оцінювали факти справи в їх загальному контексті, зокрема і з точки зору реальної правдоподібності (*eluline usutavus*), а також брали до уваги відповідні ролі, які заявник та деякі інші особи відігравали відносно компаній, що брали участь у справі.

18. Щодо злочину з підроблення документів, суди спиралися на інформацію про записи у відповідних реєстрах, декларації компанії, пов'язаної із заявником, інформацію, отриману в рамках транскордонного правового співробітництва, протоколи обшуків, інформацію, отриману від постачальника телекомунікаційних послуг, а також на той факт, що певний В.С. помер на момент внесення відповідних записів за його посвідченням особи, і що деякі з його речей були знайдені у заявника. Суди також взяли до уваги обсяг інформації, яка мала бути відома особі, що використовувала посвідчення особи В.С. після його смерті, а також структуру власності й управління відповідних компаній. Також було зазначено, що змінені записи в податкових деклараціях слугували винятково інтересам заявника та його партнера. На підставі доказів загалом, апеляційний суд додав, що не було доведено, що В.С. фактично виконував будь-яку реальну управлінську роль у компанії, про яку йдеться, і що він скоріше був «підставною особою» заявника («*variisik*»).

ВІДПОВІДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС

19. Частини 2 і 4 ст. 1261 передбачають:

Стаття 1261. Загальні умови проведення оперативно-розшукових заходів

«...»

(2) Проведення негласних слідчих розшукових заходів допускається на підставах, передбачених цим Кодексом, за умови, що збирання відомостей за допомогою інших заходів або отримання доказів за допомогою інших процесуальних дій є неможливим, або якщо таке збирання чи отримання є неможливим на даний момент, або є суттєво ускладненим, або може завдати шкоди інтересам відповідного кримінального провадження.

...

(4) Інформація, отримана за допомогою оперативно-розшукової діяльності, є доказом за умови дотримання вимог закону при поданні клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукової діяльності, при наданні дозволу та при проведенні оперативно-розшукової діяльності.

...»

20. Частини 1 і 3 ст. 289 передбачають:

Стаття 289. Оцінка достовірності показань свідків

«(1) З метою оцінки достовірності показань свідка суд може за клопотанням сторони судового провадження під час змагального розгляду постановити ухвалу про оголошення будь-яких заяв, зроблених свідком під час досудового провадження, якщо ці заяви суперечать показанням, наданим під час перехресного допиту.

...

(3) Для оцінки достовірності свідка під час допиту також може бути розкритий будь-який інший документ або запис інформації, що містить попередню заяву свідка, яка суперечить показанням, наданим під час перехресного допиту.

...»

21. Частина 1 ст. 293 передбачає, що обвинувачений допитується в суді відповідно до ст. 2862 і статей 288–2891 Кримінального процесуального кодексу.

ПРАВО

СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

22. Заявник скаржився, що його право на справедливий судовий розгляд, передбачене п. 1 ст. 6 Конвенції, було порушено у зв'язку з тим, що національні суди покладалися на незаконно перехоплені телефонні розмови, щоб визнати його показання в суді недостовірними як докази. У відповідній частині п. 1 ст. 6 Конвенції передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи судом ... який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.»

А. Прийнятність

23. Уряд, посилаючись на аргументи, наведені ним по суті (див. пункти 28–33 нижче), стверджував, що скарга була явно необґрунтованою.

24. Заявник не погодився.

25. Суд вважає, що ця скарга не є ані явно необґрунтованою, ані неприйнятною з будь-яких інших підстав, передбачених у ст. 35 Конвенції. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

1. Подання сторін

(а) Заявник

26. Заявник стверджував, що у цій справі звіти про негласне спостереження були отримані з порушенням національного законодавства. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 126 КПК ці звіти були визнані недопустимими як докази. Це національне правило щодо виключення незаконно отриманих доказів слід розглядати як абсолютне. Це означає, що відповідні докази повинні були бути виключені з усього кримінального провадження і не могли бути використані у будь-який спосіб. У цій справі національні суди порушили правило виключення при застосуванні ч. 3 ст. 289 КПК. Це положення не слід тлумачити так, ніби незаконно отримані докази, визнані недопустимими в цілому, можуть бути використані частково. Попередньої судової практики національних судів, зокрема Верховного Суду, в якій ч. 3 ст. 289 КПК тлумачилася б так само, як у цій справі, не існувало.

27. Заявник стверджував, що використання проти нього незаконно отриманих звітів про таємне спостереження зробило кримінальне провадження несправедливим. Він стверджував, що ці докази мали безпосередній вплив на його засудження та призначення покарання. Суди використовували ці незаконно отримані докази або для того, щоб виключити інші докази, які б свідчили на його користь (його власні свідчення), або для того, щоб ґрунтувати свої висновки безпосередньо на незаконних доказах. Заявник також навів конкретний приклад, коли в контексті одного з обвинувачень у підробленні документів апеляційний суд, на його думку, встановив факти безпосередньо на підставі протоколу негласного спостереження (зокрема, встановивши, що він використовував В.С. як «підставну особу» (*variisik*) і мав у своєму розпорядженні посвідчення особи В.С.).

(б) Уряд

28. У відповідь на аргумент заявника (див. п. 26 вище) Уряд стверджував, що використання звітів про негласне спостереження в контексті ч. 3 ст. 289 КПК, незважаючи на те, що ці звіти були неприйнятними як докази, відповідало національному законодавству. Уряд визнав, що питання про правильне тлумачення цієї статті в такій конкретній ситуації виникло на практиці вперше. Однак Уряд посилався на вичерпну аргументацію національних судів, яку не можна вважати довільною. На думку Уряду, заявник лише намагався поновити спір щодо правильного тлумачення та застосування національного законодавства.

29. Крім того, Уряд підкреслив, що відповідно до ч. 3 ст. статті 289 КПК метою розкриття документів і записів даних було не створення нових доказів, а виключення ненадійних (зокрема й фальшивих) доказів. Розкриті документи та записи інформації у цій справі не були самостійними доказами і не оцінювались як такі.

30. Заявник не був засуджений на підставі незаконно отриманих звітів про негласне спостереження. Суди не покладалися на них безпосередньо для доведення будь-якого аспекту справи. Звіти були використані лише для того, щоб виключити як недостовірні деякі заяви заявника, зроблені ним під час судового розгляду. Однак, враховуючи достатню, суттєву та узгоджену сукупність доказів, а також той факт, що заяви самого заявника не були підтверджені іншими доказами, заявника було б засуджено, навіть якщо б його заяви не були виключені.

31. У справі, що розглядається, повні розшифровки телефонних дзвінків заявника (що містяться у звітах про таємне спостереження) так і не дійшли до національних судів, оскільки Вірумаанський повітовий суд визнав їх неприйнятними як докази. Таке рішення суд ухвалив на підставі клопотань прокурора і рішення судді досудового слідства про дозвіл на негласне спостереження, тобто без ознайомлення зі змістом звітів. Пізніше прокурор використав ці звіти під час судового засідання для того, щоб зачитати з них окремі фрази у відповідь на деякі судові заяви заявника. Ці фрази були занесені до протоколу судового засідання і залишилися доступними для суду лише через цей протокол. Після цього прокурор не надавав судам звітів.

32. Заявник мав можливість оскаржити допустимість доказів, отриманих за допомогою негласного спостереження. Він зробив це успішно. У зв'язку з цим Уряд зазначив, що звіти негласного спостереження були визнані недопустимими як докази через недостатнє обґрунтування відповідних запитів на отримання дозволу та рішень, а не, наприклад, через те, що вони були отримані із застосуванням будь-якої форми жорстокого поводження.

33. Заявник також мав можливість оскаржити використання звітів негласного спостереження в контексті ч. 3 ст. 289 КПК. Він скористався цією можливістю, і національні суди належним чином розглянули його аргументи. Підхід національних судів до доказів і висновків, зроблених на підставі цих доказів, не був кричущим або явно свавільним. Не виникло жодних сумнівів щодо автентичності, точності та достовірності цих повідомлень.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

34. Хоча ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів або способу, в який докази повинні оцінюватися, оскільки ці питання передусім регулюються національним законодавством і національними судами (див. рішення у справах «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (*Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)*) [ВП], № 19867/12, п. 83, від 11 липня 2017 року, та «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya v. Türkiye*) [ВП], № 15669/20, п. 302, від 26 вересня 2023 року).

35. Слід розрізняти допустимість доказів (тобто питання про те, які елементи доказів можуть бути подані на розгляд відповідного суду) та права захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду (див. зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 310). Існує також відмінність між останнім аспектом (тобто, чи були належним чином гарантовані права захисту щодо отриманих доказів) і подальшою оцінкою цих доказів судом (див. рішення у справі «SA-Capital Oy проти Фінляндії» (*SA-Capital Oy v. Finland*), № 5556/10, п. 74, від 14 лютого 2019 року, та посилання на нього, а також рішення у справі «Айетуллах Ай проти Туреччини» (*Ayetullah Ay v. Turkey*), № 29084/07 та 1191/08, п. 125, від 27 жовтня 2020 року).

36. В обов'язки Суду не входить принципово визначати, чи можуть певні види доказів — наприклад, докази, отримані незаконно з точки зору національного законодавства — бути прийнятними або, і тим більше, чи був заявник винним чи ні (див. зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 303). Його завдання відповідно до п. 1 ст. 6 полягає, імовірно, в оцінці справедливості провадження загалом, беручи до уваги конкретний характер та обставини справи, включаючи спосіб отримання і використання доказів, а також спосіб розгляду будь-яких заперечень щодо доказів (див. рішення у справі «Биков проти Росії» (*Bykov v. Russia*) [ВП], № 4378/02, п. 89, від 10 березня 2009 року, та зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 310). Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характеру виявленого порушення (див. зазначене вище рішення у справі «Биков проти Росії» (*Bykov v. Russia*), п. 89).

37. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також

враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та виступити проти їх використання (див. зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 303).

38. З точки зору права на захист, питання за ст. 6 можуть виникати щодо того, чи були докази на користь або проти обвинуваченого представлені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд, оскільки справедливий судовий розгляд передбачає змагальність і рівність сторін; таким чином, можливі недоліки в процесі надання доказів можуть розглядатися за п. 1 ст. 6 (там само, і «Мірілашвілі проти Росії» (*Mirilashvili v. Russia*), № 6293/04, п. 157, від 11 грудня 2008 року).

39. Відповідно, перевірка загальної справедливості провадження також повинна включати оцінку того, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та виступити проти їх використання, за умови дотримання принципів змагальності та рівності сторін обвинувачення й захисту. Питання про те, чи були національними судами належним чином розглянуті заперечення заявника щодо доказів — тобто чи був заявник дійсно «почутий» — та чи обґрунтовували суди свої рішення відповідною й адекватною аргументацією, також є факторами, які слід враховувати при проведенні цієї оцінки. У зв'язку з цим слід повторити, що хоча суди не зобов'язані давати детальну відповідь на кожен наведений аргумент, із рішення має бути зрозуміло, що істотні питання справи були розглянуті (див. зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая проти Туреччини» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 324, з подальшими посиланнями).

40. Крім того, необхідно враховувати якість доказів, зокрема те, чи обставини, за яких вони були отримані, ставлять під сумнів їхню надійність або точність (див. зазначене вище рішення у справі «Биков» (*Bykov*), п. 90, і «Юксель Ялчінкая» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 303; див. також, серед інших джерел, рішення у справах «Лісіца проти Хорватії» (*Lisica v. Croatia*), № 20100/06, п. 49, від 25 лютого 2010 року, і «Айетуллах Ай» (*Ayetullah Ay*), п. 126). Хоча проблема справедливості не обов'язково виникає, коли отримані докази не підтверджуються іншими матеріалами, можна зазначити, що якщо докази є дуже вагомими і немає ризику, що вони можуть бути недостовірними, потреба у підтверджуючих доказах відповідно слабшає (див. згадане вище рішення у справі «Биков» (*Bykov*), п. 90, і «Юксель Ялчінкая» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 303; див. також рішення у справі «Лі Давьєс проти Бельгії» (*Lee Davies v. Belgium*), № 18704/05, п. 42, від 28 липня

2009 року, та «Бачіч проти Хорватії» (*Bašić v. Croatia*), № 22251/13, п. 48, від 25 жовтня 2016 року). Здійснюючи цю перевірку, Суд також бере до уваги стан інших доказів у матеріалах справи і надає значення тому, чи були ці докази вирішальними для результату провадження (див. рішення у справах «Гейфген проти Німеччини» (*Gäffgen v. Germany*) [ВП], № 22978/05, п. 164, ЄСПЛ 2010, та зазначене вище рішення у справі «Юксель Ялчінкая» (*Yüksel Yalçinkaya*), п. 303). У зв'язку з цим можна також повторити, що тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви мають бути на користь обвинуваченого (див. зазначене вище рішення у справі «Айєтуллах Ай» (*Ayetullah Ay*), п. 126).

41. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, може братися до уваги вага суспільного інтересу в розслідуванні конкретного злочину та покаранні особи, яка його вчинила, і порівнюватися з індивідуальним інтересом у забезпеченні законного збирання доказів обвинувачення (див. рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [ВП], № 54810/00, п. 97, ECHR 2006-IX, та «Праде проти Німеччини» (*Prade v. Germany*), № 7215/10, п. 35, від 3 березня 2016 року).

(б) Застосування цих принципів до зазначеної справи

42. У кількох справах Суд визнав, що використання пристроїв для негласного прослуховування порушувало ст. 8 Конвенції. Утім, у цих справах він також встановив, що допуск до інформації, отриманої таким чином, за цих обставин не суперечить вимогам справедливості, гарантованим п. 1 ст. 6 (див. рішення у справах «Лисюк проти України» (*Lysyuk v. Ukraine*), № 72531/13, пункти 66–76, 14 жовтня 2021 року; «Хамбарцумян проти Вірменії» (*Hambardzumyan v. Armenia*), № 43478/11, пункти 78–81, 5 грудня 2019 року; «Драгош Іоан Русу проти Румунії» (*Dragoş Ioan Rusu v. Romania*), № 22767/08, пункти 51–57, 31 жовтня 2017 року; «Драгоєвич проти Хорватії» (*Dragojević v. Croatia*) № 68955/11, пункти 131–135, 15 січня 2015 року; та «Хан проти Сполученого Королівства» (*Khan v. United Kingdom*) № 35394/97, пункти 35–40, ECHR 2000-V).

43. На відміну від низки інших справ, що надходили до Суду (див. справи, зазначені у п. 42), у цій справі Вірумаанський повітовий суд постановив, що заходи негласного спостереження були незаконними з точки зору національного законодавства, оскільки вони не були достатньо обґрунтованими (див. п. 9; порівняйте рішення у справі «Шенк проти Швейцарії» (*Schenk v. Switzerland*), 12 липня 1988 року, пункти 43–46, серія А № 140, де національні суди визнали, що

докази були отримані незаконним способом). Крім того, спираючись на п. 4 ч. 1 ст. 126 КПК, Вірумаанський повітовий суд визнав докази, отримані за допомогою прослуховування телефонних розмов, недопустимими. У зв'язку з цим Суд повторює, що він раніше встановив у справі «Ліблік та інші проти Естонії» (*Liblik and Others v. Estonia*) № 173/15 та 5 інших, 28 травня 2019 року), що негласне спостереження, здійснене на підставі недостатньо обґрунтованих судових дозволів (які суперечили вимозі національного законодавства про необхідність надання обґрунтування), було порушенням ст. 8 Конвенції (там само, пункти 134–143).

44. Крім того, незважаючи на визнання протоколів перехоплених телефонних розмов недопустимими доказами, національні суди дозволили використовувати витяги з розшифровок цих розмов у контексті перехресного допиту заявника з метою оцінки достовірності його показань. На думку судів, таке використання перехоплених телефонних розмов відповідало національному законодавству (див. пункти 10 та 14 вище).

45. Суд вважає, що, незважаючи на досить унікальні фактичні обставини цієї справи, вищезазначені загальні принципи, що стосуються ст. 6, залишаються відповідними і застосовними. Хоча справа, що розглядається, не стосується, в строгому сенсі, прийнятності доказів, вона, утім, сфокусована на використанні матеріалів, отриманих, по суті, з порушенням гарантій ст. 8 Конвенції.

46. На думку заявника, використання витягів із розшифровок перехоплених телефонних розмов для оцінки достовірності його заяв має розглядатись як незаконне відповідно до національного законодавства. У зв'язку з цим Суд повторює, що він не повинен діяти як суд четвертої інстанції і ставити під сумнів тлумачення національного законодавства, надане національними судами (див., серед інших джерел, зазначене вище рішення у справі «Морейра Феррейра» (*Moreira Ferreira*), п. 83). У цій справі як Вірумаанський повітовий суд, так і Тартуський апеляційний суд відреагували на відповідний аргумент заявника про незаконність і надали ґрунтовні пояснення, чому використання перехоплених телефонних розмов у контексті ч. 3 ст. 289 КПК відповідало національному законодавству. Ці пояснення не можна вважати довільними або явно необґрунтованими. Той факт, що національні суди, можливо, вперше були покликані тлумачити і застосовувати ч. 3 ст. 289 КПК у контексті того, що раніше вони вже визнали перехоплені телефонні розмови недопустимими як докази, не ставить під сумнів обґрунтованість їхнього тлумачення і не дає Суду підстав для його переоцінки.

47. Переходячи далі до питання, чи було кримінальне провадження загалом справедливим, Суд зазначає, що заявник скористався можливістю оскаржити допустимість доказів, отриманих за допомогою негласного спостереження. У відповідь на його прохання оцінити законність таємного спостереження Вірумаанський повітовий суд встановив, що національні процесуальні гарантії не були дотримані, і визнав докази, отримані за допомогою прослуховування телефону заявника, недопустимими.

48. Слід визнати, що витяги з розшифровок цих перехоплених телефонних розмов пізніше були використані в тому ж кримінальному провадженні для оцінки достовірності судових показань заявника і для виключення цих показань як недостовірних. Таким чином, вони все ще відігравали певну роль у кримінальному провадженні, послаблюючи позицію захисту заявника.

49. Суд не має підстав сумніватися у твердженні Уряду про те, що національні суди ніколи не мали доступу до повних розшифровок перехоплених телефонних розмов (див. п. 31). Їм стало відомо про зміст цих дзвінків лише в тій мірі, в якій прокурор на судовому засіданні звернув увагу на певні фрази, вимовлені заявником під час цих телефонних розмов, які, як припустив прокурор, суперечили судовим показам заявника. Суд вважає, що такий обмежений доступ є важливою процесуальною гарантією.

50. Під час судового розгляду заявнику була надана можливість надати пояснення щодо очевидних суперечностей між його судовими показаннями та перехопленими телефонними розмовами, і він скористався цією можливістю (див. п. 7). Суд також зазначає, що заявник не висловив жодних сумнівів щодо автентичності, достовірності або точності цих повідомлень ні в національних судах, ні під час провадження у Суді.

51. Суд зазначає, що заявник мав можливість і оскаржував на всіх трьох рівнях юрисдикції

використання звітів про його перехоплені телефонні розмови в контексті оцінки достовірності його показань. У зв'язку з цим, хоча суди не погодились з його твердженнями, суди першої та другої інстанцій розглянули його аргументи (зокрема, щодо законності використання протоколів негласного спостереження, незважаючи на те, що вони були визнані недопустимими як докази, а також щодо підсвідомої упередженості суддів при ознайомленні зі змістом цих протоколів) у спосіб, який був ретельним і який не можна вважати свавільним.

52. Суд зазначає, що заявник скаржився на використання уривків незаконно перехоплених телефонних розмов для виключення його власних судових заяв і, крім того, висунув конкретну скаргу на те, що Тартуський апеляційний суд нібито безпосередньо покладався на незаконно перехоплені телефонні розмови при встановленні фактів, пов'язаних з обвинуваченням у підробленні документів (див. п. 27). Уважно вивчивши аргументацію судів першої та апеляційної інстанцій, Суд не може погодитися із заявником щодо такого прямого посилання. У будь-якому випадку Суд вважає важливим, що після виключення з доказів як звітів про негласне спостереження, так і судових показань заявника, засудження заявника ґрунтувалося на низці доказів за кожним пунктом обвинувачення, в якому використовувалися ці звіти (див. пункти 17–18). Відповідно, Суд вважає, що використання зазначених звітів про негласне спостереження не було вирішальним для результату провадження.

53. Насамкінець, беручи до уваги вищезазначені процесуальні гарантії, доступні заявнику для того, щоб оскаржити використання звітів про негласне спостереження та їхній зміст, та зазначаючи, що ці звіти не були вирішальними для результату справи, Суд вважає, що заявника не було позбавлено справедливого судового розгляду.

54. Відповідно, не було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

3 ЦИХ ПРИЧИН СУД, ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;

2. *Постановляє*, що не було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Мілан Блашко
Секретар

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 16 вересня 2025 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Іоанніс Ктістакіс
Голова

Відповідно до п. 2 ст. 45 Конвенції та п. 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються такі окремі думки:

(а) окрема думка судді Павлі;

(b) окрема думка судді Ні Райфартай, що збігається із зазначеною вище.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ПАВЛІ

1. Я проголосував на підтримку одностайного висновку Палати про відсутність порушень загальної справедливості провадження у цій справі. Я також поділяю погляди судді Ні Райфартай, висловлені в її окремій думці, щодо сумнівного розмежування між «прямим» і «непрямим» використанням незаконно отриманих доказів за таких обставин, як у цій справі.

2. Я пишу окремо, оскільки не можу розділити аргументацію більшості щодо одного конкретного аспекту справи, а саме тлумачення національними судами ч. 3 ст. 289 Кримінального процесуального кодексу (див. п. 46 рішення).

3. Я вважаю, що аргументація Палати з цього питання є досить щедрою. По-перше, ми не побачили жодних ознак того, що національний законодавець мав намір включити відповідного положення такі докази, які національні суди дозволили, хоча б опосередковано, у цій справі; пряме значення тексту цього положення було значно розтягнуте. По-друге, національне законодавство має бути достатньо точним і передбачуваним для обвинувачених у делікатному контексті використання доказів, отриманих з порушенням основоположного права на недоторканність приватного життя (див. п. 43 рішення). По-третє, коли такі докази, як правило, вважаються недопустимими згідно з

національним законодавством, національні суди мають утримуватися від випадкового створення «чорних ходів» для повторного введення таких доказів, принаймні без переконливого обґрунтування. У цій справі такого обґрунтування не було надано, оскільки, за власним визнанням Уряду-відповідача, докази, про які йшлося, мали другорядне значення (див. рішення у справі «Хан проти Сполученого Королівства» (*Khan v. the United Kingdom*), № 35394/97, пункти 37–40, ECHR 2000-V).

4. На мою думку, наведені вище міркування впливають із принципу законності (як питання передбачуваного застосування національного кримінального процесу), а також з необхідності забезпечення гармонійного тлумачення різних гарантій Конвенції в контексті, коли право на справедливий судовий розгляд і право на приватне життя тісно переплетені. Хоча ст. 6 Конвенції досі тлумачилася Судом як така, що не включає принцип загального виключення — політичний вибір, який залишається дискусійним, незважаючи на те, що він є частиною усталеної судової практики, — видається розумним, щоб Суд застосовував більш суворий контроль відповідно до ст. 6 Конвенції у справах, що стосуються тих правових систем, які діють на основі такого принципу. З цих причин я з усією повагою не погоджуюся з позицією Палати, викладеною в п. 46 рішення.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ НІ РАЙФАРТАЙ

1. Я хотів би звернути увагу на один аспект аргументації національних судів, щодо якого Суд, на мою думку, мудро утримався від висловлення своєї думки, оскільки це не є необхідним для того, щоб дійти висновку у цій конкретній справі. Це стосується розмежування, проведеного національними судами між «прямим» і «непрямим» використанням незаконно отриманих доказів.

2. Національний суд першої інстанції встановив, що перехоплення розмов заявника було здійснено у неналежний, а отже, незаконний спосіб, з огляду на вимоги національного законодавства. Отже, ці докази були отримані у незаконний спосіб. Далі Суд витлумачив національне законодавство таким чином, щоб розмежувати те, що він вважав «прямим» і «непрямим» використанням цих незаконно отриманих доказів у подальшому

судовому розгляді. Він вважав, що «пряме» використання стороною обвинувачення стенограм перехоплень для доведення вини заявника було заборонено, але що «непряме використання» окремих частин матеріалів не було заборонено. Він дійшов висновку, що використання стороною обвинувачення окремих частин стенограм під час перехресного допиту заявника у процесі судового розгляду становило «непряме використання». Різниця між «прямим» і «непрямим» використанням доказів впливала з тлумачення національними судами відповідного положення національного законодавства. (Таке тлумачення саме собою, на перший погляд, дещо дивує, але це вже інша справа; для цілей цієї статті я приймаю як даність висновок національного суду про те, що національне законодавство розрізняє «пряме» і «непряме» використання

доказів, отриманих у незаконний спосіб.) Виключивши показання заявника з сукупності доказів, що підлягали оцінці при вирішенні питання про його винуватість у пред'явлених обвинуваченнях, суд першої інстанції визнав заявника винним на підставі решти доказів (як описано в пунктах 16–18 рішення Суду). Апеляційні суди підтримали цей висновок, не знайшовши жодних помилок у тому, як суд першої інстанції поводився з доказами, або будь-якої процесуальної несправедливості з його боку.

3. Суд доходить висновку, що у цій справі не було порушення ст. 6, і я погоджуюся з цим висновком на підставі прецедентного права, наведеного у п. 41 рішення Суду. Висновок Суду ґрунтується на низці факторів, а саме:

(i) що особа, яка ухвалює рішення, не мала доступу до повної стенограми перехоплення, а була обмежена знанням окремих уривків, на які покладался прокурор під час перехресного допиту (п. 49);

(ii) що використання матеріалів не було «вирішальним» для результату провадження, оскільки існувало багато інших доказів на підтримку кожного з обвинувачень, про які йшлося (пункти 17–18 і 52);

(iii) що заявник мав можливість процесуально оскаржити докази й отримав адекватні судові пояснення / обґрунтування, коли його спроби зробити це були безуспішними (п. 51); та

(v) що він ніколи не оскаржував точність змісту стенограм, які були використані для підриву його свідчень (п. 50).

4. У рішенні Суду не схвалюється і не засуджується розмежування, проведене національними судами щодо «прямого» або «непрямого» використання доказів. Звісно, це не входить до компетенції Суду — розглядати конкретні правила доказування на національному рівні, а скоріше перевіряти справедливість провадження загалом у світлі вимог ст. 6 Конвенції. Однак доречність (або недоречність) розмежування між «прямим» і «непрямим» використанням доказів у кримінальному процесі може стати предметом більш ретельного аналізу в майбутньому; наприклад, у випадку, коли «непряме» використання незаконно отриманих доказів відіграло вирішальну роль в ухваленні обвинувального вироку, і в цій ситуації може виникнути необхідність розглянути обґрунтованість такого розмежування більш

детально, оскільки воно буде відігравати центральну роль у загальному аналізі «справедливості» за ст. 6 Конвенції. Нині я лише хочу зазначити, що, хоча ця відмінність була проведена національними судами, вона не була підтримана цим Судом у цій справі.

5. Може скластися враження, що Суд вже розглядав це питання в інших справах, але я не переконана, що це так. Передбачувана різниця між «прямим» і «непрямим» використанням доказів не є такою ж, як у так званих «похідних доказах», які, на перший погляд, можуть здаватися схожими. Останній тип справ, як правило, пов'язаний зі знаходженням реальних доказів, таких як тіло, зброя або судово-медичні докази, деталі яких були розголошені особою під час незаконно отриманого зізнання. Наприклад, у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) ([ВП], № 22978/05, ЄСПЛ 2010) заявник зробив кілька зізнань, перше з яких було визнано отриманим із порушенням ст. 3 і під час якого він розкрив місцезнаходження тіла вбитої дитини. У таких випадках існує причинно-наслідковий зв'язок між зізнанням і отриманими речовими доказами, але вони є двома різними доказами. У цій справі пряме / непряме розмежування, проведене національними судами, стосувалося одного доказу, а саме перехоплених розмов. У справах про «похідні докази» в центрі уваги опиняється сила причинно-наслідкового зв'язку між незаконним зізнанням і речовим доказом. Різниця між «прямим» і «непрямим» використанням зізнання, як мені здається, порушує різні питання, які, можливо, будуть досліджені в майбутньому. Я маю певні сумніви щодо обґрунтованості цього розмежування, особливо якщо «непряме використання» може полягати у використанні доказів для того, щоб зруйнувати розповідь заявника в суді, використовуючи докази під час перехресного допиту проти нього. Це може бути потужною формою «використання» доказів, навіть якщо вони є «непрямими» в тому сенсі, що вони не використовуються як частина версії обвинувачення, а скоріше для підриву версії захисту. Таке розмежування може бути досить технічним, оскільки воно не враховує первісного обґрунтування того, що докази були отримані у незаконний спосіб. Просте бінарне розмежування між «прямим використанням» і «непрямим використанням» може бути не зовсім корисним і навіть може послабити більш важливі міркування в загальному аналізі «справедливості» за ст. 6.

6. Я погоджуюся з тим, що у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) Суд у п. 179 свого рішення підтримав відмінність між використанням доказів для доведення вини та використанням доказів для перевірки правдивості зізнання. Однак це коротке посилення слід читати в контексті аргументів, представлених сторонами, і загальної аргументації Суду. Мені здається, що висновок Суду в підсумку ґрунтується на тому, що обвинувальний вирок ґрунтувався на підтверджуючих доказах, отриманих незалежно від зізнання (пункти, перераховані в кінці п. 179), разом із другим і законно отриманим зізнанням (п. 180). Таким чином, вплив «справжніх» доказів, які були отримані в результаті (першого) незаконно отриманого зізнання («похідні» докази), у підсумку був визнаний Судом мінімальним із точки зору результату. Варто також зазначити, що

«справжні» докази були використані для підтвердження (другого) зізнання заявника, а не для того, щоб підірвати виправдувальні свідчення (як у цій справі). На мою думку, цей конкретний уривок із рішення у справі *Гефгена* не дає остаточних відповідей на деякі питання, які виникають у зв'язку з розмежуванням між «прямим» і «непрямим» використанням доказів.

7. У практиці Суду зв'язок між доказами порушень статей 3 і 8, з одного боку, і загальною оцінкою «справедливості» за ст. 6, з другого боку, вже є дещо складним і нюансованим. Я маю певні сумніви, що «жорстке» і бінарне розмежування між «прямим» і «непрямим» використанням доказів допоможе в такому аналізі, але, на мою думку, це питання залишається відкритим і має бути розглянуте більш детально у майбутній відповідній справі.

IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини

«Знайти та впізнати на шляху свого Провідника (своїх провідників)....»

Єдність судової практики в контексті практики ЄСПЛ

Микола Гнатовський,

Суддя Європейського суду з прав людини (Діалогова платформа «Єдність судової практики: спроба переосмислення», Львів, грудень 2024 року).

V. Показчик справ, вказаних у розділах I та II

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

1. **Федерація профспілкових організацій Чернігівської області проти України** ([Federation of Trade Unions of Chernihiv region v. Ukraine](#)) від 09.01.2025, заява № 40633/15, стор. 6
Ключові слова: право на вільне володіння майном, майно радянських профспілок, відсутність законодавчого регулювання статусу майна, принцип пропорційності.
2. **Корольов та інші проти України** ([Korolyov and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 11882/22, 6672/23, 34107/23, 34555/23, 36290/23, 40417/23, 40420/23, 40444/23, 42320/23, 42466/23, 42719/23, 229/24, стор. 6
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк, тривалість тримання під вартою
3. **Ніколаєнко проти України** ([Nikolayenko v. Ukraine](#)) від 09.01.2025, заява № 59342/19, стор. 7
Ключові слова: умови тримання засудженого у залі суду, металева клітка у залі суду.
4. **Орлов та інші проти України** ([Orlov and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 8134/22, 7050/23, 7054/23, 9717/23, 9815/23, 15960/23, 22598/23, 25369/23, 25848/23, 25854/23, стор. 7
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою.
5. **Твердохлебова проти України** ([Tverdokhlebova v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заява № 15830/16, стор. 7
Ключові слова: рівність і змагальність судового процесу, належне інформування про судові провадження, направлення судових повісток за помилковою адресою, право на мирне володіння майном, добросовісний набувач майна, принцип належного урядування.
6. **Косов та інші проти України** ([Kosov and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 15959/23, 16599/23, 22610/23, 22808/23, 35312/23, 35378/23, 35623/23, 8285/24, стор. 9
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість провадження, розумний строк, тривалість тримання під вартою.
7. **Старжинська та інші проти України** ([Starzhynska and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 30464/23, 30598/23, 31676/23, 31683/23, 35869/23, 35872/23, 36284/23, 943/24, 944/24, стор. 10
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою.
8. **Нев'ядомський та інші проти України** ([Nevyadomskyy and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 6391/24, 9163/24, 10133/24, стор. 10
Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.
9. **Шемякін та інші проти України** ([Shemyakin and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 23951/17, 23953/17, 24798/17, 80455/17, 82729/17, 16131/18, 28937/20, 21564/23, стор. 11
Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.
10. **Жабинець проти України** ([Zhabynets v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заява № 16706/16, стор. 11
Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.
11. **Воленшчак та інші проти України** ([Volenshchak and others v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заяви № 1696/18, 13576/18, 23227/18, 47089/18, 7835/19, 42596/23, 154/24, 2873/24, стор. 11
Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.
12. **Меліхов та інші проти України** ([Melikhov and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 19681/21, 35124/23, 38260/23, 10379/24, 12547/24, 15103/24, стор. 11
Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.

13.Багатий проти України ([Bagatyy v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заява № 14748/24, стор. 12

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою.

14.Свердлова та Шевченко проти України ([Sverdlova and Shevchenko v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заява № 73596/13, стор. 12

Ключові слова: право на свободу мирних зібрань, законність обмеження права на свободу мирних зібрань, ефективні засоби юридичного захисту у справах щодо оскарження заборони проведення мирних зібрань.

15.Івченко та інші проти України ([Ivchenko and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 25790/23, 30592/23, 40041/23, 40439/23, 40452/23, 5369/24, 8632/24, 12189/24, 14262/24, стор. 13

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

16.Резнік проти України ([Reznik v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заява № 31175, стор. 13

Ключові слова: обшук офісу / житла адвоката, вилучення електронних носіїв, процесуальні гарантії захисту адвокатської таємниці під час обшуку, належні засоби юридичного захисту.

17.Березовський проти України ([Berezovskyy v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заява № 2083/24, стор. 16

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, ефективне розслідування.

18.Щегольков та інші проти України ([Shchegolkov and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 31916/23, 3758/24, 9064/24, 12689/24, стор. 16

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

19.Легачов та інші проти України ([Legachov and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 29773/23, 37877/23, 38202/23, 40037/23, 40611/23, 40976/23, 40981/23, 4626/24, стор. 17

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

20.Політун та інші проти України ([Politun and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 7037/23, 9995/23, 10254/23, 10378/23, 11109/23, 11113/23, 15957/23, 18431/23, 22906/23, 22952/23, 25847/23, 31850/23, 36173/23, 13182/24, стор. 17

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання.

21.Коптелов та інші проти України ([Koptyelov and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 30406/17, 11163/22, 28853/22, 13548/23, 13578/23, 33449/23, 4629/24, 9945/24, стор. 18

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

22.Тепляков та інші проти України ([Teplyakov and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 53982/22 та 42053/23, 22901/23, 22959/23, 34799/23, 40460/23, 42497/23, 272/24, 5139/24, 12296/24, 13467/24, 13476/24, 14278/24, 14375/24, 14379/24, 14406/24, стор. 18

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

23.Райченко та інші проти України ([Raychenko and others v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заяви № 64144/17, 73161/17, 2625/18, 13534/18, 15644/18, 17260/18, 45063/18, 9754/19, 28702/19, 46770/19, 62677/19, 2868/20, 7974/20, 9206/21, стор. 19

Ключові слова: порушення митних правил, пропорційність стягнення у митних справах.

24.ТОВ «Укркава» проти України ([Ukrkava, TOV v. Ukraine](#)) від 06.02.2025, заява № 10233/20, стор. 19

Ключові слова: непередбачуване тлумачення законодавства Великою Палатою Верховного Суду, принцип юридичної визначеності, не врахування впливу змін тлумачення законодавства на юридичну визначеність.

- 25.Гайдашевський проти України** ([Gaydashevskyy v. Ukraine](#)) від 06.02.2025, заява № 11553/21, стор. 21
Ключові слова: адміністративне правопорушення, безсторонність суду за об'єктивним критерієм, збір доказів за ініціативою суду.
- 26.Денисюк та інші проти України** ([Denysyuk and others v. Ukraine](#)) від 13.02.2025, заяви № 22790/19, 23896/20, 25803/20 31352/20, стор. 22
Ключові слова: таємне спостереження, доступ до ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, перехоплення спілкування адвоката з клієнтами, процесуальні гарантії від зловживань під час здійснення негласних (розшукових) слідчих дій, процесуальні гарантії захисту у випадку перехоплення адвокатської таємниці, принцип законності.
- 27.Індило проти України** ([Indylo v. Ukraine](#)) від 13.02.2025, заява № 71056/14, стор. 25
Ключові слова: поведження з особою під час перебування під контролем держави, ефективність розслідування щодо поведження з особою та її смерті під час перебування під контролем держави.
- 28.Білий проти України** ([Bilyy v. Ukraine](#)) від 13.02.2025, заява № 59945/18, стор. 26
Ключові слова: поведження з особою під час перебування під контролем держави, жорстоке поведження, поведження, що принижує гідність, ефективне розслідування.
- 29.Мартиросян проти України** ([Martyrosyan v. Ukraine](#)) від 13.02.2025, заява № 10838/24, стор. 27
Ключові слова: тривалість тримання під вартою, розумний строк, обґрунтованість тримання під вартою.
- 30.Снопов проти України** ([Snopov v. Ukraine](#)) від 27.02.2025, заява № 60716/16, стор. 27
Ключові слова: принцип рівності сторін, повідомлення про судовий розгляд, повідомлення про скаргу протилежної сторони у справі.
- 31.Петрук та інші проти України** ([Petruk and others v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заяви № 636/24, 9210/24, 20151/24, стор. 28
Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк.
- 32.Войтенко та інші проти України** ([Voytenko and others v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заяви № 34181/23, 35709/23, 40671/23, 580/24, 581/24, 589/24, 836/24, 5113/24, 14274/24, 15736/24, 17364/24, стор. 28
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.
- 33.Мкртчян та інші проти України** ([Mkrtychyan and others v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заяви № 34801/23, 7240/24, 10337/24, стор. 29
Ключові слова: тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.
- 34.Кондратьєв та інші проти України** ([Kondratyev and others v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заяви № 42508/23, 42511/23, 5046/24, 5326/24, 5342/24, 7151/24, 7153/24, 7156/24, 7717/24, 8944/24, 10461/24, 10995/24, 13171/24, стор. 29
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.
- 35.Токар проти України** ([Tokar v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заява № 38268/15, стор. 30
Ключові слова: відмова у видачі закордонного паспорта на підставі даних про кримінальне провадження, підстави для відмови у видачі закордонного паспорта, принцип законності, процесуальні гарантії, свавілля, верховенство права.
- 36.Гнездов проти України** ([Gnezdov v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заява № 68596/11, стор. 31
Ключові слова: тримання під вартою, встановлення строку для тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, звільнення з-під варти.

37.Буткевич та Закревська проти України ([Butkevych and Zakrevska v. Ukraine](#)) від 13.03.2025, заява № 59884/13, стор. 31

Ключові слова: право на свободу мирних зібрань, якість закону, ефективні засоби юридичного захисту, арешт особи, арешт.

38.Вячеславова та інші проти України ([Vyacheslavova and others v. Ukraine](#)) від 13.03.2025, заяви № 39553/16, 52632/16, 53467/16, 59339/17, 59531/17, 76896/17, 47092/18, стор. 32

Ключові слова: право на життя в матеріальному та процесуальному аспекті, реальний та безпосередній ризик для життя, докладення державою усіх можливих очікуваних зусиль для запобігання насильству, масові заворушення, оперативність та ефективність розслідування, інформування громадськості про розслідування, видача тіла загиблого родича, принцип законності.

39.Дердін проти України ([Derdin v. Ukraine](#)) від 13.03.2025, заява № 59204/13, стор. 36

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, оціночні судження та факти, різниця між оціночними судженнями та фактами, не застосування судом стандартів за ст. 10 ЄКПЛ.

40.Онисьченко проти України ([Onishchenko v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заява № 33188/17, стор. 36

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк.

41.Семчук та інші проти України ([Semchuk and others v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заяви № 42589/23, 42595/23, 42603/23, 8495/24, 8634/24, 8636/24, 12699/24, 12706/24, 15202/24, 15205/24, 15206/24, 15382/24, стор. 37

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою.

42.Хоменко та інші проти України ([Khomenko and others v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заяви № 37710/23, 37719/23, 37736/23, 777/24, 1870/24, стор. 37

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, обґрунтованість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження.

43.Тимошенко проти України ([Tymoshenko v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заява № 26951/23, стор. 38

Ключові слова: тримання під вартою, тривалість розгляду скарг на тримання під вартою.

44.Рева та інші проти України ([Reva and others v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заяви № 68519/12, 5810/13, 32912/13, стор. 38

Ключові слова: тримання під вартою, обґрунтованість тримання під вартою, презумпція невинуватості, інформування громадськості про розслідування.

45.Головчук проти України ([Golovchuk v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заяви № 16111/19, 4737/21, стор. 39

Ключові слова: принцип незмінюваності суддів, неможливість виконувати повноваження судді, невиконання органами влади вимоги про переведення судді до іншого суду у зв'язку із судовою реформою, доступ до суду, принцип юридичної визначеності та незалежності судової влади.

46.Білявська проти України ([Bilyavska v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заява № 84568/17, стор. 40

Ключові слова: право на мирне володіння майном, доступ до житла літньої жінки, відмова у задоволенні позову заявниці про виселення її повнолітніх дітей, принцип субсидіарності.

47.Бабкініс проти України ([Babkinis v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заява № 8753/16, стор. 41

Ключові слова: виплата заробітної плати у разі початку бойових дій на відповідній території, обґрунтованість судових рішень.

48.Ю.Д. проти України ([YD. v. Ukraine](#)) від 16.01.2025, заява № 21725/15, стор. 42

Ключові слова: поняття майна у розумінні Конвенції, виплата відшкодування на реабілітацію, правомірні сподівання.

49.Копач проти України ([Kopach v. Ukraine](#)) від 23.01.2025, заява № 28212/22, стор. 43

Ключові слова: справи про адміністративні правопорушення, відсутність сторони обвинувачення, безсторонність суду.

50. Клімов проти України ([Klimov v. Ukraine](#)) від 13.02.2025, заява № 70105/13, стор. 43

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, твердження про факти та оціночні судження, принцип субсидіарності.

51. ТОВ «Варітек» проти України ([Varitek, TOV v. Ukraine](#)) від 06.03.2025, заява № 7622/18, стор. 44

Ключові слова: обґрунтованість судових рішень, принцип субсидіарності.

52. Крупник проти України ([Krupnyk v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заява № 16505/23, стор. 44

Ключові слова: доступ до суду, строки подання касаційної скарги, невичерпання національних засобів захисту.

53. Розенблат проти України ([Rozenblat v. Ukraine](#)) від 20.03.2025, заява № 77559/17, стор. 45

Ключові слова: здійснення таємного спостереження щодо народного депутата, депутатська недоторканність, оскарження незаконності застосування таємного спостереження, поріг суворості втручання в право на повагу до приватного життя.

54. Біркович проти України ([Birkovych v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заява № 12943, стор. 45

Ключові слова: статус жертви, належний розмір компенсації за шкоду.

55. ТОВ «Карлтон Трейдінг» та ТОВ «Карлтон Трейдінг Україна» проти України ([Carlton Trading LTD and Carlton Trading Ukraine LLC v. Ukraine](#)) від 27.03.2025, заява № 1752/13, стор. 46

Ключові слова: неповідомлення ЄСПЛ про важливі обставини справи, зловживання правом на подання індивідуальної заяви.

II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.01.2025 — 31.03.2025

1. А.С. проти Франції ([A.C. v. France](#)) від 16.01.2025, заява № 15457/20, стор. 48

Ключові слова: неповнолітні мігранти без супроводу, презумпція неповноліття, позитивне зобов'язання щодо засобів юридичного захисту, належне інформування мігранта про засоби юридичного захисту у разі відмови у визнанні статусу неповнолітнього.

2. Гауї проти Франції ([Ghaoui v. France](#)) від 16.01.2025, заява № 41208/21, стор. 49

Ключові слова: принцип пропорційності у застосування агентами держави сили, завдання шкоди в стані необхідної оборони, ефективне розслідування застосування сили поліцейськими під час перевірки, принцип субсидіарності.

3. Сурен Антонян проти Вірменії ([Suren Antonyan v. Armenia](#)) від 23.01.2025, заява № 20140/23, стор. 51

Ключові слова: Бангалорські принципи, незалежність суду, безсторонність судді за об'єктивним критерієм, дружні стосунки між ініціатором справи проти судді та члена дисциплінарного органу, видимість незалежності.

4. Н.В. проти Франції ([H.W. v. France](#)) від 23.01.2025, заява № 13805/21, стор. 54

Ключові слова: необхідність у демократичному суспільстві, баланс конкуруючих інтересів, обов'язки подружжя, згода на інтимні стосунки у подружжі, фізична (тілесна автономія), сфера сексуальності.

5. Мачарік проти Республіки Чехія ([Macharik v. The Czech Republic](#)) від 24.01.2025, заява № 51409/19, стор. 56

Ключові слова: право на повагу до приватного життя, отримання змісту електронного листування за ухвалою суду, якість закону в розумінні Конвенції, принцип законності, принцип передбачуваності, чіткість та послідовність тлумачення судами законодавства, право на справедливий суд.

- 6. Об'єктивна телерадіокомпанія та інші проти Азербайджану** ([*Objective Television and Radio Broadcasting Company and others v. Azerbaijan*](#)) від 18.02.2025, заява № 257/12, стор. 58
Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, законність втручання у право на свободу вираження поглядів, процедура надання ліцензії на радіомовлення, обґрунтованість рішення регуляторного органу, конфлікт інтересів у процедурі надання ліцензії на радіомовлення.
- 7. Тох і Крішан проти Румунії** ([*Toth and Crişan v. Romania*](#)) від 25.02.2025, заява № 45430/19, стор. 61
Ключові слова: публікація фотографії та імен поліцейських у соціальній мережі, право на свободу вираження поглядів, публікація інформації про поведінку державних службовців, баланс між конкуруючими інтересам.
- 8. Салай проти Словаччини** ([*Salay v. Slovakia*](#)) від 27.02.2025, заява № 29359/22, стор. 63
Ключові слова: дискримінація за расовою або етнічною ознакою, непряма дискримінація щодо ромів у сфері освіти, порушення принципу пропорційності під час зарахуванням учнів-ромів до школи, культурна упередженість.
- 9. К.М. проти Північної Македонії** ([*K.M. v. North Macedonia*](#)) від 04.03.2025, заява № 59144/16, стор. 66
Ключові слова: криміналізація сексуальних дій без згоди особи, сексуальні дії, які не є зґвалтуванням, відносно підлітків, позитивне зобов'язання держави забезпечувати належне законодавство, забезпечення найкращих інтересів дитини.
- 10. Т.А. проти Швейцарії** ([*T.A. v. Switzerland*](#)) від 06.03.2025, заява № 13437/22, стор. 67
Ключові слова: відмова в усиновленні, протиправне ввезення іноземної дитини до країни, принцип пропорційності, баланс конкуруючих інтересів, найкращі інтереси дитини.
- 11. Горше проти Словенії** ([*Gorše v. Slovenia*](#)) від 06.03.2025, заява № 47186/21, стор. 68
Ключові слова: презумпція невинуватості, неупередженість судді, висловлювання щодо вини співобвинувачених в окремих судових рішеннях, формулювання у судовому рішенні висновків щодо ролі у вчиненні злочину особи, яка ще не постанала перед судом.
- 12. Гіргінова проти Болгарії** ([*Girginova v. Bulgaria*](#)) від 04.03.2025, заява № 4326/18, стор. 71
Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, доступ до судового рішення особою, яка не була стороною провадження, доступ до судових рішень із обмеженим доступом, необхідність у демократичному суспільстві, засоби юридичного захисту.
- 13. F.S.M. проти Іспанії** ([*F.S.M. v. Spain*](#)) від 13.03.2025, заява № 56712/21, стор. 73
Ключові слова: процесуальні права обвинуваченого, позитивні зобов'язання щодо забезпечення процесуальних прав, процесуальні пристосування для обвинувачених з розумовими та іншими порушеннями.
- 14. BRD–Groupe Société Générale S.A. проти Румунії** ([*BRD–Groupe Société Générale S.A. v. Romania*](#)) від 18.03.2025, заява № 38798/13, стор. 75
Ключові слова: право на повагу до «житла» та кореспонденції комерційних компаній, перевірка антимонопольного органу, обшук і вилучення майна компаній у межах кримінальних проваджень.
- 15. Laterza і D'errico проти Італії** ([*Laterza and D'Errico v. Italy*](#)) від 27.03.2025, заява № 30336/22, стор. 77
Ключові слова: професійне захворювання, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між впливом шкідливих речовин на виробництві та захворюванням, множинна підпорядкованість працівника, ефективність розслідування походження захворювання.